

ԵԿԵՂԵՑԻ.

ԴԵՊԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍԼԱԿԱՆ

Փաստաթուղթ n° 214 - Հավատք և Կարգ

*Թարգմանությունը անգլերենից և ֆրանսերենից՝
աստվածաբանության գիտ. դոկ. Անի Ղազարյան Դրիսսի
(Հավատք և Կարգ Հանձնաժողովի քարտուղարության անդամ)*

ԹԱԼԳՄԱՆՉԻ ԽՈՍՔ.

*Խորին շնորհակալություն Տիկին Սուսաննա Խաչատրյանին՝
հայերեն թարգմանության մանրակրկիտ վերանայման համար:*

ՑԱՆԿ

Նախաբան	4
Առաջաբան	6
Ներածություն	11
ԳԼՈՒԽ I. Աստծո առաքելությունը և Եկեղեցու միությունը	15
Ա. Եկեղեցին Աստծո նախագծում (1-4).....	15
Բ. Եկեղեցու առաքելությունը պատմության մեջ (5-7).....	17
Գ. Միության կարևորությունը (8-10).....	19
ԳԼՈՒԽ II. Սուրբ Երրորդության Եկեղեցին	21
Ա. Ճանաչել Աստծո կամքը Եկեղեցու համար (11-12).....	21
Բ. Սուրբ Երրորդության Եկեղեցին որպես <i>koinonia</i> (13-24).....	22
Աստծո նախաձեռնությունը. Հայր, Որդի և Սուրբ Հոգի (13-16).....	22
Աստծո Ժողովուրդը. մարգարեական, քահանայական և թագավորական (17-20)	24
Քրիստոսի Մարմինն ու Սուրբ Հոգու տաճարը (21).....	27
Եկեղեցին՝ մեկ, սուրբ, կաթոլիկ և առաքելական (22-24).....	28
Գ. Եկեղեցին՝ Աստծո ծրագրի նշանն ու սպասավորը աշխարհում (25-27).....	31
Դ. Հաղորդությունը միության և բազմազանության մեջ (28-30).....	33
Ե. Տեղական Եկեղեցիների հաղորդությունը (31-32).....	36
ԳԼՈՒԽ III. Եկեղեցի. աճել հաղորդության մեջ	40
Ա. Արդեն, բայց ոչ հիմա (33-36).....	40
Բ. Աճել հաղորդության հիմնական տարրերի մեջ. հավատք, խորհուրդներ և ծառայություն (37-57).....	41
Հավատք (38-39).....	43

Խորհուրդներ (40-44)	45
Ծառայությունը Եկեղեցում	49
Ձեռնադրված ծառայություն (45-47).....	49
Իշխանության պարզեր Եկեղեցու ծառայության մեջ (48-51).....	52
Եպիսկոպոսական ծառայություն (episkopé) (52-57)	55
ԳԼՈՒԽ IV. Եկեղեցին աշխարհում և աշխարհի համար.....	62
Ա. Աստծո ծրագիրը արարչագործության մեջ. Արքայություն (58-60).....	62
Բ. Ավետարանի բարոյական մարտահարավերը (61-63)	64
Գ. Եկեղեցին հասարակության մեջ (64-66).....	67
ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ (67-69).....	70
<i>Պատմական ծանոթագրություն.....</i>	<i>72</i>
Եկեղեցու ձևավորման գործընթացը. դեպի ընդհանուր տեսլական	72

Նախարան

Աշխարհասփյուռ Եկեղեցիներ կատարած այցելությունների ժամանակ հաճախ եմ բախվում Եկեղեցիների միջև կամ միևնույն Եկեղեցու ծոցում միասնությունը կասկածի տակ առնելու դեպքերի: Եկեղեցիների և եկեղեցական ընտանիքների միջև բազմաթիվ էկումենիկ երկխոսություններն այնպիսի իրողություն են, որոնք իրենց հերթին նպաստում են Եկեղեցիների միջև բազմակողմ հարաբերություններին՝ թույլ տալով ստեղծել նորանոր կապեր: Սակայն շատ մարդիկ այս հարցում ցուցաբերում են որոշ հասկանալի անհամբերություն՝ փափագելով, որպեսզի էկումենիկ երկխոսությունների ընդունումն ու համաձայնություններն ավելի արագ ընթացք ստանան: Որոշ Եկեղեցիներ և եկեղեցական ընտանիքներ նաև բացահայտում են նոր խնդիրներ, որոնք բաժանության հնարավոր աղբյուրներ են: Թվում է նաև, որ որոշ Եկեղեցիներում էկումենիկ շարժումն այնքան էլ աշխույժ չէ և ունի ավելի քիչ հանձնառու խոսնակներ, քան անցյալում: Նկատում ենք պառակտման միտումներ, հակում՝ կենտրոնանալու ավելի շուտ փոքր և ոչ թե մեծ թվով անդամներ ունեցող խումբը միավորող գործոնի վրա: Իհարկե, նոր նպատակները չեն խեղդում միասնության կոչը, այլ՝ ընդհակառակը: Այդուհանդերձ, մենք պետք է տեսնենք նաև միասնության այդ կոչի շատ կողմեր և հիշենք, որ միշտ պարուրված ենք սիրով և կոչված ենք սիրելու (Ա Կորնթ. 13):

Այս ենթատեքստով է ԵՀԽ-ի «Հավատք և Կարգ» հանձնախումբը մեզ առաջարկում Եկեղեցու մասին մի հայտարարություն, որ արգասիքն է Եկեղեցաբանության վերաբերյալ հանձնախմբի բազմամյա աշխատանքի: Լինելով «Մկրտություն, Հաղորդություն, Ծառայություն» փաստաթղթի (1982) և դրա վերաբերյալ եկեղեցիների արձագանքների շարունակությունը, «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթուղթը 2012 թ. ընդունվեց կենտրոնական կոմիտեի կողմից, որն էլ այն փոխանցեց եկեղեցիներին՝ նրանց քաջալերելով շարունակելու խորհել Եկեղեցու շուրջ և նրանցից խնդրելով պաշտոնական արձագանքներ: Այս ուսումնասիրությունը և դրան ուղեկցող արձագանքների ընթացքը մեծ և կարևոր դեր կխաղան գալիք տարիների ընթացքում՝ դեպի եկեղեցիների տեսանելի միասնության ճանապարհը տանող հետագա փուլերը նշմարելու գործում: Եկեղեցաբանության վերաբերյալ ուսումնասիրությունն առնչվում է այն ամենին, ինչ վերաբերում է Եկեղեցուն և

այն բանին, ինչ նրա առաքելությունը ենթադրում է աշխարհում և հանուն աշխարհի: Այս առումով, «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթղթի արմատը Եկեղեցու բնության և առաքելության մեջ է: Այն արտացոլում է ԵՀԽ-ի սահմանադրական նպատակներն ու ինքնությունը. եղբայրական համայնք այն եկեղեցիների, որոնք փոխադարձաբար կոչ են հղում միմյանց՝ տեսանելի միասնության հասնելու նպատակով:

Միասնությունը կյանքի և սիրո պարզ և, ոչ թե՛ միաձայնության կամ միակողմանիության սկզբունք: Քանի որ մենք կազմում ենք եկեղեցիների եղբայրական համայնք, կոչված ենք արտահայտելու միասնական կյանքը, որ մեզ տրված է Հիսուս Քրիստոսով, - Նրա Կյանքով, Խաչով և Հարությանը,- որպեսզի տարաձայնությունը, մեղքը և չարը պարտվեն: Չե՞ որ, ինչպես հայտարարում է Եկեղեցին. «Աստծո արքայությունը, որ Հիսուսը քարոզեց՝ բացահայտելով Աստծո խոսքն առակներով և այն հանդիսավոր կերպով բացահայտելով իր իշխանավոր գործունեությամբ, հատկապես՝ իր գատկական մահվան խորհրդով և Հարությամբ, բովանդակ տիեզերքի վերջնական հանգրվանն է: Աստված Եկեղեցին նախատեսել է ոչ թե իր համար, այլ որպեսզի այն ծառայի աստվածային ծրագրին՝ հանուն աշխարհի վերափոխման» (§ 58):

Օղակ Տիկսե Թվեիթ

Գլխավոր քարտուղար

Եկեղեցիների Համաաշխարհային Խորհուրդ

Առաջաբան

Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսչական համակետ տեքստի հիմքում մարդկության աստվածաշնչյան պատկերն է. «Ինչպես մեկ է մարմինը եւ ունի բազում անդամներ, եւ մարմնի այդ բազում անդամները բոլորը մեկ մարմին են, այնպես էլ՝ Քրիստոս. քանզի մե՛կ Հոգով մե՛կ մարմին լինելու համար մկրտուեցինք մենք ամենքս՝ թե՛ հրեաներ, թե՛ հեթանոսներ, թե՛ ծառաներ, թե՛ ազատներ. եւ բոլորս էլ այդ մե՛կ Հոգին խմեցինք:» (Ա Կորնթ. ԺԱ:12-13):

«Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի առաջին նպատակն է «ծառայել եկեղեցիներին, որոնք փոխադարձաբար կոչ են հղում միմյանց դեպի տեսանելի միասնություն՝ մեկ հավատքով, մեկ Սբ Հաղորդությամբ, որն արտահայտվում է պատարագի ընթացքում և ամենօրյա կյանքում ի Քրիստոս, աշխարհում ծառայելու և վկայելու միջոցով, և առաջ ընթանալ դեպի այդ միությունը, որպեսզի աշխարհը հավատա» (Մահմանադրություն, 2012):

Տեսանելի միասնության այս փոխադարձ կոչի նպատակը անպայմանորեն ենթադրում է, որ եկեղեցիները միմյանց ընդունում են որպես եկեղեցիներ, որպես ճշմարիտ արտահայտություններ այն բանի, ինչ Հավատո հանգանակն անվանում է. «Եկեղեցին՝ մեկ, սուրբ, կաթոլիկ և առաքելական»: Մակայն տարականոն իրավիճակում, ինչպիսին եկեղեցական բաժանումն է, եկեղեցիների խորհրդածությունը Եկեղեցու բնության և առաքելության վերաբերյալ ստիպեցին կասկածել, որ դավանական տարբեր եկեղեցաբանությունները ոչ միայն տարամետ են, այլև իրարամերժ: Ահա թե ինչու եկեղեցաբանության վերաբերյալ համաձայնության գալը վաղուց համարվում է աստվածաբանական հիմնարար նպատակ քրիստոնյաների միասնության որոնումների ճանապարհին:

«Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի համակետ հանդիսացող այս երկրորդ տեքստը հաջորդում է առաջին՝ *Մկրտություն, Հաղորդություն, Ծառայություն* տեքստին (1982),- ինչպես նաև այս փաստաթղթի վերաբերյալ պաշտոնական պատասխաններին -, որը ներկայացնում է եկեղեցագիտության առանցքային

այն ոլորտները, որոնցում ուսումնասիրությունները պետք է շարունակվեն¹: Այս տեքստը շարունակությունն է նաև եկեղեցագիտական այն հարցերի, որ բարձրացվել են *One Baptism: Towards Mutual Recognition* աշխատանքային փաստաթղթում (2011):

Քսան տարի շարունակ ուղղափառ, բողոքական, անգլիկան, ավետարանական, հիսունական և հռոմեական կաթոլիկ եկեղեցիների ներկայացուցիչ պատվիրակները փորձել են Եկեղեցու բնության, նպատակի և առաքելության վերաբերյալ համապարփակ, բազմակողմանի և էկումենիկ հայեցակարգ մշակել «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի համաշխարհային համաժողովի (1993), «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի երեք լիագումար նիստերի (1996, 2004, 2009), «Հավատք և Կարգ» մշտական հանձնախմբի տասնութ ժողովների, ինչպես նաև անթիվ խմբագրական նիստերի ընթացքում: Եկեղեցիները արձագանքել և կառուցողական քննադատություններ արել համատեղ հայտարարության առաջին երկու նախնական տարբերակներում: «Հավատք և Կարգ» հանձնախումբը վերոհիշյալ եկեղեցիներին պատասխան է հղում սույն փաստաթղթով. *Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսչական*, որ հանձնախմբի ընդհանուր հայտարարությունն է, - կամ համակետ հայտարարությունը, - եկեղեցաբանության վերաբերյալ: Համաձայնությունը, որին «Հավատք և Կարգ» հանձնախումբը հասել է այս փաստաթղթում, արտասովոր էկումենիկ առաջընթաց է:

Եթե «Հավատք և Կարգ» հանձնախումբը եկեղեցիներին ուղարկում է *Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսչական* փաստաթուղթը և նրանց խնդրում ուսումնասիրել այն ու իրեն հաղորդել իրենց արձագանքները, ապա դա անում է երկու տարբեր, սակայն սերտորեն փոխկապակցված մտադրությամբ: Առաջինը նորոգումն է. քանի որ դա բազմակողմանի էկումենիկ փաստաթուղթ է, մենք չենք կարող այն բացառապես նույնացնել եկեղեցական որևէ ավանդույթի հետ: 1993-2012 թթ. ծավալված տևական գործընթացի ընթացքում, աստվածաբանական արտահայտությունները, ինչպես նաև շատ եկեղեցիների եկեղեցական փորձերը այն աստիճան են մերձեցել իրար, որ այս

¹ Հմմտ.՝ *Baptism, Eucharist & Ministry, 1982-1990: Report on the Process and Responses*. Faith and Order Paper No. 149. WCC: Geneva, 1990, 147-151.

փաստաթուղթը կարդացող եկեղեցիները կկարողանան զգալ, որ հարկավոր է առավել լիարժեքորեն ապրել եկեղեցական կյանքը: Այլ եկեղեցիներ էլ այնտեղ գուցե կգտնեն եկեղեցական կյանքի և դրա բնությանը վերաբերող կողմեր, որ անտեսվել կամ մոռացվել են: Այլք էլ այդ փաստաթղթում կգտնեն հավաստում և աջակցություն: Քրիստոսով իրենց աճը ավելի ուժգին կերպով զգալուն զուգընթաց, քրիստոնյաները կհավաստեն, որ ավելի ու ավելի են մոտենում միմյանց և որ ընթանում են՝ աստիճանաբար նույնանալով աստվածաշնչյան մեկ մարմնի պատկերին. «Քանզի մե՛կ Հոգով մե՛կ մարմին լինելու համար մկրտուեցինք մենք ամենքս՝ թե՛ հրեաներ, թե՛ հեթանոսներ, թե՛ ծառաներ, թե՛ ազատներ. եւ բոլորս էլ այդ մե՛կ Հոգին խմեցինք:»

Երկրորդ նպատակը աստվածաբանական համաձայնությունն է Եկեղեցու վերաբերյալ: Եկեղեցիների պաշտոնական արձագանքների ընթացքը, որ հետևեց *Մկրտություն Հաղորդություն, Ծառայություն* փաստաթղթին, նույնքան կարևոր էր, որքան համաձայնությունը, որին «Հավատք և Կարգ» հանձնախումբը կարողացավ հասնել այս փաստաթղթում: Արձագանքների հրատարակված վեց հատորները ցույց տվեցին տարբեր մակարդակների համաձայնությունները, որ եկեղեցիների միջև հաստատված են մկրտությանը, հաղորդությանը և ծառայությանը վերաբերող կարևորագույն հարցերի վերաբերյալ: *Մկրտություն Հաղորդություն, Ծառայություն* փաստաթղթում արտահայտված եկեղեցական համաձայնության արդյունքները քրիստոնյաների միասնության ուղղությամբ միանգամայն հաստատված են և շարունակվում են: *Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսչական* փաստաթղթի վերաբերյալ արձագանքները ոչ միայն թույլ կտան գնահատել համաձայնությունը, որը իրականացրել է «Հավատք և Կարգ» հանձնախումբը, այլև կարտացոլեն եկեղեցիների միջև համաձայնության աստիճանը եկեղեցաբանությանը վերաբերող հարցերում: Ինչպես *Մկրտություն Հաղորդություն, Ծառայություն* փաստաթղթի արձագանքներում մկրտության վերաբերյալ արտահայտված համաձայնություններն են խթանել մկրտության փոխադարձ ճանաչման ջանքերը, այնպես էլ եկեղեցական նմանօրինակ մի համաձայնություն վճռորոշ դեր կխաղա եկեղեցիների փոխադարձ ճանաչման գործում, եկեղեցիներ, որոնք միմյանց կոչ են անում դեպի տեսանելի միության՝ մեկ հավատքում և մեկ հաղորդակից համայնքում:

«Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի համար «Եկեղեցիների արձագանքները» արձագանքներն են այն եկեղեցիների, որոնք «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի անդամ են, նաև արձագանքներն են եղբայրական այն համայնքի, որ իրենից ներկայացնում է Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդը: Պետք է նաև հուսալ, որ այն եկեղեցիները նույնպես, որոնք դեռևս Էկումենիկ շարժման բացահայտման ճանապարհին են, կընդունեն այս փաստաթուղթն ուսումնասիրելու և մեկնաբանելու մեր հորդորը: Հանձնախումբը հույս ունի արձագանքներ ստանալ նաև Էկումենիկ այնպիսի կազմակերպություններից, ինչպիսիք են՝ եկեղեցիների ազգային ու տարածաշրջանային խորհուրդները, նաև՝ համաշխարհային քրիստոնեական միաբանությունները, որոնց միջև տեղի ունեցած պաշտոնական երկխոսությունները մեծ ներդրում ունեն *Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական* փաստաթղթում արտահայտված համաձայնության մեջ: Այս փաստաթղթի ներածության վերջում տեղ են գտել հատուկ հարցեր, որ «Հավատք և Կարգ» հանձնախումբը հղում է եկեղեցիներին, որպեսզի նրանց ուղղորդի իրենց կարծիքը հայտնելու գործընթացում: Այդ հարցերը, որոնց վրա հանձնախումբը խնդրում է կենտրոնացնել ուշադրությունը՝ հորդորելով պատասխանել դրանց, աստվածաբանական, գործնական և հովվական բնույթի են: Հանձնախումբը խնդրում է այդ պաշտոնական արձագանքները փոխանցել «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի քարտուղարությանը, Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդին՝ մինչև 2015 թ. դեկտեմբերի 31-ը:

Քանի որ այս փաստաթուղթը կազմելու համար պահանջվել է երկու տասնամյակ, մեր շնորհակալությունն ենք ուզում հայտնել բոլոր նրանց, ովքեր իրենց աշխատանքով, աղոթքներով և աստվածաբանական ներդրումներով նպաստել են դրա իրագործմանը. «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի անդամներին, այն եկեղեցիներին ու աստվածաբաններին, ովքեր կիսել են իրենց մտորումները *Եկեղեցու բնությունն ու նպատակը* (1998) և *Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը* (2005) փաստաթղթերի շուրջ, «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի քարտուղարության անդամներին, ինչպես նաև մեզ նախորդած նախագահությանն ու «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի ղեկավարությանը:

Կանոնիկոս Ջոն Ժիրո
Տնօրեն
«Հավատք և Կարգ» հանձնախումբ

Վասիլիոս Արքեպիսկոպոս
Կոնստանտինա և Ամորոստոս
Նախագահ
«Հավատք և Կարգ» հանձնախումբ

Ներածություն

«Թող Քո կամքը լինի», - այս խոսքերով են ամեն օր աղոթում քրիստոնեական բոլոր եկեղեցիների անթիվ-անհամար հավատացյալներ: Հիսուսն ինքը, Գեթսեմանի պարտեզում, նման բառեր է արտասանել ձերբակալությունից ոչ շատ ժամանակ առաջ (Մատթ. 26:39-42, Մարկ. 14:36, Ղուկ. 22:42): Ավելին, Հովհաննու ավետարանում, Հիսուսը դրսևորել է իր կամքը Եկեղեցու համար՝ երբ աղոթքով խնդրել է Հորը, որ իր բոլոր աշակերտները լինեն մեկ՝ որպեսզի աշխարհը հավատա (Հովհ. 17:21): Եվ ուրեմն, աղոթելը, որպեսզի կատարվի Տիրոջ կամքը, անպայմանորեն պահանջում է ամբողջ սրտով ձգտել ենթարկվելու միությունն իրականացնելու նրա կամքին և այդ միության՝ մեզ տրված պարզևին: *Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսչական* փաստաթուղթը անդրադառնում է այն խնդրին, որ շատերը համարում են ամենադժվարին, որին եկեղեցիները բախվում են այն խոչընդոտները հաղթահարելիս, որոնք դեռևս խանգարում են նրանց շոշափելիորեն զգալու Տիրոջից եկող հաղորդության պարզևը. հենց Եկեղեցու բնության մեր ըմբռնումը: Այդ պարզևի և այդ նպատակի մեծ նշանակությունը բացահայտվում է կարևորագույն այն հարցերում, որոնք քննության կառնվեն հաջորդող էջերում:

Մեր նպատակն է՝ առաջարկել մի համակետ փաստաթուղթ, այսինքն՝ այնպիսի փաստաթուղթ, որը, եթե անգամ չի արտահայտում բոլոր հարցերի վերաբերյալ լիակատար համաձայնություն, այդուհանդերձ շատ ավելին է, քան հետազոտությունները խթանելու համար նախատեսված պարզ գործիք: Մասնավորապես, հաջորդող էջերը բացահայտում են, թե քրիստոնյա համայնքները ինչ չափով են հասել Եկեղեցու վերաբերյալ ընդհանուր հայեցակարգի, մատնանշում են ձեռք բերված առաջընթացը և դեռևս կատարվելիք աշխատանքը: Այս փաստաթուղթը մշակվել է «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի կողմից, որի, - ինչպես և ամբողջությամբ վերցված ԵՀԽ-ի, - նպատակն է ծառայել այն եկեղեցիներին «որոնք փոխադարձաբար կոչ են հղում միմյանց ձգտելու դեպի տեսանելի միություն՝ մեկ հավատքով, մեկ Սբ Հաղորդությամբ, որն արտահայտվում է Պատարագի ընթացքում, ամենօրյա

կյանքում ի Քրիստոս, աշխարհում ծառայելու և վկայելու միջոցով, ինչպես նաև առաջ ընթանալով դեպի այդ միությունը, որպեսզի աշխարհը հավատա»²:

Այդ տեսանկյունից միությունը միանգամայն պերճախոս ձևով դրսևորվում է հաղորդության խորհրդում, որը փառաբանում է Սուրբ Երրորդությունը և Եկեղեցուն ունակ դարձնում մասնակցելու Աստծո առաքելությանը՝ հանուն աշխարհի վերափոխության և փրկության: Սույն հայտարարությունը հենվում է եկեղեցաբանության ոլորտում «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի վերջին տարիներին կատարած հետազոտությունների շուրջ եկեղեցիների արձագանքների, ինչպես նաև էկումենիկ ավելի հին աշխատությունների վրա, որոնք համաձայնություն էին փնտրում Աստծո խոսքի շուրջ ծավալած համատեղ մտորումների միջոցով՝ հուսալով, որ Սուրբ Հոգու ներշնչանքով, Տիրոջ կողմից եկած միության պարզևր կարող է լիովին իրականանալ: Այսպիսով, այս փաստաթուղթը բազմակողմանի երկխոսության արդյունք է և իր մեջ ներառում է հատկապես *Եկեղեցու բնությունը և առաքելությունը* փաստաթղթի շուրջ Եկեղեցիների արձագանքները, 2009թ. Կրետեում կայացած «Հավատք և Կարգ» լիագումար հանձնաժողովի առաջարկները, ինչպես նաև 2011թ. Կիպրոսում տեղի ունեցած ուղղափառ բանակցական ժողովի արդյունքները: Բացի այդ, այս փաստաթուղթը ոգեշնչվել է այն բազմաթիվ երկկողմ երկխոսությունների արձանագրած հաջողություններից, որոնք վերջին տասնամյակների ընթացքում անդրադառնում են «Եկեղեցի» թեմային³:

Հուսով ենք, որ *Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսչական* փաստաթուղթը կեռապատկի օգտակարությունը եկեղեցիների համար. (1) նրանց ներկայացնելով այն ամփոփ արդյունքները, որոնց վերջին տասնամյակներին հասել է էկումենիկ երկխոսությունը եկեղեցագիտական կարևոր թեմաների վերաբերյալ, (2) նրանց հորդորելով գնահատել այդ երկխոսության արդյունքները. հաստատել դրական զարգացումները, ընդգծել թերությունները և/կամ նշել այն ոլորտները, որոնք բավարար ուշադրության չեն արժանացել, և (3)՝ նրանց հնարավորություն ընձեռելով խորհելու Աստծո կամքի վերաբերյալ սեփական հայեցակարգի շուրջ՝ դեպի ավելի մեծ միություն աճելու համար (Եփես.4:12-16): Հուսով ենք, որ հաստատելով, հարստացնելով և բոլոր եկեղեցիներին հարցումներ անելով, այս տեղեկատվության, արձագանքների և աճի այս գործընթացը էական նպաստ կբերի միասնության լիարժեք

² L. N. Rivera-Pagán (dir.): *God in Your Grace: Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches*, WCC, Geneva 2007, p. 448.

³ Այս գործընթացի վերաբերյալ ավելի շատ մանրամասների համար տե՛ս սույն փաստաթղթի վերջում զետեղված *Պատմական ծանոթագրությունը*:

իրականացմանը և անգամ հնարավոր կդարձնի այս ուղղությամբ վճռական քայլերի ընդունումը:

Այս փաստաթուղթը ամբողջականում է եկեղեցաբանական այն հարցերի միջոցով, որ այստեղ շոշափում ենք: *Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսչական* փաստաթուղթը սկսվում է մի գլխով, որտեղ ուսումնասիրվում է այն, թե ինչպես է, որ քրիստոնեական համայնքը Աստծո՝ աշխարհի փրկարար վերափոխմանը միտված առաքելության ակունքում է: Եկեղեցին էապես առաքելական է, իսկ միասնությունը էապես կապված է այդ առաքելությանը: Երկրորդ գլուխը ներկայացնում է Եկեղեցու՝ որպես հաղորդություն ըմբռնման հիմնական հատկանիշները՝ անդրադառնալով բազմաթիվ համատեղ վերլուծություններից արված եզրակացություններին, որոնք վերաբերում են մի կողմից՝ այն հարաբերությանը, որ Սուրբ գիրքը և հետագա ավանդույթը հաստատում են Եկեղեցու և Աստծո միջև, իսկ մյուս կողմից էլ՝ Եկեղեցու կյանքի և կառուցվածքի վրա այդ հարաբերության թողած որոշ հետևանքներին: Երրորդ գլուխը կենտրոնանում է դեպի Աստծո արքայություն ընթացող, որպես ուխտավոր ժողովուրդ դիտվող Եկեղեցու աճին վերաբերող հարցերի վրա և քննության առնում հատկապես մի շարք բարդ եկեղեցագիտական հարցեր, որոնք անցյալում բաժանել են եկեղեցիները: Այն արձանագրում է դեպի ավելի մեծ համաձայնություն իրականացված առաջընթացը որոշ հարցերի վերաբերյալ և ճշգրտում բոլոր այն կետերը, որոնց շուրջ հարկ կլինի, որ եկեղեցիները հաստատեն ավելի մեծ համաձայնություն: Չորրորդ գլուխը ներկայացնում է Եկեղեցու և աշխարհի միջև կարևոր հարաբերությունների բազմաթիվ եղանակներ, քանի որ Եկեղեցին աստվածային սիրո նշանն ու գործոնն է, մասնավորապես՝ Քրիստոսին հռչակել միջդավանական համատեքստում, վկայել ավետարանական բարոյական արժեքների մասին և արձագանքել մարդկանց տառապանքներին ու կարիքներին:

1982 թ. «Հավատք և Կարգ» հանձնաժողովի պատրաստած «Մկրտություն, Հաղորդություն, Ծառայություն» փաստաթղթի վերաբերյալ բազմաթիվ պաշտոնական արձագանքները ցույց տվեցին, որ վերջինիս, որպես համակետային փաստաթղթի, ընդունելության ընթացքը կարող է նույնքան կարևոր լինել, որքան նրա շարադրման ընթացքը⁴: Որպեսզի այս փաստաթուղթը որպես միջոց ծառայի՝ ի սպաս եկեղեցագիտության վերաբերյալ ճշմարիտ երկխոսության, որին բոլոր եկեղեցիները կարողանան

⁴ M. Thurian (ed.), *Churches Respond to BEM: Official Responses to the "Baptism, Eucharist and Ministry" Text*, Geneva, World Council of Churches, vols. I-VI, 1986-1988; *Baptism, Eucharist & Ministry 1982-1990: Report on the Process and Responses*, Geneva, WCC, 1990.

կարևոր նպաստ բերել, թախանձագին հորդորում ենք բոլոր եկեղեցիներին ոչ միայն լրջորեն քննարկել *Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսչական փաստաթուղթ*, այլև «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբին հաղորդել պաշտոնական պատասխան՝ ներքոհիշյալ հարցերի լույսի ներքո:

- Որքանով է այս փաստաթուղթն արտացոլում ձեր եկեղեցու եկեղեցագիտական պատկերացումը:
- Որքանով է սույն փաստաթուղթը հիմք հանդիսանում Եկեղեցիների միջև միասնության մեջ աճելու համար:
- Ինչպիսի՞ ճշգրտումներ կամ նորոգումներ է այս փաստաթուղթը պահանջում, որ ձեր Եկեղեցին կցանկանար իրագործել ձեր իսկ Եկեղեցու ներսում:
- Որքանով է ձեր Եկեղեցին պատրաստ, կյանքում և առաքելության մեջ, սերտացնելու իր հարաբերությունները այն եկեղեցիների հետ, որոնք կարող են դրականորեն ընդունել այս հայտարարության մեջ Եկեղեցին ներկայացնելու եղանակը:
- Որո՞նք են Եկեղեցու կյանքի այն կողմերը, որոնք կարող են պահանջել լրացուցիչ քննարկումներ, և ձեր Եկեղեցին ի՞նչ խորհուրդ կարող է առաջարկել «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի ներսում եկեղեցագիտության ասպարեզում ընթացող աշխատանքների համար:

Այս ընդհանրական բնույթի հարցերից գատ, փաստաթղթի տարբեր հատվածներում ընթերցողը կգտնի նաև հատուկ պարբերություններ, որոնց վերաբերյալ առկա են ենթաբաժիններ: Այս հարցերի նպատակն է խթանել մտորումները և քաջալերել եկեղեցիներին՝ հետազայում համաձայնություն փնտրելու միասնության ճանապարհին:

ԳԼՈՒԽ I. Աստծո առաքելությունը և Եկեղեցու միությունը

Ա. Եկեղեցին Աստծո նախագծում

1. Քրիստոնեական Եկեղեցու և նրա առաքելության հայեցակարգը իր արմատներն ունի ամբողջ արարչագործության համար Աստծո հայտնության մեծ նախագծում (կամ «տնտեսության» մեջ). «Արքայություն», որ միաժամանակ խոստացվել է Քրիստոսի կողմից և հայտնի դարձել Նրանով: Ըստ Աստվածաշնչի, տղամարդը և կինը ստեղծվել են Աստծո պատկերով (Օննդ. Ա:26-27), ուստի տղամարդն ու կինը կիսում են Աստծու և միմյանց հետ հաղորդությանը (հուն. *koinonia*) ներհատուկ ունակությունը: Աստծո արարչագործության նախագիծը խոչընդոտվել է մարդկանց մեղքով և անհնազանդությամբ (Օննդ. Գ-Դ, Հռոմ. Ա:18-Գ:3-20), որոնք էլ այլափոխել են հարաբերությունները Աստծո, մարդկանց և ստեղծված կարգի միջև: Բայց Աստված պահպանել է իր հավատարմությունը՝ չնայած մեղքին և մարդկանց սխալներին: Աստծո միջոցով *koinonia*-ի գորութենական վերականգման պատմությունը իր անշրջելի իրականացումը գտել է Հիսուս Քրիստոսի մարդեղության և զատկական խորհրդի մեջ: Լինելով Քրիստոսի մարմին՝ Եկեղեցին գործում է Սուրբ Հոգու գորությամբ, որպեսզի շարունակի իր կենդանացնող առաքելությունը մարգարեական և կարեկցող ծառայությամբ՝ այդպիսով մասնակցելով աստվածային բեկված աշխարհի բժշկության գործին: Հաղորդությունը, որի աղբյուրը Սուրբ Երրորդության կյանքն է հենց, միաժամանակ այն պարզն է, որով Եկեղեցին ապրում է, և այն, որ Աստված անվանում է Եկեղեցի, որը պետք է նվիրաբերվեր բեկված և բաժանված մարդկությանը, որը բժշկության և հաշտեցման հույս է փայփայում:

2. Իր երկրային ծառայության ընթացքում, «Յիսուս շրջում էր բոլոր քաղաքներում եւ գյուղերում, ուսուցանում նրանց ժողովարաններում, քարոզում արքայութեան Ավետարանը եւ բժշկում էր ժողովրդի բոլոր ախտերն ու հիվանդութիւնները: Եւ տեսնելով ժողովրդի բազմութիւնը՝ Յիսուս գթաց նրանց...» (Մատթ. Թ:35-36): Եկեղեցու լիագործության հիմքում Հիսուս Քրիստոսի գործն ու խոստումն է, նրա, ով ոչ միայն խոսքերով և գործերով հոչակեց Աստծո արքայությունը, այլև ուղարկեց իր աշակերտներին, ովքեր ստացան Սուրբ Հոգու գորությունը (Հովհ. Ի:19-23): «Գործք առաքելոց»-ը մեզ տեղեկացնում է, որ վերջին խոսքերը, որ Հիսուսն ուղղել է իր առաքյալներին երկինք համբարձվելուց առաջ, հետևյալն էին. «Ձեզ տրուած չէ իմանալ այն ժամերը եւ ժամանակները, որ Հայրը հաստատեց իր իշխանութեան մեջ. այլ,

երբ Սուրբ Հոգին իջնի ձեր վրայ, զօրութիւն պիտի առնէք եւ ինձ վկաներ պիտի լինէք Երուսաղէմում, ամբողջ Հրեաստանում ու Մամարիայում եւ մինչեւ երկրի ծայրերը»: (Գործք Ա:7-8): Չորս Ավետարաններից յուրաքանչյուրն ավարտվում է առաքելության ուղարկմամբ: Ըստ Մատթեոսի. «Եւ Յիսուս մօտենալով՝ խօսեց նրանց հետ ու ասաց. «Ինձ է տրուած ամէն իշխանութիւն երկնքում եւ երկրի վրայ. ինչպէս Հայրը ինձ ուղարկեց, ես էլ ձեզ եմ ուղարկում: Գնացէ՛ք ուրեմն աշակերտ դարձրէ՛ք բոլոր ազգերին, նրանց մկրտեցէ՛ք շօր եւ Որդու եւ Սուրբ Հոգու անունով: Ուսուցանեցէ՛ք նրանց պահել այն բոլորը, ինչ որ ձեզ պատուիրեցի: Եւ ահա ես ձեզ հետ եմ բոլոր օրերում՝ մինչեւ աշխարհի վախճանը» (Մատթ ԻԸ:18-20, տես նաև Մարկ. ԺԶ:16-15, Ղուկ. ԻԴ:45-49, Հովհ. Ի:19-21): Հիսուսի այս պատվիրանից արդեն իսկ կարելի է զգալ, որ նրա ցանկությունը իր Եկեղեցու այդ առաքելության իրականացումն էր. այն պետք է լինէր վկայության համայնք՝ քարոզելով Արքայությունը, որ Հիսուսն առաջինն էր քարոզել, և բոլոր ազգությունների ներկայացուցիչներին փրկարար հավատքի կոչ անելով: Այն պետք է լինէր պատարագի համայնք՝ նոր անդամները մկրտությամբ հաղորդակից լինելով հանուն Սուրբ Երրորդության: Այն պետք է լինէր աշակերտների համայնք, որտեղ առաքյալները, քարոզելով Տիրոջ խոսքը, մկրտելով և նշելով Տիրոջ վերջին Ընթրիքը, նոր հավատացյալներին պետք է ուսուցանէին հետևելու այն ամենին, ինչ Հիսուսն ինքն էր պատվիրել:

3. Սուրբ Հոգին աշակերտների վրա իջավ Պենտեկոստեի առավոտյան, ինչը նշանակում էր՝ նրանց տալ իրենց վստահված առաքելությունը սկսելու համար անհրաժեշտ միջոցները (Գործք Բ:1-41): Աստծո՝ աշխարհի փրկության ծրագիրը (ինչը երբեմն անվանում են *missio Dei*. «Աստծո առաքելություն») իրականանում է Որդու և Սուրբ Հոգու առաքմամբ: Սուրբ Երրորդության փրկագործական այդ ծրագիրն էական է՝ հասկանալու համար, թե ինչ է Եկեղեցին: Ինչպէս «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի «Դավանել միասնական հավատք» փաստաթուղթն է նշել՝ «Քրիստոնյաները հավատում և Հավատո հանգանակում խոստովանում են, որ անքակտելի կապ գոյություն ունի Աստծո գործի ի Քրիստոս Սուրբ Հոգու ներշնչմամբ և Եկեղեցի *իրականության* միջև: Սուրբ Գրերն այդ կապի վկայությունն են: Եկեղեցու արմատները Սուրբ Երրորդության Աստծո ծրագրում են՝ հանուն մարդկության փրկության»⁵:

⁵ *Confessing the One Faith: An Ecumenical Explication of the Apostolic Faith as It Is Confessed in the Nicene-Constantinopolitan Creed (381)*, Geneva-Eugene, WCC-Wipf & Stock, 2010, §216.

4. Հիսուսն իր ծառայության մասին ասել է, որ եկել է «աղքատներին աւետարանելու, [...] գերիներին ազատում քարոզելու եւ կոյրերին՝ տեսողութիւն, կեղեքուածներին ազատ արձակելու, Տիրոջը ընդունելի տարին հռչակելու» (Ղուկ. Դ:18-19, մեջբերելով՝ Եսայի ԿԱ:1-2): «Եկեղեցու առաքելությունը բխում է Քրիստոսի մարմին լինելու իր բնությունից, և նա մասնակցում է Աստծո և նրա արարչագործության միջև միջնորդի իր ծառայությանը [...]: Աստծո թագավորության հռչակումը՝ օծված ի Հիսուս՝ խաչված և Հարություն առած Տիրոջ, աշխարհում Եկեղեցու կոչման կենտրոնում է հենց: Եկեղեցիները ջանում են իրականացնել այդ ավետարանական կոչումը՝ իրենց կյանքով, որը կենտրոնացած է պատարագի և հաղորդության, գոհության և բարեխոսության վրա, առաքելության և ավետարանացման իրենց ծրագրերով, աղքատների հետ համերաշխ գոյությամբ, մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ, ինչը կարող է հասնել ընդհուպ հարստահարող տերությունների հետ առճակատման⁶»:

Բ. Եկեղեցու առաքելությունը պատմության մեջ

5. Ստեղծումից ի վեր, Եկեղեցին իրեն մշտապես նվիրել է փրկության ավետիսը ի Հիսուս Քրիստոս խոսքով և գործով հռչակելուն, խորհուրդները, հատկապես՝ Սբ Հաղորդությունը կատարելուն և քրիստոնեական համայնքներ ձևավորելուն: Այս ջանքերը հաճախ հանդիպել են ցավալի ընդդիմության. դրանց երբեմն խոչընդոտել են հակառակորդները կամ անգամ խեղաթյուրվել պատգամատարների մեղքով: Չնայած այս դժվարություններին, այդ հռչակումը եղել է միանգամայն արգասաբեր (Մարկ. Դ:8, Ի:26-32):

6. Խնդիրներից մեկը, որին Եկեղեցին բախվել է, վերաբերում է նրան, թե ինչպես քարոզել Քրիստոսի Ավետարանն այնպես, որ այն պատասխան տա տարբեր միջավայրերի, լեզուների և մշակույթների պատկանող մարդկանց, որոնք լսում են այդ քարոզը: Աթենքում Սուրբ Պողոս առաքյալի կողմից քարոզող Քրիստոս (Գործք ԺԷ:22-34), ով հղում էր կատարում տեղական հավատալիքներին ու գրականությանը, լուսաբանում է, թե ինչպես է առաջին քրիստոնյա սերունդը փորձել հաղորդել Քրիստոսի մահվան և հարության Ավետիսը՝ Սուրբ Հոգու ներշնչմամբ հենվելով ունկնդիրների մշակութային

⁶“Mission and Evangelism: An Ecumenical Affirmation,” §6, in J. Matthey (ed.), *You Are the Light of the World: Statements on Mission by the World Council of Churches*, Geneva, WCC, 2005, 8.

Ժառանգության վրա, - անհրաժեշտության դեպքում այն ձևափոխելով,- և ծառայելով որպես թթիամոր՝ ի նպաստ այն հասարակության բարեկեցության, որտեղ նրանք ապրում էին: Դարեր շարունակ, քրիստոնյաները քարոզել են ավետարանը ավելի ու ավելի հեռավոր վայրերում՝ Երուսաղեմից մինչև աշխարհի ծայրը (Գործք Ա:8): Իհարկե, հաճախ, Քրիստոսի մասին արված վկայությունն ավարտվել է նահատակությամբ, բայց և հնարավորություն ընձեռել տարածելու հավատքը և աշխարհում ամենուրեք Եկեղեցի հաստատելու: Երբեմն մշակութային ու կրոնական ժառանգությունը այն անձանց, ում քարոզվել էր Ավետարանը, չի ստացել հարգանքը, որին արժանի էր, երբ, օրինակ, ավետարանող անձինք մեղսակից էին դառնում իմպերիալիստական գաղութացման, որը կողոպտում և անգամ բնաջնջում էր գորեղ զավթիչներից պաշտպանվել չկարողացող ազգաբնակչությունների: Չնայած նման ողբերգական իրադարձությունների, Աստծո փառքը, որ մարդկային մեղքից ավելի զորեղ է, կարողացավ բազմաթիվ երկրներում ծնունդ տալ Քրիստոսի ճշմարիտ աշակերտների ու բարեկամներ և Եկեղեցի հաստատել տարատեսակ մշակույթների հարուստ բազմազանության մեջ: Առաջին դարերի որոշ հեղինակներ քրիստոնեական համայնքի միության մեջ առկա այդ բազմազանությունը համարում էին գեղեցկության արտահայտություն, որ Սուրբ Գիրք վերագրում է Քրիստոսի հարսին (Եփես. Ե:27, Հայտ. ԻԱ:2):⁷ Որոշ Եկեղեցիների հավատացյալներ, ովքեր անցյալում ընդունում էին օտար քարոզիչների, այսօր արդեն կարող են օգնության ձեռք մեկնել այն եկեղեցիներին, որոնց շնորհիվ սովորել էին ճանաչել ավետարանը⁸:

7. Այսօր Աստծո արքայության հռչակումն ամբողջ աշխարհում շարունակվում է արագորեն փոփոխվող միջավայրում: Որոշ զարգացումներ վիճարկում են հատկապես Եկեղեցու առաքելությունը և Եկեղեցու՝ իր իսկ մասին ունեցած պատկերացումը: Լայնորեն տարածված կրոնական բազմակարծության գիտակցումը քրիստոնյաներին ստիպում է խորացնել իրենց վերլուծությունները այն հարաբերության շուրջ, որ առկա է, մի կողմից, այն քարոզի, որ Հիսուսը աշխարհի միակ Փրկիչն է, իսկ մյուս կողմից՝ դրա վերաբերյալ մյուս կրոնների հայտարարությունների միջև: Հաղորդակցության միջոցների զարգացումը Եկեղեցուն հարկադրում է որոնել Ավետարանը քարոզելու և քրիստոնեական համայնքներ ստեղծելու ու պահպանելու նոր

⁷ Տե՛ս, օրինակ՝ Augustin: *Ennarationes in Psalmos* 44, 24-25, in Migne, J. P.: *Patrologia Latina* 36, 509-510.

⁸ Հարկ է հստակորեն տարբերակել փոխադարձ աջակցությամբ նման համերաշխությունն ու հոգևորությունը, որը հանիրավի գտնում է, թե քրիստոնեական մյուս համայնքները հոգեդարձության օրինական դաշտ են:

միջոցներ: «Նորահայտ եկեղեցիները», որոնք առաջարկում են Եկեղեցի լինելու նոր ձև, այլ եկեղեցիների պարտադրում են գտնել այսօրվա պահանջներին և հետաքրքրություններին համապատասխան միջոցներ այնպիսի դրսևորումներով, որոնք հավատարիմ լինեն ի սկզբանե ստացածին: Աշխարհիկ ընդհանուր մշակույթի առաջընթացը Եկեղեցուն դնում է այնպիսի մի իրավիճակի առջև, որտեղ շատերը կասկածի տակ են դնում հավատքի հնարավորությունն իսկ՝ կարծելով, թե մարդկային կյանքը ինքնին բավարար է՝ առանց Աստծո որևէ միջամտության: Որոշ վայրերում Եկեղեցին բախվում է իր հավատացյալների քանակի ծայրահեղ նվազման իրողությանը, իսկ շատերն էլ համարում են, որ այն այլևս չի համապատասխանում իրենց կյանքին, ինչն էլ նրանց, ովքեր դեռ հավատում են, մղում է խոսելու կկրկնաքարոզչության՝ անհրաժեշտության մասին: Բոլոր եկեղեցիները կոչված են ավետարանելու՝ հաշվի առնելով այդ և այլ խնդիրներ, որոնք կարող են առաջանալ մասնավոր ենթատեքստերում:

Գ. Միության կարևորությունը

8. Քրիստոնյաների միության կարևորությունը Եկեղեցու առաքելության և բնության համար արդեն իսկ հայտ է գալիս Նոր Կտակարանում: Գործք առաքելոց»-ում (ԺԵ) և Գաղատացիներին ուղղված թղթում (Ա-Բ), նկատելի է, որ հեթանոսների շրջանում իրականացված առաքելությունը լարվածություններ է առաջացրել և դարձել քրիստոնյաների բաժանության սպառնալիք: Ինչ-որ իմաստով, *ժամանակակից* էկումենիկ շարժումը վերապրում է Երուսաղեմի առաջին ժողովի փորձառությունը: Սույն փաստաթուղթը բոլոր եկեղեցիների ղեկավարներին, աստվածաբաններին և հավատացյալներին հորդորում է համառորեն հետամուտ լինել այն միությունը, հանուն որի Հիսուսն աղոթել է՝ իր կյանքը հանուն աշխարհի փրկության նվիրաբերելու նախօրեին (Հովհ. ԺԵ:17-21):

9. Տեսանելի միությունն իրականացնելու համար անհրաժեշտ է, որ եկեղեցիները կարողանան միմյանց մեջ ճանաչել ներկայությունն այն բանի, ինչ Նիկեա-Կոստանդնուպոլսի Հավատամքը (381) անվանում է «Եկեղեցի՝ մեկ, սուրբ, կաթոլիկ և առաքելական»: Հնարավոր է, որ որոշ դեպքերում այդ ճանաչումն ինքը կախված լինի որևէ առանձին համայնքի վարդապետության, փորձի և ծառայության մեջ փոփոխություններ մտցնելու անհրաժեշտությունից: Սա կարևոր խոչընդոտ է եկեղեցիների համար՝ դեպի իրենց միություն տանող ճանապարհին:

10. Ներկայումս, ոմանք Քրիստոսի Եկեղեցին նույնացնում են միայն իրենց սեփական համայնքի հետ, մինչդեռ մյուսները հակված են իրենց համայնքից զատ այլ համայնքների մեջ ճանաչելու իրական, սակայն ոչ լիարժեք ներկայությունն այնպիսի տարրերի, որոնք Եկեղեցի են կազմում: Այլք էլ կնքել են բազմապիսի դաշինքներ զանազան համայնքների հետ՝ երբեմն գալով նույն պատարագը մատուցելու համաձայնության⁹: Ոմանք էլ գտնում են, որ Քրիստոսի Եկեղեցին հաստատված է բոլոր համայնքներում, որոնք համոզիչ կերպով իրենց հռչակում են որպես քրիստոնեական: Այլք էլ, ընդհակառակը, պնդում են, որ Քրիստոսի Եկեղեցին աներևույթ է և ոչ մի համայնք չի կարող այս աշխարհում ուխտագնացության ընթացքում իրեն համարժեքորեն նույնացնել Քրիստոսին:

Հիմնարար հարցեր միության ճանապարհին:

1950 թ. Տորոնտոյի հայտարարությունից ի վեր, ԵՀԽ-ն եկեղեցիներին կոչ է անում ընդունել, որ «Քրիստոսի Եկեղեցուն պատկանելությունը տարածվում է նրանց հավատացյալների ամբողջ կազմից անդին»: Ավելին, էկումենիկ հանդիպումը խորապես քաջալերել և զարգացրել է փոխադարձ հարգանքը եկեղեցիների և նրանց անդամների միջև: Սակայն քիչ չեն տարբերությունները որոշ կարևոր հարցերի շուրջ, որոնց հարկ է առճակատել միասին. Ինչպե՞ս կարելի է ճանաչել Եկեղեցին, որ Հավատամքը որակում է որպես «մեկ, սուրբ, կաթոլիկ և առաքելական»: Ո՞րն է Աստծո կամքը այդ Եկեղեցու միության հարցում: Ի՞նչ պետք է անենք Աստծո կամքն իրականացնելու գործում: Սույն փաստաթուղթը գրվել է, որպեսզի եկեղեցիներին օգնի խորհելու այս հարցերի շուրջ և ընդհանուր ու միասնական պատասխաններ փնտրելու¹⁰:

⁹ Տե՛ս, օրինակ, անգլիկան-յուրթերական հետևյալ փաստաթուղթը. “Growth in Communion,” in J. Gros, FSC, T.F. Best and L. F. Fuchs, SA (eds.), *Growth in Agreement III: International Dialogue Texts and Agreed Statements*, 1998-2005, Geneva-Grand Rapids, WCC Eerdmans, 2007, 375-425, որտեղ ամփոփ ներկայացվում է տարածաշրջանային կարևոր միությունների հարցը (Մայսեն, Ռյոյի, Վաթեռլոո և այլն).

¹⁰ Այս առումով, սույն փաստաթուղթը հենվում է միության վերաբերյալ Պորտու Ալեգրիում կայացած Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի Համաժողովի կողմից ընդունված հայտարարության վրա, որի վերնագիրն է՝ “Called to Be One Church,” և որն ունի ենթավերնագիր. “An Invitation to the Churches to Renew Their Commitment to the Search for Unity and to Deepen Their Dialogue,” in *Growth in Agreement III*, 606-610.

ԳԼՈՒԽ II. Սուրբ Երրորդության Եկեղեցին

Ա. Ճանաչել Աստծո կամքը Եկեղեցու համար

11. Բոլոր քրիստոնյաները կիսում են այն համոզմունքը, որ Սուրբ Գիրք կանոնորոշ է: Այդ իսկ պատճառով, աստվածաշնչյան այս վկայությունը անփոխարինելի աղբյուր է Եկեղեցու վերաբերյալ ավելի նշանակալի համաձայնության հասնելու համար: Եթե ճշմարիտ է այն, որ Նոր Կտակարանը չի առաջարկում ոչ մի համակարգված եկեղեցաբանություն, ապա պակաս ճշմարիտ չէ և այն, որ այն տալիս է հին և առաջին քրիստոնեական համայնքների հավատքին, պատարագին, նրանց աշակերտությանը, ծառայությանն ու ղեկավարությանը վերաբերող զանազան դերակատարությունների մասին վկայություններ, ինչպես նաև Եկեղեցու ինքնությունն արտահայտող պատկերներ ու փոխաբերություններ: Հետագայում բոլոր մեկնությունները, մշտապես ձգտելով հավատարիմ լինել Աստվածաշնչի ուսուցմանը, ողջ պատմության ընթացքում տվել են եկեղացաբանական դիտարկումների հարուստ հունձք: Նույն Սուրբ Հոգին, որն առաջնորդել է առաջին քրիստոնեական համայնքների Աստվածաշունչը գրելիս, շարունակում է սերնդեսերունդ ուղղորդել Հիսուսի՝ բոլոր ժամանակների աշակերտներին, ովքեր ջանում են հավատարիմ լինել Ավետարանին: Ահա թե ինչ պետք է հասկանալ «Կենդանի Ավանդույթ» արտահայտության տակ¹¹: Քրիստոնեական համայնքների մեծ մասը ընդունում է Ավանդույթի մեծ կարևորությունը, սակայն տարբեր պատկերացումներ ունեն Ավանդույթի իշխանության և Սուրբ գրերի իշխանության միջև հարաբերության կերպի վերաբերյալ:

¹¹ Ինչպես «Հավատք և Կարգ»-ի չորրորդ համաժողովն է պարզորոշ կերպով արտահայտել իր զեկույցում (*Scripture, Tradition and Traditions* /1963/, Section II, paragraphe 39). «Ավանդություն ասելով մենք հասկանում ենք ինքնին Ավետարանը, որ սերնդեսերունդ փոխանցվել է Եկեղեցում և Եկեղեցու միջոցով, քանի որ Քրիստոսն Ինքը ներկա է Եկեղեցու կյանքում: *Ավանդություն* ասելով մենք հասկանում ենք փոխանցման բուն գործընթացը: [...] *Ավանդություններ* տերմինը օգտագործվում է մատնանշելու համար թե՛ արտահայտչաձևերի բազմազանությունը, և թե՛ այն, ինչն անվանում ենք դավանաբանական ավանդություններ» - in P. C. Roger et L. Vischer (dir.): *The Fourth World Conference on Faith and Order: Montreal 1963*, SCM Press, Londres 1964, p. 50: Տե՛ս նաև *A Treasure in Earthen Vessels: An Instrument for an Ecumenical Reflection on Hermeneutics*, Geneva, WCC, 1998, §§14-37, pages 14-26.:

12. Նոր Կտակարանի տարբեր գրքերում, ինչպես նաև նրանից սկիզբ առած ավանդության մեջ առկա է եկեղեցաբանական տարրերի մեծ բազմազանություն: Քանի որ Նոր Կտակարանի կանոնը ներառում է այդ բազմազանությունը, այն վկայում է դրա համատեղելիությունը Եկեղեցու միության հետ՝ այդուհանդերձ չժխտելով օրինական բազմազանության սահմանները¹²: Օրինական բազմազանությունը քրիստոնեական համայնքի պատահական հարթությունն է: Դա, ավելի շուտ, նրա կաթոլիկության կողմերից մեկն է. որակ, որն արտահայտում է այն փաստը, որ եթե փրկությունն ի Քրիստոս մարդեղական է, և որ, ուստի, նա «մարդեղանում է» տարբեր ազգերի մեջ, որոնց քարոզվում է Ավետարանը, ապա դա մասն է կազմում Աստծու ծրագրի: Եկեղեցական խորհրդին համարժեք մոտեցումը պահանջում է օգտագործել և փոխազդեցության մեջ դնել պատկերների ու հասկացությունների լայն սպեկտր (Աստծո ժողովուրդ, Քրիստոսի մարմին, Սուրբ Հոգու տաճար, որթ, հոտ, հարս/կին, տուն, զինվորներ, ընկերներ և այսպես շարունակ): Սույն փաստաթղթի նպատակն է՝ փորձել տեղեկություններ քաղել միաժամանակ թե՛ աստվածաշնչյան և թե՛ ավանդության վկայության գանձանակից:

Բ. Սուրբ Երրորդության Եկեղեցին որպես *koinonia*

Աստծո նախաձեռնությունը. Հայր, Որդի և Սուրբ Հոգի

13. Եկեղեցին ծնունդ է առել Աստծուց, ով «այնքան սիրեց աշխարհը, որ մինչև իսկ իր միածին Որդուն տուեց, որպեսզի, ով նրան հաւատում է, չկորչի, այլ ընդունի յաւիտենական կեանքը.» (Հովհ. 3:16) և ով ուղարկեց Սուրբ Հոգուն, որպեսզի իր հավատացյալներին հասանելի դարձնի ամբողջական ճշմարտությունը՝ նրանց հիշեցնելով այն ամենը ինչ Հիսուսը սովորեցրել է (Հովհ. ԺԴ:26): Եկեղեցում հավատացյալները Սուրբ Հոգով միավորված են Հիսուս Քրիստոսին, ուստի և միասին մասնակից են դառնում Հոր հետ կենդանի հարաբերության, ով խոսում է նրանց հետ և ամենայն վստահությամբ պատասխանելու կոչ անում նրանց: Աստվածաշնչյան *koinonia* հասկացությունը կենտրոնական տեղ է զբաղեցնում Եկեղեցու կյանքի և միության ընդհանուր մի ըմբռնման էկումենիկ որոնումներում: Այդ

¹² Այս հարցը մանրամասնորեն կուսումնասիրվի 28-30 պարբերություններում:

որոնումները ենթադրում են, որ հաղորդությունը գոյություն ունեցող եկեղեցիների միություն չէ սուկ իրենց ներկայիս տեսքով: Koinonia (հաղորդություն, մասնակցություն, եղբայրական համայնք, կիսում) գոյականը, որ ծագում է «ընդհանուր ինչ որ բան ունենալ», «կիսել», «մասնակցել», «մասնաբաժին ունենալ» կամ «միասին գործել» իմաստն ունեցող բայից, օգտագործվում է աստվածաշնչյան այն հատվածներում, որոնք նկարագրում են Վերջին Ընթրիքի ժամանակ Տիրոջ հացի կիսման (Ա Կորնթ. Ժ:16-17), Պետրոս, Հակոբոս և Հովհաննես առաքյալների հետ Պողոս առաքյալի հաշտեցման (Գաղատ. Բ:9), աղքատների համար հանգանակության (Հռոմ. ԺԵ:26, Բ Կորնթ. Ը:3-4) և Եկեղեցու փորձառությունն ու վկայությունը պատկերող տեսարանները (Գործք Բ:42-45): Լինելով աստվածային հաստատության հաղորդություն՝ Եկեղեցին պատկանում է Աստծուն և գոյություն չունի ինքն իր համար: Բնույթով այն քարոզչական է՝ կանչված և ուղարկված իր սեփական կյանքում վկայելու այն հաղորդության մասին, որ Աստված Արքայության մեջ ցանկանում է ամբողջ մարդկության և ամբողջ արարչագործության համար:

14. Ավետարանը Եկեղեցու կենտրոնն ու հիմքն է, հռչակումը մարդեղացած Բանի՝ Հիսուս Քրիստոսի, Հոր Որդու: Մա արտահայտվում է Նոր Կտակարանի հետևյալ պնդման մեջ. «Վերածնունդե՛ք ոչ թե ապականութեան ենթակայ սերմից, այլ՝ անապականից՝ Աստծու կենդանի եւ մշտնջենական խօսքով» (Ա Պետրոս Ա:23): Ավետարանի քարոզչությամբ (Հռոմ. Ժ:14-18) և «Սուրբ Հոգու ներշնչանքով» (Ա Կորնթ. ԺԲ:3), մարդիկ հասնում են փրկարար հավատքին և խորհուրդների օգնությամբ մարմնավորվում են Քրիստոսի մարմնում (Եփես. Ա:23): Հետևելով այս ուսմունքին՝ որոշ համայնքներ Եկեղեցին որակում են որպես *creatura evangelii*՝ Ավետարանի կողմից արարված¹³: Եկեղեցու կյանքի որոշիչ կողմերից մեկն այն է, որ նա պետք է լինի այնպիսի համայնք, որը լսում և քարոզում է Աստծո խոսքը: Եկեղեցին իր

¹³ Տե՛ս «The Church as ‘Creature of the Gospel’ վերնագիրը կրող բաժինը լյութերա-կաթոլիկ երկխոսության մեջ. in Gros J., Meyer H. et Rusch W. G. (dir.): «Church and justification» in *Growth in Agreement II: Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level, 1982-1998*, WCC-Eerdmans, Genève-Grand Rapids 2000, pp. 495-498, որն էլ հղում է Մարտին Լյութերի գործածած «*Ecclesia enim creatura est evangelii*» արտահայտությանը - in *WA 2*, p. 430, 6-7: Որոշ երկկողմ երկխոսություններ նույն միտքն արտահայտելու նպատակով օգտագործել են լատիներեն *creatura verbi* արտահայտությունը. տե՛ս «Two Conceptions of the Church» վերնագրված բաժինը (94-113 պարբերություններ), որտեղ Եկեղեցին որպես «*creatura verbi*» և «հաղորդության շնորհք» է որակվում բողոքական-կաթոլիկ *Toward a Common Understanding of the Church* երկխոսության մեջ - in *Growth in Agreement II*, pp. 801-805: Տե՛ս նաև “Called to Be the One Church,” հայտարարությունը. սույն փաստաթղթի I գլխի 6-րդ կետ:

կյանքը քաղում է Ավետարանից և այնտեղ շարունակ վերստին գտնում իր ճանապարհի ուղղությունը:

15. Ավետման ժամանակ հրեշտակի ուղերձին՝ Աստվածամայր (*Theotokos*) Մարիամի պատասխանը. «Թող քո խօսքի համաձայն լինի» (Ղուկ. Ա:38), միաժամանակ դիտվել է թե՛ որպես Եկեղեցու և քրիստոնյայի խորհրդանիշ, և թե՛ որպես օրինակ նրանց համար: «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի *Church and World* փաստաթղթում (1990) նշվում է, որ Մարիամը «բոլոր նրանց համար, ովքեր փորձում են լիարժեքորեն հասկանալ կյանքը քրիստոնեական համայնքում», կարևոր օրինակ է նրանով, որ ստանում է Աստծո Խոսքը և պատասխանում դրան (Ղուկ. Ա:26-38), որ Բարի Ավետիսը հաղորդում է Եղիսաբեթին (Ղուկ. Ա:46-55), որ նա խորհում է, մտատանջվում և ջանում հասկանալ Հիսուսի ծննդյան և մանկության իրադարձությունները (Մատթ. Բ:13-26, Ղուկ. Բ:19 և 41-51), որ փորձում է հասկանալ այն ամենը, ինչ իր մեջ ենթադրում է Հիսուսի աշակերտ լինելու իրողությունը (Մարկ. Գ:31-35, Ղուկ. ԺԸ:19-20), որ Հիսուսի կողքին կանգուն է մնում խաչի ներքևում և նրա մարմինն ուղեկցում գերեզման (Մատթ. ԻԷ:55-61, Հովհ. ԺԹ:25-27) և որ աշակերտների հետ սպասում և նրանց հետ ստանում է Սուրբ Հոգին Պենտեկոստի ժամանակ (Գործք Ա:12-14, Բ:1-4)¹⁴:

16. Քրիստոս աղոթում է Հորը ուղարկել Սուրբ Հոգին աշակերտների վրա, որպեսզի նրանց հասանելի լինի ամբողջական ճշմարտությունը (Հովհ. ԺԵ:26, ԺԶ:13), ընդ որում՝ Հոգին ոչ միայն հավատք ու այլ շնորհներ է պարգևում անհատական հավատացյալներին, այլև Եկեղեցուն տալիս է իր հիմնական պարզվածները, հատկանիշները և կարգը: Սուրբ Հոգին Քրիստոսի մարմինը սնուցում և կենդանացնում է քարոզված Ավետարանի կենդանի ձայնով, Սուրբ Հաղորդությամբ և հատկապես՝ ծառայությամբ:

Աստծո Ժողովուրդը. մարգարեական, քահանայական և թագավորական

17. Կանչելով Աբրահամին՝ Աստված իր համար ընտրում էր սուրբ ժողովուրդ: Հաճախ մարգարեները հիշել են այդ ընտրությունն ու այդ կանչը՝

¹⁴ Տե՛ս «Հավատք և Կարգ»-ի գեկույցը. *Church and World, The Unity of the Church and the Renewal of Human Community*, WCC, Genève 1990, p. 64: Տե՛ս նաև անգլիկան-կաթոլիկ միջազգային հանձնաժողովի *Mary: Grace and Hope in Christ* (2004) գեկույցը (in *Growth in Agreement III*, pp. 82-112) և Դոմբի խմբի գեկույցը. *Mary in the Plan of God and in the Communion of Saints* (1997-1998), Mahwah, N.J., Paulist Press, 2002:

օգտագործելով հետևյալ արտահայտությունը. «նրանց համար Աստուած են լինելու, իսկ նրանք ինձ համար լինելու են ժողովուրդ» (Երեմ. ԼԱ:33, Եզեկ. ԼԷ:27. այսօրինակ սահմանման արձագանք կարելի է գտնել նաև Բ Կորնթ. Զ:16, Ենովք Ը:10) հատվածում: Իսրայելի հետ այդ ուխտը վճռորոշ պահ է եղել փրկության տնտեսության իրականացման ընթացքում: Քրիստոնյաները հավատում են, որ Հիսուսի ծառայության, մահվան, հարության, ինչպես նաև Սուրբ Հոգու առաքման փաստով Աստված հաստատել է նոր ուխտը՝ բոլոր մարդկանց իր և միմյանց հետ միավորելու նպատակով: Քրիստոսի հաստատած դաշինքում առկա է իսկապես նոր մի տարր, սակայն Աստծո ծրագրում Եկեղեցին խորապես կապված է մնում առաջին ուխտի ժողովրդի հետ, ուխտ, որին Աստված մշտապես հավատարիմ կմնա (Հռոմ. ԺԱ:11-36):

18. Հին Կտակարանում Իսրայելի ժողովուրդը ընթանում է դեպի խոստման իրականացում. այն, որ երկրի բոլոր ազգերը օրհնված կլինեն Աբրահամով: Բոլոր նրանք, ովքեր դառնում են դեպի Քրիստոսը, նրանով իրականացված են գտնում այդ խոստումը, երբ նա խաչի վրա կոտորում է հրեաներին հեթանոսներից բաժանող պատը (Եփես. Բ:14): Եկեղեցին «ընտիր ցեղ է, թագաւորութիւն, քահանայութիւն, սուրբ ազգ, Աստծու սեփական ժողովուրդ» (Ա Պետրոս Բ:9-10): Ընդունելով միակ քահանայությունը Հիսուս Քրիստոսի, ում զոհով սահմանվում է նոր ուխտը (Ենովք Թ:15), հավատացյալները կոչված են իրենց կյանքով արտահայտելու իրողությունը, որ ընտրված են «թագավորական քահանայությամբ»՝ իրենք իրենց նվիրաբերելով «որպես զոհ կենդանի, սուրբ, աստուածահաճոյ» (Հռոմ. ԺԲ:1): Յուրաքանչյուր քրիստոնյա ստանում է Սուրբ Հոգու շնորհները՝ Եկեղեցու կառուցման և այն դերի համար, որ նա կատարում է Քրիստոսի առաքելության մեջ: Այդ շնորհները տրվել են «հանուն բոլորի բարօրության» (Ա Կորնթ. ԺԲ:7, Եփես. Դ:11-13) և անհատական ու խմբակային պատասխանատվության պարտավորություններ են թելադրում թե՛ ամեն անհատի, և թե՛ ամեն համայնքի, ինչպես նաև ամբողջությամբ վերցված Եկեղեցուն՝ նրա կյանքի յուրաքանչյուր մակարդակում: Սուրբ Հոգով զորացած քրիստոնյաները կոչված են ապրելու որպես բազմապիսի ծառայություններով աշակերտներ:

19. Աստծո ողջ ժողովուրդը կոչված է լինելու մարգարեական ժողովուրդ, որը վկայի Աստծու խոսքը, քահանայական ժողովուրդ, որը զոհաբերի աշակերտի կյանքը և թագավորական ժողովուրդ, որը գործիք ծառայի Աստծո արքայությունը հաստատելու նպատակով: Աստծո ժողովրդի բոլոր անդամները կիսում են այդ կոչումը: Կանչելով և ուղարկելով Տասներկու առաքյալներին՝ Հիսուսը դրեց իր աշակերտների համայնական իշխանության ձևի հիմքերը՝ Արքայության իրենց մշտական հոչակմամբ: Հավատարիմ նրա

օրինակին՝ որոշ հավատացյալներ, առաջին դարերից ի վեր, ընտրվել են Սուրբ Հոգու ներշնչանքով և ստացել առանձնահատուկ իշխանություն և պատասխանատվություն: Ձեռնադրված հոգևորականների գործն է՝ «հավաքել և կառուցել Քրիստոսի Մարմինը Աստծո Խոսքի քարոզչությամբ և ուսուցմամբ, սուրբ խորհուրդների մատուցմամբ և համայնքի կյանքի ղեկավարմամբ՝ իր պատարագով, առաքելությամբ և սարկավագությամբ»¹⁵: Քրիստոսի Մարմնի բոլոր անդամները՝ թե՛ ձեռնադրված, և թե՛ աշխարհիկ, Աստծո քահանայական ժողովրդի փոխկապակցված անդամներն են: Չանտեսելով այն փաստը, որ իրենց ծառայությունը կախված է Աստծուց, ձեռնադրված սպասավորները համայնքին հիշեցնում են, որ այն կախված է Հիսուս Քրիստոսից, ով էլ աղբյուրն է իր միության ու առաքելության: Մակայն նրանք իրենց կոչումը կարող են իրականացնել միայն Եկեղեցում և հանուն Եկեղեցու, նրանք կարիք ունեն, որ Եկեղեցին ընդունի իրենց, սատարի և քաջալերի:

20. Տարբեր ավանդույթների Եկեղեցիները մեծապես համաձայն են ծառայության կարևորության հարցում: Այդ հարցը համառոտ կերպով արտահայտված է «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի *Baptism, Eucharist, Ministry* (1982) փաստաթղթում, որտեղ ասվում է. «Եկեղեցին երբեք գոյություն չի ունեցել առանց առանձնահատուկ իշխանություն և պատասխանատվություն ունեցող մարդկանց»՝ նշելով որ «Հիսուսն իր աշակերտներին ընտրել և ուղարկել է Արքայության վկաներ լինելու նպատակով»¹⁶: Առաքելությունը, որ Հիսուսը Մատթեոսի Ավետարանի 28 գլխում վստահել է տասնմեկ առաքյալներին, բովանդակում է «Քրիստոսի կողմից Եկեղեցուն տրված խոսքի, Խորհուրդների և զգոնության ծառայություն, որ Եկեղեցու որոշ անդամներ պետք է ստանձնեն հանուն բոլորի բարօրության: Ծառայության այդ եռակի ֆունկցիան Եկեղեցուն հնարավորություն է տալիս աշխարհում իրագործել իր առաքելությունը»¹⁷: Համատեղ արված հայտարարությունները ցույց են տալիս,

¹⁵ *Baptism, Eucharist and Ministry*, Geneva, WCC, 1982, section on Ministry, §13.

¹⁶ *Նույն տեղում*, պարբերություն 9:

¹⁷ Կաթոլիկ-բողոքական երկխոսություն. “Towards a Common Understanding of the Church”, §132, in *Growth in Agreement II* p. 810: Տե՛ս նաև կաթոլիկների և լյութերականների միջև երկխոսության փաստաթուղթը. *Ministry in the Church*, բաժին 17 in Meyer, H. and Vischer, L. (dir.): *Growth in Agreement: Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level*, Ramsey-Genève, Paulist-WCC 1984, pp. 252-253. «Նոր Կտակարանը ցույց է տալիս, թե ինչպես է ծառայությունների մեջ առաջացել մի հատուկ ծառայություն, որը դիտվում էր որպես Քրիստոսի կողմից ուղարկված առաքյալների իրավահաջորդությունում ներգրվող ծառայություն: Պարզվեց, որ այդպիսի ծառայությունն անհրաժեշտ է, որպեսզի համայնքներն ինչպես հարկն է առաջնորդվեն: Ուստի, կարող ենք ասել, որ, ըստ Նոր Կտակարանի, Հիսուսի կողմից հաստատված «հատուկ ծառայությունը», երբ նա կանչեց և ուղարկեց իր

որ Աստծո ողջ ժողովրդի արքայական քահանայությունը (Ա Պետրոս Բ:10) և ձեռնադրված հատուկ ծառայությունը, երկուսն էլ, Եկեղեցու կարևորագույն կողմերն են և որ չպետք է դրանք համարել որպես իրարամերժ ընտրություններ: Միաժամանակ, եկեղեցիները համաձայն չեն միմյանց հետ, երբ խոսքը վերաբերում է այն հարցի ճշգրտմանը, թե որ Եկեղեցին ունի համայնքի համար վերջնական որոշումներ կայացնելու իրավասություն. ոմանց կարծիքով այդ իրավասությունը վերապահված է միայն ձեռնադրված քահանաներին, մյուսների կարծիքով աշխարհականները ևս դերակարություն ունեն որոշումներ կայացնելու մեջ:

Քրիստոսի Մարմինն ու Սուրբ Հոգու տաճարը

21. Քրիստոսը բոլոր առումներով իր Մարմնի՝ Եկեղեցու Գլուխն է. առաջնորդում է նրան, սրբացնում և բժշկում (Եփես. Ե:26): Ի դեպ, սերտորեն միավորված է նրա հետ՝ ամբողջ Մարմնին կյանք պարգևելով Սուրբ Հոգով (Հռոմ. ԺԲ:5, Ա Կորնթ. ԺԲ:12): Մարմնին պատկանելու համար անհրաժեշտ է ունենալ հավատք ի Քրիստոս (Հռոմ. Ժ:9): Հիմնական ավանդույթների համաձայն, մարդիկ Քրիստոսի մարմնի անդամ են դառնում նաև ծեսերի և խորհուրդների միջոցով, իսկ Տիրոջ Սուրբ Հաղորդությամբ ճաշակում են նաև նրա Սուրբ Մարմինը (Ա Կորնթ. Ժ:16), որն ամեն ճաշակելու ժամանակ նորոգվում է: Սուրբ Հոգին բազմաթիվ շնորհներ է տալիս անդամներին և նրանց հնարավորություն ընձեռում ընթանալ դեպի մարմնի շինություն (Հռոմ. ԺԲ:4-8, Ա Կորնթ. ԺԲ:4-30): Վերականգնում է նրանց սրտերը, պատրաստում նրանց և կոչ անում «իրականացնելու բարի գործեր»¹⁸, ինչն էլ նրանց ունակ է դարձնում ծառայելու Տիրոջը և նպաստում աշխարհում Աստծո արքայությունը հռչակելու գործը: Այս առումով, չնայած «Եկեղեցի» հասկացությամբ հստակորեն և առաջին հերթին հղում է կատարվում Քրիստոսի Եկեղեցուն, «Քրիստոսի Մարմին» պատկերն իր մեջ խորապես ենթադրում է նաև հարաբերություն Սուրբ Հոգու հետ՝ ինչպես դա հավաստվում է ամբողջ Նոր Կտակարանում: Պենտեկոստեի առավոտյան Վերնատանը հավաքված աշակերտների վրա բոցեղեն լեզուներ իջնելու պատմությունը (Գործք Բ:1-4)

առաքյալներին, «այդ ժամանակ անհրաժեշտ էր, - այն անհրաժեշտ է բոլոր ժամանակներում և բոլոր հանգամանքներում»: Մեթոդիստ-կաթոլիկ երկխոսության *Toward a Statement on the Church* փաստաթուղթը հաստատում է, որ «Եկեղեցին մշտապես զգում է Աստծո կողմից տրված ծառայության կարիքը» - *híufn.* *Growth in Agreement II* p. 588, paragraphe 29:

¹⁸ *Հիմն.* the Lutheran-Roman Catholic *Joint Declaration on the Doctrine of Justification*, Grand Rapids, Eerdmans, 2000, §15.

դրա վառ օրինակն է: Սուրբ Հոգու զորությամբ, հավատացյալները որոշում են կազմել «սուրբ տաճար ի Տեր» (Եփես. Բ:21-22), «Սուրբ Հոգով բնակված Տուն» (Ա Պետրոս Բ:5): Սուրբ Հոգով լցված՝ նրանք հրավիրվում են իրենց կոչմանն արժանի կյանք ապրելու պատարագով, վկայությամբ ու ծառայությամբ՝ նախանձախնդրորեն հետամուտ լինելով «Սուրբ Հոգու միությունը խաղաղությամբ պահելուն» (Եփես. Դ:1-3): Սուրբ Հոգին կենդանացնում է Եկեղեցին և նրան պարզևում ուժ՝ իր դերը խաղալու քարոզչության գործում և առաջ բերել այն ընդհանուր փոխակերպությունը, որին տենչում է ամբողջ արարչագործությունը (Հռոմ. Ը:22-23):

Եկեղեցին՝ մեկ, սուրբ, կաթոլիկ և առաքելական

22. Կոնստանդնուպոլսում 381 թ. տեղի ունեցած Երկրորդ Էկումենիկ ժողովից ի վեր քրիստոնյաների մեծ մասը իրենց պատարագներում ընդգրկում են Հավատամքը, որը քարոզում է, որ Եկեղեցին մեկ է, սուրբ, կաթոլիկ և առաքելական: Այս հատկանիշները, որոնք հնարավոր չէ տարանջատել միմյանցից, սակայն որոնք փոխադարձաբար տեղեկություններ են հավաքում մեկը մյուսի մասին և կապված են միմյանց հետ, Աստծո պարզևներ են Եկեղեցուն, որ քրիստոնյաները, մարդկային տկարություններով հանդերձ, կոչված են մշտապես իրականացնելու:

- Եկեղեցին մեկն է, քանի որ Աստված ինքը մեկն է (Հովհ. ԺԷ:11, Ա Տիմ. Բ:5): Հետևաբար, առաքելական հավատքը մեկ է, Քրիստոսով նոր կյանքը մեկ է, Եկեղեցու հույսը մեկ է¹⁹: Հիսուսը աղոթել է, որպեսզի իր բոլոր աշակերտները լինեն մեկ, որպեսզի աշխարհը հավատա (Հովհ. ԺԷ:20-21) և նա ուղարկել է Սուրբ Հոգուն, որպեսզի նրանց միավորի մեկ մարմնի մեջ (Ա Կորնթ. ԺԲ:12-13): Այսօրվա բաժանությունները՝ Եկեղեցիներում և նրանց միջև հակառակ են այդ միությանը. «Դրանք պետք է հաղթահարվեն Սուրբ Հոգու պարզևած շնորհներով, որ հավատքն է, հույսը և սերը, որպեսզի բաժանությունն ու բացառումը չունենան վերջին խոսքը»²⁰: Սակայն, չնայած բոլոր բաժանություններին, բոլոր եկեղեցիները գտնում են, որ որպես հիմք ունեն մեկ Ավետարան (Գաղ. Ա:5-9) և որ միավորված են իրենց կյանքի բազում հատկանիշներով (Եփես. Դ:4-7):

¹⁹ *Հմմտ.*՝ “Called to Be the One Church,” §5, in *Growth in Agreement III*, 607.

²⁰ *Նույն տեղում* :

- Եկեղեցին սուրբ է, քանի որ Աստված սուրբ է (Եսայի 2:3, Ղևո. ԺԱ:44-45): Հիսուսը «սիրեց եկեղեցին եւ իր անձը մատնեց նրա համար, որ սրբացնի աւագանի մաքրութեամբ՝ խօսքով, որպէսզի նա իր առաջ փառաւոր կերպով կանգնեցնի եկեղեցին, որ ոչ մի արատ կամ աղտեղութիւն կամ նման բաներից ոչինչ չունենայ, այլ լինի սուրբ եւ անարատ (Եփես. Ե:25-27): Եկեղեցու հիմնական սրբությունը սերնդեսերունդ հաստատված է սուրբ տղամարդկանց և կանանց կողմից, ինչպես նաև՝ սուրբ խոսքերով, որ Եկեղեցին քարոզում է և սուրբ գործողություններով, որ կատարում է հանուն Օրհնեալ Աստծո: Սակայն մեղքը, որը հակասում է այդ սրբությունը և հակառակվում Եկեղեցու իրական բնությանն ու կոչմանը, շարունակում է խեղաթուրել հավատացյալների կյանքը: Այդ իսկ պատճառով էլ ծառայությունը, որի էությունը մարդկանց մշտապես ապաշխարության, նորոգության և վերափոխության կոչ անելն է, Եկեղեցու սրբության բաղկացուցիչ մասն է:

- Եկեղեցին կաթոլիկ է Աստծո անսահման բարության պատճառով. «Նա կամենում է, որ բոլոր մարդիկ փրկուեն եւ հասնեն ճշմարտութեան գիտութեանը» (Ա Տիմ. Բ:4): Աստծո կենդանացնող գործությամբ, Եկեղեցու առաքելությունը վերացնում է բոլոր խոչընդոտները և բոլոր ազգերին քարոզում Ավետարանը: Այնտեղ, որտեղ Քրիստոսի խորհուրդը լիովին ներկա է, այնտեղ նույնպես Եկեղեցին ամբողջապես կաթոլիկ է (տես՝ Իզնատիոս Անտիոքացի, *Զմյուռնացիներին ուղղված 6-րդ նամակ*)՝ ինչպես Սուրբ Հաղորդության ժամանակ: Եկեղեցու կաթոլիկության մեջ ճեղքվածք է առաջանում, երբ թույլ ենք տալիս, որ մշակութային և այլ տարբերությունները վերածվեն բաժանությունների: Քրիստոնյաներին կոչ է արվում վերացնել այն ամենը, ինչը խանգարում է իրակացնել լիությունը Սուրբ Հոգու գործությամբ Եկեղեցուն տրված ճշմարտության ու կյանքի:

- Եկեղեցին առաքելական է, քանի որ այն հաստատելու նպատակով Հայրը ուղարկել է Որդուն: Որդին, իր հերթին, ընտրել և ուղարկել է Պենտեկոստեի ժամանակ Սուրբ Հոգուց ստացած շնորհներով զինված առաքյալներին ու մարգարեներին, որպէսզի հիմք ծառայեն Եկեղեցու համար և վերահսկեն նրա առաքելությունը (Եփես. Բ:20, Հայտ. ԻԱ:14, Կղեմես Հռոմեացի *Կորնթացիներին ուղղված նամակ* 42): Քրիստոնեական համայնքը կոչված է մշտապես հավատարիմ լինելու

իր առաքելական արմատներին. պատարագի, վկայության կամ ծառայության ժամանակ ամեն անհավատարմություն հակասում է Եկեղեցու առաքելականությունը: Առաքելական շարունակականությունը ծառայության մեջ, Սուրբ Հոգու ներշնչմամբ, նպաստակ ունի ծառայելու Եկեղեցու առաքելականությանը²¹:

23. Նախորդ կետերի (13-22) լույսի ներքո պարզ է դառնում, որ Եկեղեցին միայն առանձին հավատացյալների հավաքական ամբողջություն չէ: Հիմնավորապես, Եկեղեցին հաղորդություն է ի Սուրբ Երրորդություն և միաժամանակ այնպիսի հաղորդություն է, որի անդամները մաս են կազմում Աստծո կյանքի և առաքելության (Բ Պետրոս 1-4), նա ով, որպես Սուրբ Երրորդություն, աղբյուրն ու կիզակետն է ամեն հաղորդության: Այսպիսով, Եկեղեցին միաժամանակ աստվածային և մարդկային իրականություն է:

24. Եթե անգամ ընդունված է ասել, որ Եկեղեցին աստվածայինի և մարդկայինի հանդիպման վայր է, եկեղեցիներն, այդուհանդերձ, ունեն տարբեր զգացողություններ, նույնիսկ՝ տարամետ համոզմունքներ, որոնք վերաբերում են Եկեղեցում Սուրբ Հոգու գործունեության և ինստիտուցիոնալ կառույցների կամ ծառայողական կարգի միջև հարաբերության եղանակին: Առանձին եկեղեցիներ կարծում են, որ Եկեղեցու կառուցման որոշ էական կողմեր Քրիստոսն ինքն է ցանկացել և սահմանել բոլոր ժամանակների համար: Հետևաբար, հավատարիմ լինելով Ավետարանին, քրիստոնյաները սկզբունքորեն չունեն ոչ մի իշխանություն այդ աստվածային հաստատության կառուցվածքը փոխելու համար: Այլ Եկեղեցիների կարծիքով, Եկեղեցու կազմակերպումը, կախված այն բանից, թե ինչին է Աստված նրան կոչ անում, կարող է ունենալ տարբեր դրսևորումներ: Ըստ այլ եկեղեցիների էլ՝ ինստիտուցիոնալ ոչ մի հատուկ կարգ չի կարելի վերագրել Աստծո կամքին: Որոշ Եկեղեցիների կարծիքով, Ավետարանի հանդեպ հավատարմությունը երբեմն կարող է պահանջել խզում ինստիտուցիոնալ շարունակականության հետ, ուրիշների համար էլ այդ հավատարմությունն անշուշտ կարելի է պահպանել առանց խզումների լուծելով բաժանության հասցնող դժվարությունները:

Շարունակականություն ու փոփոխություն Եկեղեցում և Աստծո կամքը

²¹ Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի *Called to Be the One Church* հայտարարության 3-7 պարբերություններն առաջարկում են մի մեկնաբանություն, որը նման է Հավատո Հանգանակի հավաստմանը, այն է՝ Եկեղեցին «մեկն է, սուրբ, կաթոլիկ և առաքելական»: *Zufun. ' Growth in Agreement III, p. 607:*

Փոխադարձ հարգանքի և ուշադրության պայմաններում տեղի ունեցած համբերատար հանդիպումները բազմաթիվ եկեղեցիների հնարավորություն ընձեռեցին առավել լավ և խորապես հասկանալու այդ տարբեր զգացողություններն ու համոզումները Եկեղեցու շարունակականության ու փոփոխության վերաբերյալ: Այդ ավելի խոր գիտակցումը ցույց է տալիս, որ նույն նպատակը,- հնազանդվել Աստծո կամքին՝ ինչ վերաբերում է Եկեղեցու հիմնմանը,- որոշ եկեղեցիների մոտ կարող է առաջացնել շարունակականության, իսկ ուրիշների մոտ՝ փոփոխության ցանկություն: Մենք եկեղեցիներին հորդորում ենք ճանաչել և հարգել վճռականությունը, որ թե՛ մեկը և թե՛ մյուսները դրսևորում են Եկեղեցու հիմնման գործում Աստծո կամքին հետամուտ լինելու նպատակով: Նաև հորդորում ենք միասնաբար խորհել այն չափանիշների շուրջ, որ տարբեր եկեղեցիներ ընդունել են շարունակականությանն ու փոփոխությանը վերաբերող հարցերն ուսումնասիրելու համար: Որքանո՞վ այս չափանիշները կկարողանան հարկ եղած դեպքում զարգանալ Քրիստոսի կողմից առաջադրված հաշտության հրատապ կանչի լույսի ներքո (Մատթ. Ե:23-24): Արդյո՞ք եկել է նոր մոտեցում որդեգրելու ժամանակը:

Գ. Եկեղեցին՝ Աստծո ծրագրի նշանն ու սպասավորը աշխարհում

25. Աստծո ծրագիրը մարդկությունն ու ամբողջ արարչագործությունը մեկ և միևնույն միության մեջ համախմբելն է Քրիստոսի հովանու ներքո (Եփես. Ա:10): Քանի որ Եկեղեցին Սուրբ Երրորդության միության արտացոլքն է, նա պետք է ծառայի այդ նպատակին և կոչված է արտահայտելու աստվածային ողորմությունը մարդկանց հանդեպ՝ նրանց օգնելով հասնելու այն նպատակին, որի համար ստեղծվել են և որում էլ նրանց վերջնական ուրախությունն է. գովաբանել և փառաբանել Աստծուն երկնային բոլոր բանակներով: Նրա անդամները Եկեղեցու այդ առաքելությունն իրագործում են իրենց կյանքի վկայության և, հնարավորինս, Հիսուս Քրիստոսի Ավետիսի հապարակային քարոզչությամբ: Եկեղեցու առաքելությունը այս ծրագրին ծառայելն է: Ինչպես Աստված ցանկանում է, որ ամբողջ մարդկությունը փրկվի և հասնի ճշմարտության ճանաչմանը (Ա Տիմ. Բ:4), քրիստոնյաները ընդունում են, որ Աստված խոսում է նրանց հետ, ովքեր բացահայտորեն Եկեղեցու անդամներ չեն այնպիսի դրսևորումներով, որոնք անմիջականորեն ակնհայտ չեն մարդկային աչքի համար: Հարգելով հանդերձ ճշմարտության և բարության տարրերը, որ կարող ենք գտնել այլ կրոններում և այն մարդկանց մոտ, ովքեր

իրենց հոչակում են անկրոն, Եկեղեցու առաքելության էությունը բոլոր մարդկանց մշտապես հորդորելն է, - վկայությամբ ու քարոզով, - հասնելու իմացության և Հիսուս Քրիստոսի սիրուն:

26. Նոր Կտակարանի որոշ հատվածներում, կարելի է գտնել «խորհուրդ» (*mysterion*) բառը, որն օգտագործվում է կամ Քրիստոսով փրկության աստվածային ծրագրի (Եփես. Ա:9, Գ:4-6), կամ Քրիստոսի և Եկեղեցու միջև մտերմիկ հարաբերության մասին խոսելու համար (Եփես. Ե:32, Կող. Ա:24-28): Սա թույլ է տալիս մտածել, որ Եկեղեցին ունի հոգևոր անգերազանցելի որակ, որը հնարավոր չէ հասկանալ հիմնվելով միայն նրա տեսանելի արտաքինի վրա: Մենք չենք կարող իրարից անջատել Եկեղեցու երկրային և հոգևոր հատկանիշները: Խոսքն այն մասին է, որպեսզի դիտարկել և արժևորել, - լավ կամ վատ կողմերով, - քրիստոնեական համայնքի կազմակերպչական կառույցները՝ Քրիստոսով փրկության տանող աստվածային այն պարզևների լույսի ներքո, որ փառաբանվում են պատարագի ժամանակ: Մարմնավորելով իր իսկ կյանքում փրկության խորհուրդը և մարդկության փոխակերպությունը՝ Եկեղեցին մասնակցում է Քրիստոսի առաքելությանը, որի էությունը ամեն բան Աստծո և միմյանց հետ Քրիստոսի միջոցով հաշտեցնելն է (Բ Կորնթ. Ե:18-21, Ը:18-25):

27. Եթե ընդհանուր առմամբ ընդունված է, որ Աստված Եկեղեցին հիմնադրել է որպես արտոնյալ միջոց՝ փրկության իր համամարդկային ծրագրին իրագործելու համար, որոշ համայնքներ գտնում են, որ դա հնարավոր է արտահայտել համապատասխան ձևով՝ խոսելով «Եկեղեցին որպես խորհուրդ» արտահայտության մասին, այլք էլ, ընդհակառակը, չեն օգտագործում այսօրինակ արտահայտություն, անգամ կտրականապես մերժում են: Այն համայնքները, որոնք խոսում են «Եկեղեցու՝ որպես խորհրդի» մասին, դա անում են այն պատճառով, քանզի Եկեղեցու մեջ տեսնում են միմյանց հետ մարդկանց հաղորդության նշան և կոնկրետ միջոց (երբեմն օգտագործում են «գործիք» բառը)՝ հաղորդությամբ ի Սուրբ Երրորդություն²²: Համայնքները,

²² Օրինակ՝ Վատիկան II ժողովի ժամանակ, կաթոլիկ եպիսկոպոսները հայտարարել են, որ «Եկեղեցին Քրիստոսի մեջ է, ինչ-որ իմաստով՝ խորհուրդ է, այսինքն՝ միաժամանակ թե՛ նշան է և թե՛ միջոցը [latin: *instrumentum*] Աստծո հետ սերտ միության և ողջ մարդկության միասնության (*hidin.*՝ *Lumen Gentium* n° 1 դավանաբանական սահմանադրությունը, որտեղ *instrumentum* բառը դրական առումով արտահայտում է Եկեղեցու «արդյունավետությունը»): Այլ քրիստոնյաներ էլ, ովքեր վճռականորեն հաստատում են Եկեղեցու սրբազան բնությունը, նպատակահարմար չեն համարում «գործիք» բառի գործածումը քրիստոնյա համայնքի մասին խոսելու համար: Այն, որ Եկեղեցին նշան է, բավական լայնորեն ընդունված գաղափար է՝ ինչը հաստատում է Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի *The Holy Spirit and the Catholicity of*

որոնք խուսափում են օգտագործել այդ արտահայտությունը, կարծում են, որ այն օգտագործելով կանգնում են ամբողջությամբ վերցված Եկեղեցու և անհատական խորհուրդների միջև տարբերությունը շփոթելու վտանգի առջև, և որ այդպիսով հնարավոր կլինի անտեսել համայնքի անդամների մոտ մշտապես առկա մեղքի գոյությունը: Բոլորը համաձայն են, որ Աստված է փրկության հեղինակը: Իհարկե, տարբերություններ են ի հայտ գալիս՝ կապված այն բանի հետ, թե տարբեր համայնքներ ինչպես են հասկանում Եկեղեցու և նրա ձեռքերի բնությունն ու դերը այդ փրկագործական աշխատանքում:

«Եկեղեցին որպես խորհուրդ» արտահայտությունը

Նրանք ովքեր օգտագործում են «Եկեղեցին, որպես խորհուրդ» արտահայտությունը, չեն ժխտում խորհուրդների բացառիկ «սրբությունը», ոչ էլ՝ մարդ ծառայողների անկայունությունը: Մյուս կողմից էլ, նրանք ովքեր մերժում են այդ արտահայտությունը, չեն ժխտում, որ Եկեղեցին Աստծո ներկայության և գործողության հստակ նշան է: Կարելի է, ուրեմն, սա համարել այնպիսի հարց, որի վերաբերյալ սահմանման օրինական տարբերությունները համատեղելի և փոխադարձաբար ընդունելի են:

Դ. Հաղորդությունը միության և բազմազանության մեջ

28. Օրինական բազմազանությունը հաղորդության կյանքում Տիրոջ պարզն է: Սուրբ Հոգին հավատացյալներին շնորհում է բազմազան լրացուցիչ շնորհներ «հանուն բոլորի բարօրության» (Ա Կորնթ. ԺԲ:4-7): Աշակերտները կոչված են ամբողջովին միասնական լինելու (Գործք Բ:44-47, Դ:32-37)՝ հարգելով հանդերձ իրենց բազմազանությունը, որը հարստացնում է իրենց (Ա Կորնթ. ԺԲ:14-26): Մշակութային ու պատմական գործոնները նպաստում են հարուստ բազմազանությանը Եկեղեցու ներսում: Որպեսզի Ավետարանը հաստատապես ապրվի ամեն ժամանակ և ամեն վայրում, այն պետք է քարոզվի տարբեր

the Church գեկույցը, որ ընդունվել է ԵՀԽ-ի 1968 թվականին Ուպսալում տեղի ունեցած IV համաժողովում: Այս փաստաթղթում ասվում է. «Եկեղեցին որոշ խիզախություն է դրսևորում՝ հայտարարելով, թե ինքը մարդկության ապագա միասնության նշանն է» - *hul/un.*՝ Goodall, N. (dir.): *Rapport d'Upsal*, COE, Genève 1969, p. 15: *Lumen Gentium* դավանաբանական սահմանադրության համար, տե՛ս <http://www.vatican.va>:

լեզուներով, սիմվոլներով ու պատկերներով, որոնք համապատասխանեն մասնավոր դարաշրջանների և համատեքստերի: Օրինական բազմազանությունը վտանգված է ամեն անգամ, երբ քրիստոնյաները գտնու են, որ Ավետարանի իրենց մշակութային արտահայտությունները միակ վավերական արտահայտություններն են, որոնք պետք է պարտադրվեն այլ մշակույթների քրիստոնյաներին:

29. Սակայն խոսքը չի վերաբերում միությունից հրաժարվելուն: Միասնական հավատքով առ Քրիստոս, ինչն արտահայտվում է Աստծո Խոսքի քարոզչությամբ, խորհուրդների կատարմամբ և վկայության ու ծառայության ապրելաձևով, յուրաքանչյուր տեղական Եկեղեցի հաղորդության մեջ է բոլոր վայրերի և ժամանակների տեղական եկեղեցիների հետ: Քահանայական ծառայությունը ի սպաս միության և բազմազանության պահպանման, Եկեղեցուն տրված կարևոր միջոցներից մեկն է՝ օգնելու այն անձանց, ովքեր ունեն հեռանկարներ և զանազան պարզվածքներ՝ միմյանց հանդեպ մշտապես պատասխանատու մնալու հարցում:

30. Միությանն ու բազմազանությանը վերաբերող խնդիրները Եկեղեցուն լրջորեն մտահոգել են այն ժամանակվանից, երբ Սուրբ Հոգու օգնությամբ նկատել է, որ հեթանոսները ևս պետք է ընդունվեն այդ միության մեջ (Գործք ԺԵ:1-29, Ժ:1-11, ԺԸ): Նամակը, որ Երուսաղեմի խորհրադատողովն ուղղել է Անտիոքի քրիստոնյաներին, բովանդակում է այն, ինչը կարելի է կոչել հիմնարար սկզբունք միության ու բազմազանության համար. «որովհետև հաճելի թուաց Սուրբ Հոգուն եւ մեզ՝ աւելի ոչ մի բեռ չդնել ձեր վրայ, բացի այս կարեւորներից» (Գործք ԺԸ:28): Հետագայում էկումենիկ ժողովները տվեցին նմանատիպ «կարևոր բեռների» այլ օրինակներ: Այսպես, առաջին էկումենիկ ժողովին (Նիկեա 325), եպիսկոպոսները հստակորեն հայտնեցին, որ հավատքով հաղորդությունը պահանջում է Քրիստոսի աստվածության հաստատում: Իսկ վերջերս որոշ եկեղեցիներ միավորվեցին՝ շարադրելու եկեղեցական հիմնավոր ուսմունքներ, որոնք առնչություններ ունեն այնպիսի հիմնարար ուսմունքի հետ, ինչպիսին քրիստոնեական բազմաթիվ համայնքների կողմից ռասայական խտրականության դատապարտման հարցն է²³: Գոյություն ունեն օրինական բազմազանության սահմաններ. երբ

²³ «World Council of Churches' Consultation with Member-Churches in South Africa - Cottesloe, Johannesburg, 7-14 December, 1960» in *The Ecumenical Review*, XIII(2), janvier 1961, pp. 244-250; «Statement on Confessional Integrity» in *In Christ a New Community: The Proceedings of the Sixth Assembly of the Lutheran World Federation: Dar-es-Salaam, Tanzania, June 13-25, 1977*, Fédération luthérienne mondiale, Genève 1977, pp. 179-180, 210-212; «Resolution on Racism and South Africa» in

բազմազանությունը գերազանցում է ընդունելի որոշ սահմաններ, դա կարող է հանգեցնել միության պարզևի վերացմանը: Եկեղեցու ծոցում զանազան հերետիկոսություններ, աղանդներ, ինչպես նաև քաղաքական հակամարտություններ ու ատելության դրսևորումներ սպառնալիք են եղել միության աստվածային պարզևին: Քրիստոնյաները կոչված են անխոնջորեն գործելու բաժանումներն ու հերետիկոսությունները հաղթահարելու, բայց և պահպանելու և փայփայելու իրենց օրինական տարբերությունները պատարագի, իրավունքի ու սովորությունների ոլորտներում, որպեսզի նպաստեն օրինական զանազանություններին հոգևորության և աստվածաբանական մեթոդների ու սահմանումների մեջ այնպես, որպեսզի դրանք աջակցեն ամբողջ Եկեղեցու միությանն ու կաթոլիկությանը²⁴:

Օրինական բազմազանություն և բաժանումների աղբյուր հանդիսացող բազմազանություն

Ottawa 82: Proceedings of the 21st General Council of the World Alliance of Reformed Churches (Presbyterian and Congregational) Held at Ottawa, Canada, August 17-27, 1982, Geneva», Bureaux de l'Alliance, Genève 1983, pp. 176-180; The Belhar Confession, <http://www.urcsa.org.za/documents/The%20Belhar%20Confession.pdf>.

²⁴ Տե՛ս Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի *“The Unity of the Church as Koinonia: Gift and Calling”* հայտարարությունը. «Աստվածաբանական ավանդություններում և մշակութային, էթնիկական կամ պատմական տարբեր համատեքստերում արմատացած բազմազանությունը պատկանում է հաղորդության բնությանն իսկ: Սակայն այդ բազմազանությունն ունի իր սահմանները. այն դառնում է անօրեն, երբ խոչընդոտում է, օրինակ, դեպի Հիսուս Քրիստոս՝ Աստված և Փրկիչ, ով նույնն է երեկ, այսօր, հավիտյան (Եբր. ԺԳ:8), ընդհանուր դավանանքը: [...] Հաղորդության մեջ բազմազանությունները համախմբված են ներդաշնակորեն որպես Սուրբ Հոգու պարզևներ, դրանք նպաստում են Աստծո Եկեղեցու հարստությանն ու լիությանը», in Westphal M. (dir.): *Signs of the Spirit: Official Report Seventh Assembly*, Geneva-Grand Rapids, WCC-Eerdmans, 1991, 173: Օրինական բազմազանության հարցը հաճախ է արծարծվում միջազգային երկկողմանի երկխոսություններում: Օրինակ՝ անգլիկան-ուղղափառ երկխոսությունը նշում է տեղական Եկեղեցիների կյանքի մեծ բազմազանությունը. «Այնքանով, որքանով որ նրանց մեկ հավատքի վկայությունը չի տուժել, այդ բազմազանությունը համարվում է ոչ թե անբավարարություն և կամ բաժանման պատճառ, այլ որպես լիության նշան մեկ Հոգու, ով յուրաքանչյուրին տալիս է իր ցանկության համաձայն» - *The Church of the Triune God: The Cyprus Statement Agreed by the International Commission for Anglican-Orthodox Dialogue 2006*, London, Anglican Communion Office, 2006, 91: Տե՛ս նաև լյութերա-կաթոլիկ երկխոսությունը՝ Lutheran-Roman Catholic Dialogue, *Facing Unity* (1984), §§5-7, 27-30, հատկապես՝ 31-34, in *Growth in Agreement II* pp. 445-446, 449-450; Անգլիկան-կաթոլիկ միջազգային հանձնաժողով. *The Gift of Authority*, բաժին 26-31, in *Growth in Agreement III*, pp. 68-69; մեթոդիստ-կաթոլիկ երկխոսություն. *Speaking the Truth in Love*, paragraphe 50, in *Growth in Agreement III*, p. 154:

Էկումենիկ երկխոսության մեջ, որի նպատակը հետամուտ լինելն է այն միությանը, որի համար Քրիստոսն աղոթել է, քրիստոնեական տարբեր եկեղեցիների ներկայացուցիչներ զգալի փորձեր են արել Սուրբ Հոգու օգնությամբ ճանաչել այն, ինչն անհրաժեշտ է միության համար՝ ըստ Աստծո կամքի և այն, ինչն իսկապես բխում է օրինական բազմազանությունից: Բհարկե, բոլոր Եկեղեցիները ունեն իրենց սեփական մեթոդները օրինական և անօրինական բազմազանությունը միմյանցից տաբերելու գործում: Մակայն երկու բան հստակորեն բացակայում են. ա) ընդհանուր չափանիշներ, կամ տարբերման միջոցներ և բ) փոխադարձաբար ընդունված կառույցներ, որպեսզի հարկ եղած դեպքում այդ չափանիշները կիրառվեն: Բոլոր Եկեղեցիները փորձում են կատարել Աստծո կամքը, այդուհանդերձ նրանց միջև տարաձայնություններ են լինում հավատքին կամ սահմանադրությանը վերաբերող որոշ կողմերի, բայց և հետևյալ կետի վերաբերյալ. այդ անհամաձայնությունները Եկեղեցու համար բաժանման աղբյուրներ են, թե՛, ընդհակառակը, բխում են օրինական բազմազանությունից: Մենք Եկեղեցիներին հորդորում ենք խորհելու հետևյալ հարցի շուրջ. «Ի՞նչ դրական քայլեր կարելի է ձեռնարկել ընդհանուր ճանաչումը հնարավոր դարձնելու համար»:

Ե. Տեղական Եկեղեցիների հաղորդությունը

Հաղորդության եկեղեցաբանությունը օգտակար շրջանակ է տեղական և համաշխարհային Եկեղեցու հարաբերությունների մասին խորհելու համար: Քրիստոնյաների մեծ մասը պատրաստ է ընդունելու, որ տեղական Եկեղեցին «մկրտված հավատացյալներից բաղկացած համայնք է, որտեղ Աստծո խոսքը քարոզվում է, առաքելական հավատքը՝ խոստովանվում, խորհուրդները՝ կատարվում, Քրիստոսի փրկագործական աշխատանքը աշխարհի համար՝ հաստատվում, իսկ *episkopé*-ի ծառայությունը եպիսկոպոսների կամ ծառայության կոչված այլ աշխատակիցների կողմից իրագործվում է ի սպաս համայնքի»²⁵: Ընդհանուր մշակույթը, լեզուն և պատմությունը այնպիսի տարրեր են, որոնք տեղական Եկեղեցու կազմավորման հենց հյուսվածքին մաս են կազմում: Ավելին, ամեն վայրում քրիստոնեական համայնքը տեղական մնացած այլ համայնքների հետ կիսում է այն ամենը, ինչն անհրաժեշտ է

²⁵ *Հմնմ.*՝ ԵՀԽ-ի և Կաթոլիկ Եկեղեցու երկսեռ աշխատանքային խմբի զեկույցը. *The Church: Local and Universal*, paragraphe 15, in *Growth in Agreement II*, p. 866: Այս նկարագրության մեջ «local» («տեղական») բառը չպետք է շփոթել «դավանական» բառի հետ:

հաղորդության կյանքին: Յուրաքանչյուր տեղական Եկեղեցի իր մեջ բովանդակում է «Եկեղեցի լինելու» լրությունը: Նա ամբողջապես Եկեղեցի է, սակայն ամբողջական Եկեղեցի չէ: Այս առումով, տեղական Եկեղեցին պետք է դիտարկել ոչ թե տեղական այլ եկեղեցիներից անկախ, այլ նրանց հետ գործուն կապով: Ի սկզբանե, տեղական եկեղեցիների միջև կապը պահպանվել է հավաքների, նամակագրության, Սուրբ Հաղորդության հյուրընկալության և համերաշխության շոշափելի դրսևորումների շնորհիվ (Ա Կորնթ. ԺԶ:2, Բ Կորնթ. Ը:1-9, Գաղաթ. Բ:1-10): Առաջին դարերի ընթացքում տեղական եկեղեցիները ժամանակ առ ժամանակ հավաքվել են միասին խորհրդակցելու: Սրանք բոլորն էլ անկախությունն ու միասնությունը պահպանելու միջոցներ են: Այսպիսով, տեղական եկեղեցիների հաղորդությունը կամընտրական երևույթ չէ: Համաշխարհային Եկեղեցին հավատքով և պաշտամունքով միավորված բոլոր տեղական եկեղեցիների հաղորդությունն է ամբողջ աշխարհում²⁶: Դա տեղական եկեղեցիների հանրագումար, դաշնակցություն կամ հարադրություն չէ սուկ. այդ ամենը միասին են կազմում այս աշխարհում ներկա և գործուն նույն եկեղեցին: Կաթոլիկությունն այնպես, ինչպես նկարագրված է Կյուրեղ Երուսաղեմացու՝ մկրտությանը վերաբերող կրոնական ուսուցման մեջ, հղում է ոչ միայն աշխարհագրական ընդլայնմանը, այլև տեղական եկեղեցիների բազմապիսի զանազանությանը և նրանց մասնակցությանը հավատքի ու կյանքի լրությանը, ինչը նրանց միավորում է մեկ *koinonia*-ի մեջ²⁷:

32. Համաշխարհային Եկեղեցու ծոցում տեղական եկեղեցիների հաղորդության այս համատեղ հայեցակարգի շրջանակներում տարաձայնություններ են առաջանում ոչ միայն «տեղական Եկեղեցի» անունը կրող համայնքի աշխարհագրական ընդլայնման, այլև եպիսկոպոսների դերի հարցում: Որոշ եկեղեցիներ համոզված են, որ եպիսկոպոսը, որպես առաքյալների հետնորդ էական նշանակություն ունի տեղական Եկեղեցու կառուցվածքի և իրականության համար: Այսպիսով, բառի ճշգրիտ իմաստով, տեղական Եկեղեցին մի շարք ծխական համայնքներից բաղկացած թեմ է: Ուրիշների

²⁶ Տե՛ս միասնության վերաբերյալ հայտարարությունը՝ ընդունված ԵՀԽ-ի Նյու Դելիի, Ուպսալայի և Նայրոբիի Համաժողովներում, in W. A. Visser 't Hooft (ed.), *The New Delhi Report: The Third Assembly of the World Council of Churches 1961*, London, SCM, 1962, 116-134; N. Goodall (ed.), *The Uppsala Report 1968: Official Report of the Fourth Assembly of the World Council of Churches*, Geneva, WCC, 1968, 11-19; and D. M. Paton (ed.), *Breaking Barriers Nairobi 1975: The Official Report of the Fifth Assembly of the World Council of Churches*, London-Grand Rapids, SPCK-Eerdmans, 1976, 59-69.

²⁷ Cyrille de Jérusalem: *Catéchèse 18*, in Migne, J. P.: *Patrologia Graeca* 33, 1044.

համար, որոնք տարբեր հայեցակարգեր են մշակել իրենց էության վերաբերյալ, «տեղական Եկեղեցի» արտահայտությունը նվազ գործածական է և սահմանված չէ եպիսկոպոսի ծառայության առնչությամբ: Այս տեսանկյունից, որոշ եկեղեցիներ գտնում են, որ տեղական Եկեղեցին Աստծո խոսքը լսելու և խորհուրդները կատարելու համար նույն վայրում հավաքված հավատացյալների միաբանությունն է: Թե՛ նրանք, ովքեր եպիսկոպոսին համարում են կարևոր անձ, և թե՛ նրանք, ում համար դա այդպես չէ, «տեղական Եկեղեցի» արտահայտությունը երբեմն օգտագործում են՝ որակելու համար այնպիսի եկեղեցիների տարածաշրջանային համադաշնություն, որոնք հավաքվել են մեկ նախագահությամբ ժողովական մի կառույցի մեջ: Եվ վերջապես՝ դեռևս չկա համաձայնություն եկեղեցական կարգի տեղական, տարածաշրջանային և համաշխարհային մակարդակների միջև հարաբերությունների եղանակի վերաբերյալ, եթե նույնիսկ հավաստի է այն, որ երկկողմ և բազմակողմ երկխոսությունները մեծարժեք միջոցներ են որդեգրել այդ հարաբերությունների վերաբերյալ համաձայնություն որոնելու նպատակով²⁸:

Տեղական Եկեղեցու և համաշխարհային Եկեղեցու հարաբերությունը

Բազմաթիվ եկեղեցիներ կարող են որդեգրել համաշխարհային Եկեղեցու ծոցում տեղական Եկեղեցիների հիմնարար հարաբերության ու հաղորդության ընդհանուր հայեցակարգ: Նրանք կիսում են այն հայեցակարգը, որի համաձայն Քրիստոսի ներկայությունը՝ Հոր ցանկությամբ և Սուրբ Հոգու գործությամբ, իրապես արտահայտվում է տեղական Եկեղեցում (նա «ամբողջապես» Եկեղեցի է), և որ Քրիստոսի այդ ներկայությունը հենց այն է, ինչը տեղական Եկեղեցուն պարտավորեցնում է հաղորդության մեջ լինել համաշխարհային Եկեղեցու հետ (նա «ամբողջական» Եկեղեցին չէ): Այդուհանդերձ, եթե անգամ հնարավոր է համաձայնության գալ այս էական հարցի շուրջ, «տեղական Եկեղեցի»

²⁸ Բազմակողմանիության առումով լավ օրինակ է Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի և Կաթոլիկ Եկեղեցու երկսեռ աշխատանքային խմբի զեկույցը in <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-commissions/>. Տե՛ս նաև *Growth in Agreement II*, pp 862-875: Երկկողմանի երկխոսությունների վերաբերյալ տե՛ս «Ecclesial Communion – Communion of Churches» (1993) լյուբեքա-կաթոլիկ *Church and justification* փաստաթուղթը, in *Growth in Agreement II*, pp. 505-512, և հատկապես՝ ուղղափառ-կաթոլիկ միասնական հայտարարությունը՝ Եկեղեցու նվիրական բնույթի եկեղեցաբանական և կանոնական հետևանքների վերաբերյալ-«Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority» (2007) http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/ch_orthodox_docs/rc_pc_chrstuni_do_c_20071013_documento-ravenna_fr.html

արտահայտությունը կարող է օգտագործվել տարբեր ձևերով: Առավել սերտ միասնության մեր համատեղ որոնումներում, մենք եկեղեցիներին հորդորում ենք որոնել առավել ճշգրիտ փոխադարձ հայեցակարգ ու համաձայնություն այս ոլորտում. Ո՞րն է համապատասխան հարաբերությունը միանգամայն համերաշխ Եկեղեցու կյանքի տարբեր մակարդակների միջև և որոնք են այն հատուկ գերատեսչությունները, որոնք անհրաժեշտ են այդ հարաբերություններին ծառայելու և դրանք զարգացնելու համար:

ԳԼՈՒԽ III. Եկեղեցի. աճել հաղորդության մեջ

Ա. Արդեն, բայց ոչ հիմա

33. Եկեղեցին վախճանաբանական իրականություն է, որը կանխագործում է Աստծո արքայությունը, բայց դեռևս նրա ամբողջական իրականացումը չէ: Սուրբ Հոգին Արքայության հաստատման հիմնական գործոնն է, և նա է ուղղորդում Եկեղեցուն, որպեսզի այս գործընթացում վերջինս կարողանա ծառայել Աստծո ծրագրին: Միայն Սուրբ Հոգու, - նրա, ով առաջնորդում է փրկության ամբողջ պատմության գործընթացը, որպեսզի այն հանգեցնի իր վերջնական ամփոփմանը ի Քրիստոս՝ հանուն Հոր փառքի,- գործունեության լույսի ներքո ներկան դիտարկելով ենք սկսում ինչ-որ բան հասկանալ Եկեղեցու Խորհրդից:

34. Մի կողմից, քանի որ Եկեղեցին հաղորդությունն է հավատացյալների, ովքեր անձնական կապ են պահպանում Աստծո հետ, նա արդեն իսկ վախճանաբանական համայնք է, որ Աստված ցանկանում է: Տեսանելի և շոշափելի նշանները, որոնք արտահայտում են այն փաստը, որ այդ նոր կյանքն իրոք իրականացել է, հետևյալներն են. ստանալ և փոխանցել առաքյալների հավատքը, մկրտել և կիսել Սուրբ Հաղորդության հացը, միասին աղոթել և հանուն մյուսների, և հանուն աշխարհի պահանջների, սիրով ծառայել միմյանց, մասնակից լինել միմյանց ուրախություններին ու դժվարություններին, նյութապես օգնել, քարոզել Ավետիսը և այն վկայել առաքելության մեջ՝ գործելով հանուն արդարության և խաղաղության: Մյուս կողմից ելնելով այն փաստից, որ Եկեղեցին պատմական իրականություն է, այն բաղկացած է մարդկանցից, ովքեր ենթակա են աշխարհի պայմաններին: Այդ պայմաններից մեկը փոփոխությունն է²⁹, - լինի դա դրական՝ աճի կամ զարգացման իմաստով, թե բացասական՝ անկման կամ խեղաթյուրման իմաստով: Ի թիվս այլ պայմանների, կարելի է նշել նաև մշակութային ու պատմական գործոնները, որոնք կարող են դրական կամ բացասական ազդեցություն ունենալ հավատքի, կյանքի և Եկեղեցու վկայության վրա:

²⁹ Փոփոխության պայմանը չպետք է մթազնի Հիսուս Քրիստոսի և նրա Ավետարանի անփոփոխ իմաստը. « Հիսուս Քրիստոսը նույնն է երեկ, այսօր և հավիտյան» (Եբր. 13:8):

35. Որպես կազմավորման ճանապարհին գտնվող համայնք՝ Եկեղեցին բխվում է մեղքի իրողությանը: Էկումենիկ երկխոսությունը բացահայտել է, որ խորապես արմատացած միասնական համոզմունքներ են թաքնվում այն բանի հետևում, ինչը երբեմն համարվել է Եկեղեցու սրբության և մարդկային մեղքի միջև հարաբերության անհաշտ ըմբռնումներ: Սակայն քրիստոնյաները այդ ընդհանրական համոզմունքներն արտահայտում են խիստ տարբեր ձևերով: Ոմանց կարծիքով, իրենց ավանդույթի համաձայն, Եկեղեցին զերծ է մեղքից՝ ելնելով այն փաստից, որ, լինելով Քրիստոսի անմեղսունակ մարմին, այն չի կարող մեղանչել: Այլք էլ համարում են, որ միանգամայն հնարավոր է ասել, որ Եկեղեցին մեղք է գործում՝ ելնելով այն իրողությունից, որ մեղքը կարող է դառնալ այն աստիճան հաստատուն, որ կարող է ազդել հենց Եկեղեցու հիմնման վրա, և, թեպետ մեղքը ինքնին հակասության մեջ է Եկեղեցու ճշմարիտ ինքնության հետ, այն, այդուհանդերձ, իրական է: Այս հարցը կարող է տրվել այլ կերպ՝ կախված այն բանից, թե տարբեր համայնքներ ինչպես են հասկանում բուն մեղքը,- կամ, հիմնականում, որպես անբարոյական արատ, կամ էլ, հիմնականում, որպես որևէ հարաբերության խզում,- և կամ կախված նրանից, թե արդյոք այդ համայնքները մեղքը համարում են համակարգին հատուկ երևույթ, և եթե՝ այո, ապա՝ ինչպես:

36. Եկեղեցին Քրիստոսի մարմինն է. նրա խոստման համաձայն՝ դժոխքի դռները այն չպիտի հաղթահարեն (Մատթ. ԺԶ:18): Քրիստոսի հաղթանակը մեղքի դեմ ամբողջական է ու անշրջելի և, Քրիստոսի փառքով ու խոստմամբ, քրիստոնյաները համոզված են, որ Եկեղեցին մշտապես կօգտվի այդ հաղթանակի պտուղներից: Ավելին, նրանք միանգամայն գիտակցում են այն փաստը, որ այս դարում քրիստոնյաները ենթարկված են մեղքի ուժին՝ թե՛ անհատապես, և թե՛ խմբակային ձևով: Բոլոր Եկեղեցիներն ընդունում են հավատացյալների մոտ մեղքի իրողությունը, ինչպես նաև դրա վնասակար հետևանքները: Բոլորն ընդունում են, որ քրիստոնյաները կարիքը ունեն քննելու իրենց խիղճը, հասնելու ապաշխարության, դարձի գալու (*metanoia*), հաշտվելու և նորոգվելու: Սրբությունն ու մեղքը տարբեր և անհավասար հարաբերության մեջ են Եկեղեցու կանքի հետ. սրբությունն արտահայտում է Եկեղեցու ինքնությունը՝ համաձայն Աստծո կամքի, մինչդեռ մեղքը հակասության մեջ է այդ ինքնության հետ (Հռոմ. Զ:1-11):

Բ. Աճել հաղորդության հիմնական տարրերի մեջ. հավատք, խորհուրդներ և ծառայություն

37. Դեպի հաղորդության աստվածային պարզևի լիարժեք իրականացում ընթանալը պահանջում է, որպեսզի քրիստոնեական համայնքները համաձայնության գան Եկեղեցու կյանքի հիմնարար կողմերին վերաբերող հարցերում: «Եկեղեցական պահանջվող տարրերը տեսանելիորեն միասնական Եկեղեցում՝ հանուն լիարժեք հաղորդության, - ինչը Էկումենիկ շարժման նպատակն է, - հաղորդությունն է լիարժեք առաքելական հավատքով, խորհուրդների իրագործմամբ, իրոք միասնական և փոխադարձաբար ընդունված ծառայությամբ, ժողովական հարաբերությունների և որոշումների կայացման համակարգերով և վկայությամբ ու աշխարհում համընդհանուր ծառայությամբ³⁰»: Այս հատկանիշները կարևոր շրջանակ են օրինական բազմազանության մեջ

³⁰ *The Church: Local and Universal* (1990), paragraphe 25, in *Growth in Agreement II* p. 868. Այս փաստաթղթի 10-11 և 28-32 պարբերությունները, մեջբերումների և նշումների օգնությամբ, ցույց են տալիս, որ հաղորդության վերաբերյալ այդ շարադրանքի հիմքում ներշնչվածությունն է լայն ընդգրկում ունեցող Էկումենիկ երկխոսություններից, - որոնց մասնակցում էին անգլիկաններ, լյութերականներ, մեթոդիստներ, ուղղափառներ, բողոքականներ և կաթոլիկներ, - ինչպես նաև միասնության վերաբերյալ արված բազմաթիվ հայտարարություններից, որոնք ընդունվել ԵՀԽ-ի որոշ Համաժողովների ժամանակ (տե՛ս ծանոթագրություն 16, գլուխ 1): Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի “The Unity of the Church as *Koinonia*: Gift and Calling,” հայտարարությունը արժևորում է ծառայությանը վերաբերող տարրը՝ «recognized» («երախտագիտություն») բառին ավելացնելով «reconciliation» («հաշտեցում») բառը [M. Kinnamon (ed.), *Signs of the Spirit: Official Report Seventh Assembly*, Geneva, WCC, 1991, 173]: Հաղորդության հիմնարար բաղկացուցիչ մասերի նմանօրինակ ուրվագծեր կարելի է գտնել լյութերա-կաթոլիկ *Facing Unity* փաստաթղթում (1984), in *Growth in Agreement II* pp. 456-477, որտեղ Եկեղեցին ներկայացվում է որպես հավատքի, խորհուրդների և ծառայության համայնք: Իսկ մեթոդիստների և կաթոլիկների համատեղ *The Apostolic Tradition* փաստաթուղթը (1991) - in *Growth in Agreement II* pp. 610-613, նկարագրում է Եկեղեցու կենդանի մարմինը՝ հղում անելով հավատքին, պաշտամունքին և ծառայությանը: Միասնությանը վերաբերող ավանդական փաստաթղթերը, որոնք ընդունվել են ԵՀԽ-ի Նյու Դելիի (1960), Նայրոբիի (1975), Կանբերայի (1990) և Պորտու Ալեգրիի (2005) Համաժողովներում, ներկայացնում են նաև միասնության էական հատկանիշները, որ մենք կլուսաբանենք՝ մեջբերելով ժամանակային առումով վերջին Համաժողովի տեքստից մի հատված. «Մեր Եկեղեցիները պնդում են, որ միասնությունը, որի համար մենք աղոթում ենք, գործում և որին սպասում ենք, «*koinonia* է, որը տրված է և արտահայտվում է միասնական առաքելական հավատքի մեջ, միասնական նվիրական կյանքում, որին հասնում ենք մեկ մկրտությամբ և կատարում միասին՝ մեկ հաղորդությամբ, ապրելով միասնական մեկ կյանքով, փոխադարձ ճանաչմամբ, անդամների և ծառայությունների հաշտեցմամբ: Եվ վերջապես՝ այն արտահայտվում է այն առաքելությամբ, որի միջոցով մենք միասին դառնում ենք Աստծո ողորմության Ավետարանի վկաները՝ բոլորի մոտ և ի սպաս ամբողջ արարչագործության»: Այսպիսի *koinonia*-ն պետք է արտահայտվի ամենուր և Եկեղեցիների հաշտարար հարաբերության միջոցով՝ տարբեր վայրերում» - “Called to Be the One Church,” §2, *Growth in Agreement III*, 606-607.

միասնությունն պահպանելու համար: Ավելին, Եկեղեցիների աճը դեպի մեկ Եկեղեցու միասնությունն սերտորեն կապված է ամբողջ մարդկության և արարչագործության միասնականությունը խթանելու նրանց կոչմանը, քանի որ Քրիստոսը, ով Եկեղեցու Գլուխն է, նա է, որով բոլորը և ամեն բան պետք է հաշտվեն: Երկխոսությունը, - ինչպես այն, որն ուղեկցել է *Մկրտություն, Հաղորդություն և Ծառայություն* փաստաթուղթը գրելու և ստանալու ընթացքին, կարևոր առաջընթաց է արձանագրել այդ էական տարրերի վերաբերյալ թեպետ ծառայության վերաբերյալ ավելի քիչ, քան՝ մյուս երկուսի: Սույն փաստաթղթի նպատակը ոչ թե արդեն իսկ ձեռք բերվածը կրկնելն է, այլ ավելի շուտ, պարզապես, դրա հակիրճ սինթեզը ներկայացնելը և լրացուցիչ այն փուլերից մի քանիսը մատնանշելը, որ այս վերջին տարիներին հաղթահարվել են:

Հավատք

38. Ինչ վերաբերում է առաջին տարրին, ընդհանուր առմամբ հանաձայն են ասելու, որ Եկեղեցին կանչված է յուրաքանչյուր սերնդին քարոզելու «այն հաւատը, որ մի անգամ ընդմիջտ ււանդուեց սրբերին» (Հուդա Ա:3) և ամուր մնալու ի սկզբանէ առաքյալների կողմից փոխանցված հավատքի մեջ: Հավատքը ոգեկոչվում է Սուրբ Հոգու շնորհով ներշնչված, Սուրբ Գրքում հաստատված և Եկեղեցու կենդանի ավանդությամբ փոխանցված Աստծո Խոսքով: Այն խոստովանվում է Պատարագի, կյանքի, ծառայության և առաքելության ժամանակ: Եթե ճշմարիտ է, որ այն պետք է մեկնաբանվի միջտ տարբեր ժամանակների և վայրերի համատեքստում, այս մեկնաբանություններն, այդուհանդերձ, պետք է կազմեն բնօրինակ վկայության և դարերի ընթացքում դրա հավատարիմ մեկնաբանության շարունակությունը: Հավատքը պետք է ապրել բոլոր ժամանակների և բոլոր վայրերի մարտահրավերներին ակտիվ պատասխան տալու միջոցով: Այն ուղղվում է անձնական ու սոցիալական իրավիճակներին, հատկապես անարադարությանը, մարդու արժանապատվության ոտնահարմանը և արարչագործության այլասերմանը վերաբերող իրավիճակներին:

39. Էկումենիկ երկխոսությունը ցույց է տվել, որ քրիստոնեական վարդապետությանը վերաբերող էական շատ հարցերում արդեն իսկ առկա են

քրիստոնյաներին միավորող շատ բաներ³¹: 1991 թվականին, *Դավանել միասնական հավատքը* ուսումնասիրությունը ոչ միայն կարողացավ քրիստոնյաների միջև էական համաձայնության հասնել հիմնական Եկեղեցիների մեծ մասի պատարագում Նիկեայի Հանգանակի իմաստի հարցում, այլև բացատրեց, թե Հավատամքի հավատքը ինչպես է հիմնվում Սուրբ Գրքում, դավանվում էկումենիկ Հանգանակում և ինչպես պետք է վերստին դավանվի ժամանակակից աշխարհի խնդիրների հետ կապված: Բանը ոչ միայն Եկեղեցիներին օգնել է իրենց և մյուսների մեջ ընդունելու այդ հավատքին հավատարմությունը, այլև վստահելի էկումենիկ գործիք տրամադրելը հավատքը այսօր քարոզելու համար: 1998 թվականին, *Գանձը հողե անոթների մեջ* փաստաթուղթն ուսումնասիրել է Սուրբ Գրքի և Ավանդության այժմյան մեկնությունը՝ հավատքը փոխանցելու համար, և այնտեղ նշված է. «Սուրբ Հոգին ներշնչում է եկեղեցիներին և նրանցից յուրաքանչյուրին իր հերթին ուղղորդում վերանայելու և վերաիմաստավորելու իրենց ավանդույթները՝ միմյանց հետ երկխոսելով, շարունակ ձգտելով միասնական Ավանդույթը մարմնավորել Աստծո Եկեղեցու միության մեջ»³²: Եթե ընդհանուր առմամբ Եկեղեցիները համաձայն են Սուրբ Գրքի ծննդի և դրան տրված մեկնության մեջ Ավանդույթի կարևորության հարցում, ապա ավելի նոր երկխոսություններում փորձել են հասկանալ, թե քրիստոնեական համայնքը ինչպես է ձեռնարկում նման մեկնություն: Բազմաթիվ երկկողմ հանդիպումների ժամանակ ընդունել են, որ Աստծո Խոսքի ժամանակակից իմաստի եկեղեցական մեկնությունը իր մեջ ներգրավում է ամբողջ ժողովրդի հավատքի փորձառությունը, աստվածաբանների մտորումները և ձեռնադրված

³¹Տե՛ս, օրինակ, Walter Kasper-ի աշխատության առաջին երկու գլուխները. «Fundamentals of our Common Faith Jesus Christ and the Holy Trinity» և «Salvation, Justification, Sanctification». *Harvesting the Fruits: Basic Aspects of Christian Faith in Dialogue*, Continuum, Londres/New York 2009, pp. 10-47, որոնք հանրագումարի են բերում վերոհիշյալ թեմաների շուրջ անգլիկանների, լյութերականների, մեթոդիստների, բողոքականների և կաթոլիկների միջև առկա համաձայնությունները:

³²*A Treasure in Earthen Vessels*, Geneva, WCC, 1998, §32. Մինչ այդ, *Մկրտություն, Հաղորդություն, Ծառայություն* փաստաթուղթը 34-րդ պարբերության մեջ նշել էր. «Եկեղեցում առաքելական ավանդությունը ենթադրում է շարունակականություն առաքյալների Եկեղեցու անփոփոխ հատկանիշների. առաքելական հավատքի վկայություն, Ավետարանի նորովի քարոզում և մեկնություն, մկրտության և հաղորդության կատարում, ծառայողական պարտականությունների փոխանցում, հաղորդություն աղոթքի մեջ, սեր, ուրախություն և չարչարանք, ծառայություն բոլոր նրանց համար, ովքեր հիվանդ են և կարիքի մեջ, տեղական Եկեղեցիների միասնություն և յուրաքանչյուրին Տիրոջ կողմից տրված հարստությունների կիսում» - *Մկրտություն, Հաղորդություն, Ծառայություն*, WCC, Geneva 1982:

ծառայության ճանաչումը³³: Այսօր անհրաժեշտ է, որ Եկեղեցիները համաձայնության գան այդ գործոնների փոխազդեցության եղանակի վերաբերյալ:

Խորհուրդներ

40. Ինչ վերաբերում է խորհուրդներին, Եկեղեցիները լայնորեն հաստատել են *Baptism, Eucharist and Ministry* փաստաթղթում (1982) նկարագրված մկրտության և հաղորդության նշանակությունն ու ծիսակարգը³⁴: Բացի այդ, այս փաստաթուղթը ուրվագծում է նաև ճանապարհներ՝ ամրապնդելու համաձայնությունը դեռևս չուժված լրջագույն խնդիրների վերաբերյալ. ով կարող է մկրտվել, Քրիստոսի ներկայությունը հաղորդության մեջ և հարաբերությունը հաղորդության ու խաչի վրա Քրիստոսի զոհաբերության միջև: Միևնույն ժամանակ, եթե *Baptism, Eucharist and Ministry* փաստաթուղթը որոշ հակիրճ մեկնաբանություններ է անում օժման կամ սուրբ մյուռոնով դրոշմման վերաբերյալ, այն չի անդրադառնում բազմաթիվ համայնքներում կատարվող մյուս ծեսերին, որ ոմանք համարում են որպես խորհուրդներ: Այն նախատեսված չէր նաև ուշադրության առնելու տեսակետն այն համայնքների, որոնք պնդում են, թե իրենց կոչումը չի ներառում մկրտության և հաղորդության ծեսերը՝ միաժամանակ պնդելով, որ մասնակցում են Եկեղեցու ծիսական կյանքին:

41. Աճող համաձայնությունը Եկեղեցիների՝ մկրտության վերաբերյալ ունեցած տարբեր հայեցակարգերի միջև, կարելի է ամփոփ ներկայացնել հետևյալ

³³Տե՛ս, օրինակ, լյութերա-ուղղափառ երկխոսության *Scripture and Tradition* հայտարարությունը (in *Growth in Agreement II*, pp. 224-225), մեթոդիստ-կաթոլիկ “The Word of Life,” երկխոսության հայտարարությունը (1996), որի 62-72 պարբերություններում խոսվում է «զանազան գործոնների» մասին (in *Growth in Agreement I*, pp. 632-634); հայտարարությունները անգլիկան-կաթոլիկ *Gift of Authority* երկխոսության (1998), in *Growth in Agreement III*, pp. 60-81; աշակերտներ-կաթոլիկ *Receiving and Handing on the Faith: The Mission and Responsibility of the Church* երկխոսության (in *Growth in Agreement III*, pp. 121-137); *Speaking the Truth in Love* (in *Growth in Agreement III*, pp. 138-176) երկխոսության, ինչպես նաև՝ բողոքական-արևելյան ուղղափառ զեկույցի (2001) 22-28 պարբերությունները, որտեղ արձարծվում են «Ավանդություն և Սուրբ Գիրք» և «Աստվածաբանի դերը քրիստոնեական ավանդության մեջ» թեմաները (in *Growth in Agreement III*, pp. 43-44):

³⁴Հմնվ.՝ *Baptism, Eucharist and Ministry, 1982-1990: Report on the Process and Responses*, Geneva, WCC, 1990, 39, 55-56.

կերպ³⁵: Ջրով մկրտությամբ՝ հանուն Սուրբ Երրորդության՝ Հոր, Որդու և Սուրբ Հոգու, քրիստոնյաները մեկը մյուսի հետ միավորված են Քրիստոսով բոլոր ժամանակների և վայրերի Եկեղեցում: Մկրտությունը Քրիստոսով նոր կյանք մտնելն է և նրա տոնակատարությունը, և մասնակցությունը նրա մկրտությանը, կյանքին, մահվան և նրա հարությանը (Մատթ. Գ:13-17, Հռոմ. Զ:3-5): «Վերստին ծննդեան աւազանի միջոցով եւ Սուրբ Հոգու նորոգութեամբ» է (Տիտոս Գ:5), որ հավատացյալները մարմնավորվում են ի Քրիստոս՝ նրանց թույլ տալով մասնակցել Աստծո արքայությանը և գալիք երկնային կյանքին (Եփես. Բ:6): Մկրտությունը ենթադրում է մեղքերի խոստովանում, դարձ ի սրտե, ներում, մաքրում և օծում, այն հավատացյալին օծում է որպես «ընտիր ցեղ, թագաւորութիւն, քահանայութիւն, սուրբ ազգ» (Ա Պետրոս Բ:9): Այսպիսով՝ մկրտությունը միության կարևորագույն կապ է: Որոշ Եկեղեցիների համար, Սուրբ Հոգու շնորհը տրվում է առանձնահատուկ ձևով՝ Սուրբ Մյուռոնի օծմամբ և դրոշմով, որն էլ նրանք համարում են, այդպիսով, որպես խորհուրդների ծանոթացում: Մկրտության վերաբերյալ ընդհանուր համաձայնությունը էկումենիկ շարժմանը մասնակցող որոշ Եկեղեցիների հանգեցրեց մկրտության փոխադարձ ընդունման կոչ անելու ³⁶:

42. Գոյություն ունի ակտիվ և խոր կապ մկրտության և հաղորդության միջև: Հաղորդությունը, որի մեջ մտնում է նոր ընդունված քրիստոնյան, ավելի լեցուն արտահայտություն է գտնում և սնվում է Սուրբ հաղորդությամբ, որը վերահաստատում է մկրտական հավատքը և շնորհ պարգևում այն հավատացյալներին, ովքեր իրականում ապրում են քրիստոնյաների կոչմամբ: Էկումենիկ երկխոսության շրջանակներում հաղորդության շուրջ համաձայնության գալու ճանապարհին ձեռք բերված զարգացումները կարող են ամփոփվել հետևյալ կերպ³⁷: Տերունական Ընթրիքը տոն է, որի ընթացքում,

³⁵Այս պարբերության մեջ անդրադարձ է կատարվում այն հասկացություններին, որոնք “II. The Meaning of Baptism,” ենթավերնագրի ներքո ավելի մանրամասնորեն ներկայացված են *Baptism, Eucharist and Ministry* փաստաթղթում՝ Մկրտությանը վերաբերող բաժնի 2-7 պարբերություններում: Նմանատիպ այլ հայտարարություններ էլ, որոնք բխում են միջազգային չորս երկկողմ երկխոսություններից, կարելի է գտնել «Common Understanding of Baptism»-ում (in Kasper: *Harvesting the Fruits*, էջ 164-168), ինչպես նաև «Հավատք և Կարգ»-ի *One Baptism: Towards Mutual Recognition*, WCC, Geneva 2011, աշխատանքային փաստաթղթում:

³⁶Մկրտության փոխադարձ ճանաչման օրինակ է 2007 թ. ապրիլ 29-ին Գերմանիայի Եկեղեցիների քրիստոնյա Խորհրդի տասնվեց անդամ համայնքներից տասնմեկի կողմից կնքված համաձայնությունը, որ ներկայացված է հետևյալ կայքէջում. http://www.ekd.de/english/mutual_recognition_of_baptism.html.

³⁷Այս հակիրճ շարադրանքի ներշնչման աղբյուրը “II. The Meaning of the Eucharist” in *Baptism, Eucharist and Ministry*, section on Eucharist, տեքստի 2-26 պարբերություններն են:

սեղանի շուրջ հավաքված, քրիստոնյաները ստանում են Քրիստոսի Մարմինն ու Արյունը: Դա Ավետարանի հռչակումն է, Հոր գովերգումը այն ամենի համար, որ նա կատարել է արարչագործության, փրկագործության և սրբագործության ոլորտում (*doxologia*), հուշակոթողը՝ Հիսուս Քրիստոսի մահվան, հարության և այն ամենի, ինչ մեկընդմիջտ իրականացվել է խաչի վրա (*anamnesis*) և աղերս Սուրբ Հոգուն, որպեսզի նա միաժամանակ վերափոխի թե՛ հացն ու գինին և թե՛ մասնակիցներին (*epiclesis*): Բարեխոսություն է արվում Եկեղեցու և աշխարհի ցանկությունների համար, հավատացյալների միասնությունը վերստին ամրապնդված է որպես գալիք Արքայության կանխագործում՝ նրանց մղելով գնալու և մասնակցելու Աստծո առաքելությանը. այս պահից սկսած սկիզբ դնելու այդ Արքայությանը: Սուրբ Պողոսը ընդգծում է Տիրոջ Ընթրիքի և Եկեղեցու կյանքի միջև կապը (Ա Կորնթ. Ժ:16-17, ԺԱ:17-33):

43. Ինչպես հավատով խոստովանությունն ու մկրտությունն են անբաժանելի ծառայության կյանքից և վկայությունից, այնպես էլ հաղորդությունը պահանջում է, որ բոլոր նրանք, ովքեր Աստծո միասնական ընտանիքում քույր ու եղբայր են, հաշտվեն և իրենց մասնաբաժինն ունենան դրանում: «Քրիստոնյաները կանչված են, հաղորդությամբ, համերաշխ լինելու ապադասակարգային տարրերի հետ և դառնալու Քրիստոսի սիրո նշաններ, նրա, ով ապրեց և իրեն գոհաբերեց բոլորի համար, ով այժմ էլ իրեն նվիրաբերում է հաղորդությամբ: [...] Լինելով Աստծո ամբողջական պարզև՝ հաղորդությունը պարզում է մի նոր իրականություն, որը վերափոխում է քրիստոնյաների կյանքը, որպեսզի նրանք լինեն Քրիստոսի պատկերով և դառնան նրա գործուն վկաները»³⁸: Կարելի է համարել, որ որոշ եկեղեցիներում ծիսական նորոգումը մասամբ ընդունումն է խորհուրդների առնչությամբ էկումենիկ երկխոսությունների արձանագրած համաձայնությունների:

44. Քրիստոնեական զանազան ավանդույթների միջև գոյություն ունեն տարբերություններ հետևյալ հարցի շուրջ՝ մկրտությունը, հաղորդությունը և այլ ծեսեր պետք է որակել որպես «խորհուրդնե՞ր», թե՞ «կարգեր»: *Խորհուրդ* բառը (որ օգտագործվում է հունարեն *mysterion* բառը թարգմանելու համար) ցույց է տալիս, որ Աստծո փրկագործական աշխատանքը փոխանցվում է ծիսակատարությամբ, մինչդեռ *կարգ* բառը շեշտում է, որ ծիսակատարությունն

Անգլիկանների, լյութերականների, մեթոդիստների, բողոքականների և կաթոլիկների միջև տարբեր աստիճանի համաձայնության վերաբերյալ տե՛ս Kasper: *Harvesting the Fruits* աշխատության «The Eucharist» գլուխը, էջ 168-190:

³⁸ *Baptism, Eucharist and Ministry*, section on «Eucharist» paragraphs 24 et 26:

իրականանում է Աստծո խոսքին հնազանդությամբ և Քրիստոսի օրինակով³⁹: Շատ հաճախ համարվել է, որ այս երկու տեսակետերը իրարամերժ են: Սակայն, ինչպես նշվում է «Հավատք և Կարգ»-ի *Մեկ Մկրտություն* ուսումնասիրության մեջ, «ավանդույթները, խոսքը վերաբերի խորհրդին, թե՛ կարգին, հավաստում են, որ այդ գործողությունները միաժամանակ թե՛ *գործիքային* բնույթի են (որովհետև Աստված դրանցից օգտվում է նոր իրականություն հիմնելու համար) և թե՛ *արտահայտչական* (այն իմաստով, որ արտահայտում են արդեն իսկ գոյություն ունեցող իրականություն): Որոշ ավանդույթներ շեշտադրում են գործիքային կողմը [...]: Այլք էլ ընդգծում են արտահայտչական կողմը»⁴⁰: Այս տարբերությունն ավելի շատ շեշտադրության, թե՛ դավանաբանական անհամաձայնության դրսևորում է: Այդ ծեսերն արտահայտում են Եկեղեցու թե՛ «ինստիտուցիոնալ» և թե՛ «խարիզմատիկ» կողմերը: Դրանք տեսանելի, արդյունավետ, Քրիստոսի կողմից հաստատված ծեսեր են, ու նաև՝ արդյունավետ են դարձել ներգործությամբ Սուրբ Հոգու, որը խորհուրդներ ստացողներին զանազան շնորհներ է պարգևում, իրենց իսկ միջոցներով, Եկեղեցու կառուցման և աշխարհում ու հանուն աշխարհի առաքելության համար:

Խորհուրդ և Կարգ

Մկրտության և հաղորդության շուրջ համաձայնությունների և «խորհուրդ» ու «կարգ» բառերի պատմական արմատների վերաբերյալ, ինչպես նաև այդ երկու բառերի միջև հնարավոր համատեղելիության շուրջ ավելի խոր ուսումնասիրությունների լույսի ներքո, Եկեղեցիներին կոչ է արվում իրենք իրենց հարց տալու, թե արդյոք ի գորու են ավելի խոր համաձայնության գալու Եկեղեցու կյանքի այն ասպեկտի վերաբերյալ, որ այդ ծեսերը բովանդակում են: Նման համաձայնությունը կարող է նրանց հանգեցնել քննության առնելու մի շարք լրացուցիչ հարցեր: Իրենց պատարագում, Եկեղեցիների մեծ մասը տոնում է այլ ծեսեր ու խորհուրդներ, ինչպիսիք են՝ դրոշմը, պսակն ու ձեռնադրությունը: Բացի դրանից, շատ Եկեղեցիներ ունեն ծեսեր մեղքերի թողության և հիվանդների օրհնության համար: Այդ խորհուրդների կամ կարգերի թվաքանակն ու եկեղեցական կարգավիճակը չէ՞ն կարող քննարկումների առարկա լինել էկումենիկ երկխոսության մեջ: Մենք Եկեղեցիներին հրավիրում ենք նաև իրենք իրենց հարց տալու, թե արդյոք չեն

³⁹Լատիներեն *sacramentum* տերմինը մատնանշում էր զինվորագրվելու ժամանակ զինվորներից մեկի արտասանած քարոզը. օգտագործվել է մկրտության վերաբերյալ լատիներենով գրած առաջին մեծ աստվածաբանի՝ Տերտուլիանոսի (160-220) կողմից:

⁴⁰*One Baptism: Towards Mutual Recognition*, paragraphe 30:

կարող առավել սերտ համաձայնության հասնել հատկապես այն մարդկանց առնչությամբ, ովքեր կարող են մկրտություն ստանալ և կամ ովքեր կարող են եկեղեցական արարողություններ մատուցել: Ավելին, գոյություն ունեն, արդյոք, միջոցներ, որոնք թույլ են տալիս հասնելու առավել մեծ համաձայնության այս ծեսերը կատարող Եկեղեցիների և քրիստոնեական այն համայնքների միջև, որոնք համոզված են, որ Քրիստոսով կյանքը չի պահանջում խորհուրդների կամ այլ ծեսերի կատարում:

Ծառայությունը Եկեղեցում

Ձեռնադրված ծառայություն

45. Բոլոր Եկեղեցիները հաստատում են աստվածաշնչյան այն ուսմունքը, որի համաձայն Հիսուսը՝ մեր Քահանայապետը (Եբր. Ը:10), ի տարբերություն Հին Կտակարանի քահանաների (Եբր. Է:23), ինքը իրեն պատարագ մատուցեց «մեկ անգամ առ միշտ» (Եբր. Է:27, Թ:12, Ժ:10.12-14): Սակայն, Եկեղեցիների կարծիքները տարբերվում են այդ փաստաթղթերից արտածված առնչությունների շուրջ: *Մկրտություն, Հաղորդություն, Ծառայություն* փաստաթուղթում նշվում է, որ ձեռնադրված ծառայողները «ըստ էության կարող են կոչվել քահանաներ, քանի որ իրականացնում են հատուկ քահանայական ծառայություն՝ ամրապնդելով ու կառուցելով հավատացյալների թագավորական և մարգարեական քահանայությունը՝ Տիրոջ Խոսքով և խորհուրդներով, իրենց բարեխոսական աղոթքներով և իրենց համայնքի հովվական առաջնորդությամբ⁴¹»: Այս առումով, որոշ Եկեղեցիներ համարում են, որ ձեռնադրված ծառայությունը հատուկ հարաբերություն է պահպանում Քրիստոսի միակ քահանայության հետ, որը տարբեր է Ա. Պետրոս Բ:10-ում նկարագրված թագավորական քահանայությունից՝ չնայած կապված է նրա հետ: Այս Եկեղեցիները համարում են, որ որոշ մարդիկ ձեռնադրության խորհրդով ձեռնադրված են հատուկ քահանայական պաշտոնավարության համար⁴²: Այլ Եկեղեցիներ էլ ձեռնադրված անձանց չեն համարում «քահանաներ», որոշներն էլ չեն գտնում, որ ձեռնադրությունը պետք է դասվի

⁴¹ *Baptism, Eucharist and Ministry*, ծառայությանը վերաբերող բաժին, պարբերություն 17:

⁴² Տե՛ս կաթոլիկ-անգլիկան երկխոսության փաստաթղթերը. *Ministry and Ordination* և *Elucidation* –(in *Growth in Agreement I*, pp. 78-87) և ուղղափառ-կաթոլիկ Orthodox-Roman Catholic Dialogue, “The Sacrament of Order in the Sacramental Structure of the Church,” in *Growth in Agreement II*, 671-679.:

խորհուրդների շարքը: Գոյություն ունի նաև անհամաձայնություն քրիստոնյաների միջև ավանդական սահմանափակման վերաբերյալ, ըստ որի միայն տրամարդկանց է արտոնված ձեռնադրվելու՝ Սուրբ Խոսք քարոզելու և խորհուրդներ կատարելու համար:

Ձեռնադրություն

Բազմիցս, էկումենիկ երկխոսությունը ցույց է տվել, որ ձեռնադրությանն առնչվող բոլոր հարցերը շատ լուրջ խոչընդոտներ են միության ճանապարհին: Եթե տարբերությունները, ինչպիսիք հաստատվել են ձեռնադրված անձանց քահանայության հետ կապված, խոչընդոտում են ամբողջական միությանը, ապա հրատապ և անհետաձգելի է, որպեսզի Եկեղեցիները բացահայտեն, թե ինչպես կարելի է դրանք հաղթահարել:

46. Նոր Կտակարանում չկա ձեռնադրությանը վերաբերող մեկ ընդհանուր կանոն, եթե ճշմարիտ է այն, որ բոլոր Եկեղեցիները պետք է ուսումնասիրեն Սուրբ Գիրքը, որպեսզի փորձեն հետևել Տիրոջ կամքին՝ ինչ վերաբերում է նրան, թե ինչպես պետք է հասկանալ, ձեռնադրել և իրականացնել ձեռնադրված ծառայությունը: Երբեմն, Սուրբ Հոգին ներշնչել է Եկեղեցուն իր ծառայությունները հարմարեցնելու տվյալ իրավիճակի պահանջներին (Գործք Զ:1-6): Տարբեր տեսակի ծառայություններ օրինվել են Սուրբ Հոգու շնորհներով (տես՝ *Մկրտություն, Հաղորդություն, Ծառայություն* 22): Որոշ անտիկ հեղինակներ, օրինակ՝ Իգնատիոս Անտիոքացին, շեշտել են եպիսկոպոսի, երեցի և սարկավագի եռակի ծառայությունը⁴³: Կարելի է ճշտել այն փաստը, որ փոխկապակցված այս երեք ծառայությունների համակարգը արմատներ ունի Նոր Կտակարանում. այն, ի վերջո, հիմնականում ընդունվել է, և դեռ այսօր էլ շատ Եկեղեցիներ այն համարում են կանոնական: Ռեֆորմացիայի ժամանակներից ի վեր, որոշ Եկեղեցիներ որդեգրել են ծառայության տարբեր կառույցներ⁴⁴: Ի թիվս Եկեղեցու առաքելականությունը պահպանելու այլ միջոցների, ինչպիսիք են՝ Սուրբ Գրքի կանոնը, վարդապետությունն ու պաշտամունքային կարգը, ձեռնադրությունը կարևոր դեր է խաղացել:

⁴³ Ignatius of Antioch's *Letter to the Magnesians* 6 and 13; *Letter to the Trallians* 7; *Letter to the Philadelphians* 4; *Letter to the Smyrnaeans* 8:

⁴⁴ Ռեֆորմացիայից ի վեր, այս զարգացումների վերաբերյալ երկու հետաքրքիր տեքստեր են "Towards a Common Understanding of the Church," բողոքական-կաթոլիկ երկխոսության փաստաթուղթը (paragraphes 12-63), որի վերնագիրն է՝ "Toward a Reconciliation of Memories," (repris in *Growth in Agreement II*, pp. 781-795), և լյութերական-կաթոլիկ երկխոսության փաստաթուղթը. *The Apostolicity of the Church*, Minneapolis 2006, paragraphes 65-164, pp. 40-71:

Ծառայության մեջ ժառանգականության նպատակն է ծառայել Եկեղեցու առաքելական շարունակականությանը:

47. Ներկայումս, գրեթե բոլոր քրիստոնեական համայնքներն ունեն ծառայության պաշտոնական համակարգ: Հաճախ այդ համակարգը փոփոխվում է և քիչ թե շատ բացահայտորեն արտացոլում *episkopos-presbyteros-diakonos* եռակի համակարգը: Դա նշանակում է, որ Եկեղեցիները բաժանված են մնում այն հարցում, թե արդյոք, այո, թե ոչ, «պատմական եպիսկոպոսությունը» (այսինքն՝ եպիսկոպոսները, որոնք ձեռնադրվել են Եկեղեցու առաջին սերունդներից եկող առաքելական ժառանգությամբ), կամ ավելի ընդհանուր ձևով՝ ձեռնադրության առաքելական ժառանգությունը, այնպիսի բան է, որ Քրիստոսը ցանկացել է իր Եկեղեցու համար: Որոշների համար, եպիսկոպոսի, երեցի և սարկավագի եռակի ծառայությունը շարունակական հավատարմության նշան է Ավետարանին և չափազանց կարևոր է ամբողջությամբ վերցված Եկեղեցու շարունակականության համար⁴⁵: Սակայն, այլ եկեղեցիներ էլ գտնում են, որ Ավետարանի հանդեպ հավատարմությունը անպայմանորեն նույնպիսի սերտորեն կապված չէ ծառայության ժառանգականությանը, իսկ ուրիշներն էլ զգուշանում են պատմական եպիսկոպոսությունից՝ համարելով, որ այն չարաշահման հավանականություն ունի, ուստի և կարող է վնասակար լինել համայնքի բակեցության համար: *Մկրտություն, Հաղորդություն, Ծառայություն* փաստաթուղթն իր հերթին գոհանում է ընդամենը հայտարարելով, որ եռակի ծառայությունը «այսօր կարող է օգտագործվել որպես այն միասնության արտահայտություն, որին հետամուտ ենք լինում, ինչպես նաև՝ դրան հասնելու միջոց⁴⁶»:

⁴⁵ Այս կետի վերաբերյալ, լյութերական-կաթոլիկ “Church and Justification” (1993) հայտարարության 185-րդ պարբերության մեջ ասվում է. «Չկա հակասություն վարդապետության հիմնավորման և Աստծո կողմից հիմնված ու Եկեղեցու համար անհրաժեշտ ձեռնադրված ծառայության գաղափարի միջև» (*Growth in Agreement II*, p. 529): Սակայն, մի քանի պարբերություն այն կողմ, նույն փաստաթուղթն ավելացնում է. «Աստվածաբանական և եկեղեցագիտական գնահատման վերաբերյալ լյութերական և կաթոլիկ տեսակետների տարբերությունն, ուստի, այն աստիճան արմատական չէ, որպեսզի լյութերականների կողմից ծառայության մերժումը և կամ դրա հանդեպ նրանց անտարբերությունը հակադրության մեջ լինի Եկեղեցու համար անհրաժեշտ նրա կաթոլիկ բնույթի հաստատմանը: Խոսքն, ավելի շուտ, այն մասին է, որպեսզի հստակ աստիճանավորում հաստատվի այս ծառայության գնահատման մեջ, ինչը կարող է կաթոլիկների կողմից ներկայացվել, և այդպես էլ արվել է,- այնպիսի ածականներով, ինչպիսիք են՝ «անհրաժեշտ» կամ «անփոխարինելի» և լյութերականների կողմից որակվել որպես «կարևոր» կամ «լուրջ», ուստի՝ «ցանկալի» (paragraphe 197; *Growth in Agreement II*, p. 532):

⁴⁶ *Baptism, Eucharist and Ministry*, section on Ministry, §22:

Եռակի ծառայություն

Հաշվի առնելով Եկեղեցում ձեռնադրված ծառայության տեղի վերաբերյալ շարունակ ավելի ու ավելի մեծ համաձայնության նշանները, մենք հանգում ենք նրան, որ ինքներս մեզ հարց ենք տալիս՝ Եկեղեցիները կարո՞ղ են համաձայնության գալ,- այո թե ոչ,- այն հարցի շուրջ, թե արդյոք եռակի ծառայությունը բխում է Աստծո կամքից, քանի որ իրականացնում է Աստծո ցանկացած միությունը:

Իշխանության պարզևր Եկեղեցու ծառայության մեջ

48. Եկեղեցում ամբողջ իշխանությունը գալիս է նրա Տեր ու Վարդապետ Հիսուս Քրիստոսից, որն իր իշխանությունը, - որ *exousia* (իշխանություն, հեղինակավոր պատվիրակ, բարոյական հեղինակություն, ազդեցություն, բառացիորեն՝ «ինչ-որ մեկի գոյությունից բխող») բառով արտահայտված է Նոր Կտակարանում, - իրականացրել է ուսուցանելով (Մատթ. Ե:2, Ղուկ. Ե:3), հրաշքներ գործելով (Մարկ. Ա:30-34, Մատթ. ԺԴ:35-36), դիվահանությամբ (Մարկ. Ա:27, Ղուկ. Դ:35-36), մեղքերը ներելով (Մարկ. Բ:10, Ղուկ. Ե:4) և իր աշակերտներին փրկության ճանապարհով առաջնորդելով (Մատթ. ԺԶ:24): Հիսուսի ամբողջ ծառայությունը բնորոշվում է նրա իշխանությամբ (Մարկ. Ա:27, Ղուկ. Դ:36), որը ծառայում է մարդկանց: Ստանալով «ամեն իշխանութիւն երկնքում եւ երկրի վրա» (Մատթ. ԻԸ:19), Հիսուսն իր իշխանությունը կիսել է իր առաքյալների հետ (Հովհ. Ի:20-22): Վերահսկողական ծառայության մեջ (*episkopé*) նրանց ժառանգորդներն իրականացրել են իրենց իշխանությունը Ավետարանի քարոզչությամբ, խորհուրդների իրականացմամբ, հատկապես՝ հաղորդությամբ և հավատացյալների հովվական առաջնորդությամբ⁴⁷:

49. Եկեղեցում իշխանության հատկանշական բնույթը կարող է ճշգրտորեն հասկացվել և իրականացվել միայն իր Առաջնորդի իշխանության ներքո, նրա՝ ով խաչվեց, «ունայնացավ»՝ «հնազանդ լինելով մինչև մահ եւ այն էլ մահուան

⁴⁷ Հիսուսի իշխանության և Եկեղեցու հետ նրա մասնակցության այս հիմնարար նկարագրությունը ճշգրտորեն վերարտադրում է այն նկարագրությունը, որ գտնում ենք Ռավեննայի ուղղափառ-կաթոլիկ երկխոսության հետևյալ փաստաթղթում (2007)՝ “Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church: Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority,” §12: *Հմտտ.*՝ սույն փաստաթղթի II գլխի 18-րդ նշում:

խաչի վրայ» (Փիլիպ. Բ:7-8): Բանն այն է, որպեսզի այդ իշխանությունը հասկանալ վախճանաբանական այն խոստման ենթատեքստում, որ արվել է Հիսուսի կողմից՝ Եկեղեցին տանելու դեպի իր ավարտը Երկնքի Արքայությունում: Այս առումով՝ Եկեղեցու իշխանությունը տարբեր է աշխարհի իշխանությունից: Երբ աշակերտները ցանկացան մեկը մյուսին իշխել, Հիսուսը սաստեց նրանց՝ ասելով, որ ինքը չի եկել, որպեսզի իրեն ծառայեն, այլ՝ ծառայելու և իր կյանքը ուրիշներին նվիրաբերելու (Մարկ. Ժ:41-45, Ղուկ. ԻԲ:25): Եկեղեցում իշխանությունը պետք է հասկանալ որպես խոնարհ ծառայություն, որը սնուցում և կերտում է Եկեղեցու *koinonia*-ն հավատքով, կյանքով ու վկայությամբ. այն արտահայտվում է Հիսուսի՝ աշակերտների ոտքերը լվանալու օրինակով (Հովն. ԺԳ:1-17): Դա սիրո ծառայություն է (*diakonia*), առանց որևէ տիրապետության և բռնության:

50. Ուստի հարկ է տարբերակել Եկեղեցում իշխանությունը՝ իր տարբեր ձևերով ու մակարդակներով, և սովորական իշխանությունը: Այդ իշխանությունը Հայր Աստծուց գալիս է Որդով՝ Սուրբ Հոգու զորությամբ: Այս առումով, այն արտահայտում է Աստծո սրբությունը: Եկեղեցիների կողմից իշխանության՝ տարբեր աստիճաններով ճանաչված աղբյուրները, ինչպիսիք են՝ Սուրբ Գիրքը, Ավանդությունը, պաշտամունքը, ժողովներն ու համագումարները, նույնպես արտահայտում են Սուրբ Երրորդությունը: Այս իշխանությունը ճանաչված է ամենուր, որտեղ արտահայտվում է դեպի սրբություն տանող ճշմարտությունը, իսկ Աստծո սրբությունը գալիս է «երեխաների ու ծծկերների բերանով» (Մաղմ. Ը:3, Մատթ. ԻԱ:16): Սրբությունը ավելի մեծ իսկություն է Աստծո, այլոց և արարչագործության հետ հարաբերության մեջ: Պատմության ամբողջ ընթացքում, Եկեղեցին ընդունել է որոշ իշխանություն սրբերի կյանքում, վանականության վկայության մեջ և զանազան ապրելակերպերում, որոնցում որոշ հավատացյալ խմբեր ապրել և արտահայտել են Ավետարանի ճշմարտությունը: Այդ իմաստով, կարող ենք որոշ իշխանություն ճանաչել նաև Էկումենիկ երկխոսություններում և համատեղ այն հայտարարություններում, որոնց դրանք հասնում են՝ երբ արտացոլում են ճշմարտության ընդհանուր փնտրտուք ու բացահայտում սիրո մեջ (Եփես. Դ:15), երբ հավատացյալներին թախանձագին կոչ են անում հետամուտ լինել Տիրոջ կամքին՝ հանուն Եկեղեցական հաղորդության և երբ կոչ են անում մշտական *metanoia*-ի և սուրբ կյանքի:

51. Իշխանությունը, որ Հիսուս Քրիստոսը՝ Եկեղեցու միակ Առաջնորդը, կիսում է ղեկավար ծառայություն ստանձնած մարդկանց հետ, ո՛չ պարզապես անձնական է, ո՛չ էլ սոսկ համայնքի կողմից պատվիրված: Դա Սուրբ Հոգու շնորհ է՝ նախատեսված սիրո մեջ Եկեղեցու ծառայության (*diakonia*) համար:

Դրա իրականացումն իր մեջ ներառում է մասնակցությունը ամբողջ համայնքի, որի հավատքի զգացումը (*sensus fidei*) նպաստում է Աստծո Խոսքի ամբողջական հասկացողությանը և որի՝ առաջնորդության և ձեռնադրված ծառայությունների ուսուցման ստացումը հաստատում է այդ առաջնորդության վավերականությունը: Փոխադարձ սիրո և երկխոսության հարաբերություն է միավորում իշխանություն իրականացնող անձանց և նրանց, ովքեր այդ իշխանության ներքո են: Քանի որ իշխանության իրականացումը հավատքով, պաշտամունքով և խաչված ու հարություն առած Տիրոջ *exousia*-ով ծառայությամբ քրիստոնեական համայնքն առաջնորդելու միջոց է, այն կարող է հնազանդության կոչ անել: Սակայն ենթադրվում է, որ այդ կոչը պետք է ընդունվի կամավոր համագործակցությամբ և համաձայնությամբ, քանի որ կոչված է հավատացյալներին օգնելու, որպեսզի նրանք ամբողջապես հասունանան ի Քրիստոս (Եփես. Դ:11-16)⁴⁸: Ավետարանի վավերական «նշանակության» վերաբերյալ Աստծո ժողովրդի կարծիքը, մտքերն այն անձանց, ովքեր հիմնականում կենտրոնանում են աստվածաշնչյան և աստվածաբանական ուսումնասիրությունների վրա, և առաջնորդությունն այն մարդկանց, ովքեր հատուկ կերպով ձեռնադրված են իրականացնելու առաջնորդական ծառայություն, - ահա այս ամենը նպաստում է համայնքի համար Աստծո կամքը հասկանալու գործին: Եկեղեցում որոշումներ կայացնելու ընթացքը հետամուտ լինում և բոլորի համաձայնությունը ձեռք է բերում Սուրբ Հոգու առաջնորդությամբ, ինչը կարելի է նշմարել Աստծո Խոսքը և միմյանց ուշադիր ունկնդրելիս: Ժամանակի ընթացքում ակտիվ ընդունելության միջոցով, Սուրբ Հոգին լուծում է որոշումների մեջ առկա հնարավոր երկխոսությունները: Էկումենիկ շարժման շնորհիվ, որոշ քրիստոնյա առաջնորդների կողմից իշխանությամբ տրված ուսուցման արդյունքները դուրս եկան իրենց հատուկ համայնքնի սահմաններից՝ անգամ մեր ժամանակներում և բաժանության ներկայիս վիճակում, օրինակ՝ արքեպիսկոպոս Դեամոնո Տյուսյուի որդեգրած դիրքորոշումը, երբ հայտարարեց. «Ապարտեիդը չափից դուրս ուժեղ է, որպեսզի բաժանված Եկեղեցին կարողանա հաղթահարել այն»⁴⁹, Բարդուղիմեոս պատրիարքի նախաձեռնությունները, որոնց նպատակը քրիստոնյաներին միավորելն է ի սպաս շրջակա միջավայրի պահպանության, Հովհաննես-Պողոս և Բենեդիկտ XVI պապերի գործադրած ջանքերը՝ քրիստոնյաներին և այլ կրոնների

⁴⁸ *Zúñun.*՝ “Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church: Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority,” §§13-14, – *Zúñun.*՝ սույն փաստաթղթի II գլխի 18-րդ նշում:

⁴⁹ Tutu, Desmond: «Towards Koinonia in Faith, Life and Witness», in Best, Thomas et Gassmann, Günther (dir.): *On the Way to Fuller Koinonia*, Geneva 1994, pp. 96-97.

առաջնորդներին հրավիրելով միասին գործելու և աղոթելու հանուն խաղաղության, և ազդեցությունը, որ գործել է Ռոգեր Շուլց եղբայրը, որն անթիվ-անհամար քրիստոնյաների, հատկապես՝ երիտասարդների, ներշնչել է համախմբվել և միասնաբար փառաբանել Սուրբ Երրորդությունը:

Իշխանությունը Եկեղեցում և դրա իրականացումը

Մի շարք երկկողմ հանդիպումներ լուրջ առաջընթաց են արձանագրել իշխանության և դրա կիրառման վերաբերյալ թեմայի շուրջ համաձայնության մեջ⁵⁰: Սակայն Եկեղեցիների միջև դեռևս առկա են տարաձայնություններ իշխանության տարբեր աղբյուրներին հատկացվելիք հարաբերական կշռի, ինչպես նաև այնպիսի հարցերի վերաբերյալ, ինչպիսիք են. Եկեղեցին ի՞նչ չափով և ինչպիսի՞ հնարավորություններ ունի հասնելու իր հավատքի նորմատիվ արտահայտությանը և ո՞րն է ձեռնադրված բարձաստիճան հոգևորականների դերը, երբ խոսքը վերաբերում է հայտնությանն այնպիսի մեկնաբանություն տալուն, որը հեղինակություն ունենա: Սակայն բոլոր Եկեղեցիները համաձայն են այն հարցում, որ անհետաձգելի գործ է Ավետարանը քարոզելը, այն մեկնելը և աշխարհում այն ապրելը, - խոնարհաբար, բայց և համոզիչ իշխանությամբ: Իշխանության ճանաչման և գործադրման կերպի վերաբերյալ էկումենիկ համաձայնության փնտրտուքը չի՞ կարող, արդյոք, կառուցողական դեր խաղալ Եկեղեցիների առաքելական այդ ձեռնարկում:

Եպիսկոպոսական ծառայություն (episkopé)

52. «Եկեղեցին, որպես Քրիստոսի մարմին և Աստծո վախճանաբանական ժողովուրդ հիմնվել է Սուրբ Հոգով՝ բազմազան շնորհների և ծառայությունների միջոցով: Այդ բազմազանությունը պահանջում է համակարգված ծառայության, որպեսզի այդ շնորհները կարողանան հարստացնել ամբողջությամբ վերցված Եկեղեցին, նրա միությունն ու առաքելությունը»⁵¹: Ըստ Ավետարանի, եպիսկոպոսական ազնիվ

⁵⁰ St'ս, օրինակ, անգլիկան-կաթոլիկ միջազգային Հանձնաժողովի զեկույցը. *Authority in the Church* (1976) in *Growth in Agreement I*, pp. 88-105; *Authority in the Church II*, in *Growth in Agreement I*, pp. 106-118; "The Gift of Authority" (1998), in *Growth in Agreement III*, pp. 60-81: Մեթոդիստ-կաթոլիկ երկխոսության փաստաթղթի 83-84 պարբերություններում կարելի է գտնել դրա արձագանքը. "Speaking the Truth in Love: Teaching Authority among Catholics and Methodists," in *Growth in Agreement III*, pp 163-164.

⁵¹ *Baptism, Eucharist and Ministry*, section on Ministry, §23.

ծառայությունը ընտրյալ և նման ծառայության համար առանձնացված անձանց կողմից էական նշանակություն ունեցող պահանջ է Եկեղեցու կյանքի և առաքելության համար: Իրականում, եպիսկոպոսական կառույցները զարգացել են տարբեր կերպ՝ կախված վայրերից և ժամանակներից: Սակայն, գրեթե բոլոր համայնքները, ունենան, թե չունենան եպիսկոպոսական կարգ, շարունակում են անհրաժեշտ համարել եպիսկոպոսական ծառայությունը: Յուրաքանչյուր դեպքում եպիսկոպոսությունը ծառայում է շարունակականության պահպանմանը առաքելական հավատքում և ամենօրյա կյանում: Աստծո Խոսքը քարոզելուց և խորհուրդները կատարելուց զատ, այս ծառայության մեկ այլ հիմնական սկզբունք է բացահայտված ճշմարտությունը հավատարմորեն պահպանելն ու փոխանցելն է, տեղական ծխերը հաղորդության մեջ պահելը, Ավետարանը վկայելու նպատակով փոխադարձ աջակցություն բերելը և օրինակ ցույց տալը: Այդ առաջնորդությունը իր մեջ ներառում է վերահսկողությունը ծառայության կոչված քրիստոնեական տարբեր կազմակերպությունների, որոնք լիազորված են բարելավելու մարդկային կյանքը և թեթևացնելու չարչարանքները. եկեղեցական ծառայության (*diakonia*) ասպեկտներ՝ աշխարհում, որոնց կրկին կանդրադառնանք հաջորդ գլխում: *Episkopé* կամ *վերահսկողություն* բառի մեջ ամփոփված բոլոր այս գործառույթները իրականացվում են այնպիսի անձանց կողմից, որոնք շփվում են ոչ միայն իրենց համայնքների հավատացյալների, այլև բոլոր նրանց հետ, ովքեր նման ծառայություն են իրականացնում տեղական այլ համայնքներում: Ահա թե ինչ է նշանակում հաստատել, որ, ինչպես եկեղեցական ցանկացած ծառայություն, առաջնորդական ծառայությունը պետք է իրազործվի միաժամանակ թե՛ անհատական և թե՛ կոլեգիալ ու համայնական եղանակով⁵²: Ծառայության այս եղանակները *Մկրտություն*, *Հաղորդություն*, *Ծառայություն* փաստաթղթում հակիրճ կերպով նկարագրվել են հետևյալ կերպ. «Ձեռնադրված ծառայությունը պետք է իրականացվի *անհատապես*: Ձեռնադրված անձը, Ավետարանը քարոզելու և համայնքին միասնական կյանքով ու վկայությամբ Տիրոջը ծառայելու կոչ

⁵² «Հավատք և կարգ»-ի առաջին Համաժողովը (Լոզան, 1927) ի գիտություն է ընդունել Եկեղեցու սահմանադրությունը «եպիսկոպոսական», «երիցական» և «համայնական» համակարգերով՝ հավելելով, որ այս երեք կարգերի հիմքում ընկած արժեքները «շատերի կողմից համարվում էին Եկեղեցու կարգի համար կարևոր» - in Bate, H. N. (dir.): *Faith and Order Proceedings of the World Conference: Lausanne, August 3-21, 1927*, Student Christian Movement, London 1927, p. 379: Հիսունհինգ տարի անց, *Մկրտություն*, *Հաղորդություն*, *Ծառայություն* փաստաթուղթը «Ծառայություն» բաժնի «Մեկնաբանություն 26-րդ պարբերության վերաբերյալ» տեքստում մեջբերում է անում Լոզանի այս փաստաթղթից՝ արդարացնելու համար այն հայտարարությունը, ըստ որի ձեռնադրված ծառայությունը պետք է իրազործվի անհատական, կոլեգիալ և համայնական հիմունքներով:

անելու համար, առավել արդյունավետ կերպով է դրսևորում իր ժողովրդի մեջ Քրիստոսի ներկայությունը: Ձեռնադրված ծառայությունը պետք է իրականացվի *կոլեգիալ* կերպով, այսինքն՝ անհրաժեշտ է, որ ձեռնադրված հոգևորականների դասը կիսի համայնքի խնդիրները ներկայացնելու գործը: Եվ վերջապես, ձեռնադրված ծառայության և համայնքի միջև սերտ կապը պետք է իր արտահայտությունը գտնի *համայնական* չափման մեջ, այսինքն՝ ձեռնադրված ծառայությունը պետք է արմատացած լինի համայնքի կյանքում, ընդ որում՝ այն իր արդյունավետ մասնակցությունն է պահանջում Աստծո կամքի որոնման և Սուրբ Հոգու առաջնորդության մեջ⁵³:

53. Այդպիսի առաջնորդության իրականացումն արտացոլում է Եկեղեցու այնպիսի հատկանիշ որը կարելի է անվանել «սինոդականություն» (կամ «ժողովականություն»: *Synode* բառը գալիս է հունարեն *sun* = միասին և *odos* = ճանապարհ եզրություններից, ինչը ենթադրում է, որ «ընթանում ենք միասին»: Թե՛ «սինոդականությունը», և թե՛ «ժողովականությունը» նշանակում են, որ «Քրիստոսի Մարմնի յուրաքանչյուր անդամ իր տեղն ու սեփական պատասխանատվությունն ունի Եկեղեցու միության մեջ⁵⁴: Սուրբ Հոգու ղեկավարությամբ ամբողջ Եկեղեցին սինոդալ է եկեղեցական կյանքի բոլոր մակարդակներում. տեղական, տարածաշրջանային և համաշխարհային: Սինոդականություն կամ ժողովականություն հատկանիշն արտացոլում է Սուրբ Երրորդության կյանքի խորհուրդը, իսկ Եկեղեցու կառույցները այդ հատկանիշն արտահայտում են այնպես, որպեսզի համայնքի կյանքն իրականանա որպես հաղորդություն: Տեղական հաղորդակցական համայնքում, այդ հատկանիշը իրականում կյանքի է կոչվում անդամների և առաջնորդի միջև խոր միասնության, - սիրո և ճշմարտության, - մեջ: Ճակատագրական իրավիճակներում ժողովներ են գումարվել՝ առաքելական հավատքը հերետիկոսություններից և կամ բարոյական ու դավանաբանական վտանգ ներկայացնող ուսմունքներից զանազանելու համար՝ ապավինելով վարքագծին Սուրբ Հոգու, որ Հիսուսը խոստացավ ուղարկել այն ժամանակ, երբ վերադառնա Հոր մոտ (Հովհ. ԺԶ:7.12-14): Էկումենիկ ժողովներին մասնակցել են ամբողջ Եկեղեցուց եկած առաջնորդներ. նրանց որոշումները բոլորն ընդունել են որպես երախտագիտություն ամբողջ Եկեղեցու միասնության պահպանման և հաստատման գործում նրանց կարևոր

⁵³ *Baptism, Eucharist and Ministry*, §26.

⁵⁴ Տե՛ս ուղղափառ-կաթոլիկ միջազգային երկխոսության փաստաթուղթը. “Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority,” §5, որտեղ ի թիվս այլ բաների նշվում է նաև, որ synodality և Conciliarity (սինոդականություն և ժողովականություն) տերմինները կարելի է համանիշներ համարել:

ծառայության համար⁵⁵: Ներկայումս Եկեղեցիները տարբեր հայեցակարգեր ու սովորություններ ունեն այն ամենի վերաբերյալ, ինչն առնչվում է ժողովների և աշխարհականների մասնակցությանն ու դերին:

Էկումենիկ ժողովների իշխանությունը

Եթե Եկեղեցիների մեծ մասը ընդունում է, որ էկումենիկ առաջին ժողովների դավանաբանական սահմանումները արտահայտում են Նոր Կտակարանի վարդապետությունը, այլ Եկեղեցիներ էլ հայտարարում են, որ հետաստվածաբանական դավանաբանական բոլոր որոշումները կարող են վերանայվել: Ուրիշներն էլ գտնում են, որ դավանաբանական որոշ սահմանումներ հավատքի նորմատիվ, ուստի և անուղղելի արտահայտություններ են: Արդյո՞ք էկումենիկ երկխոսությունը թույլ է տվել միասնական գնահատական տալ առաջին էկումենիկ ժողովների ուսուցման նորմատիվությանը:

54. Ամեն անգամ, երբ Եկեղեցին համախմբվում է քննարկումների և կարևոր որոշումներ կայացնելու համար, հարկ է, որ լինի մեկը, ով ժողով գումարի և նախագահի այն, որպեսզի պահպանի կարգը և հեշտացնի համաձայնության որոնումը, այս հարցում առողջ դատողությունն ու ճիշտ կողմնորոշումը: Նախագահող անձինք պետք է միշտ պատրաստ լինեն ծառայելու ժողովին ներկա մարդկանց՝ Աստծո Եկեղեցին սիրով և ճշմարտությամբ հիմնելու համար: Նախագահող անձինք պարտավոր են հարգել տեղական Եկեղեցիների ամբողջականությունը, ձայն տալ նրանց, ովքեր ձայնագուրկ են և հաստատել միությունը բազմազանության մեջ:

⁵⁵ «Էկումենիկ» ժողովը կամ սինոդը այնպիսի ժողով է, որը ներկայացնում է ամբողջ քրիստոնեական աշխարհը: Առաջին ժողովը, որ համընդհանուր կերպով ճանաչվեց որպես այդպիսին, 325 թվականի Նիկեայում կայացած ժողովն է՝ Քրիստոսի աստվածությունը հաստատելու համար, ի պատասխան Արիոսի նոր ուսմունքի, որը ժխտում էր Որդու և Հոր հավասարությունը: Եկեղեցիները համաձայն չեն էկումենիկ ժողովների քանակի հարցում: Էկումենիկ ժողովների և նրանց իշխանության վերաբերյալ տե՛ս, օրինակ, լյութերա-ուղղափառ երկխոսության փաստաթուղթը՝ «Authority in and of the Church: The Ecumenical Councils» (1993), in *Growth in Agreement III*, 12-14, ինչպես նաև «Councils and the Declaration of the Faith» վերնագրով ենթաբաժինը՝ Աշակերտներ-կաթոլիկներ երկխոսության հետևյալ փաստաթղթում. *Receiving and Handing on the Faith: The Mission and Responsibility of the Church*, in *Growth in Agreement II*, pp. 125-127: Տե՛ս նաև՝ *Councils and the Ecumenical Movement*, WCC, Geneva 1968:

55. «Գահերեցություն» (primacy) բառը հղում է կատարում առաջին էկումենիկ ժողովների կողմից արդեն իսկ որպես հնագույն փորձառություն ընդունված սովորությունն և գործածությանը, որոնց միջոցով Ալեքսանդրիայի, Հռոմի, Անտիոքի, որոնց հետագայում միացան Երուսաղեմի, Կոստանդնուպոլսի եպիսկոպոսները վերահսկողական անձնական ծառայություն էին իրականացնում իրենց համապատասխան եկեղեցական նահանգների տարածքից շատ ավելի ընդարձակ տարածքում: Այդ ժամանակ չէին համարում, որ գահերեցական այդ վերահսկողությունը հակասության մեջ է ժողովականություն գաղափարին, որն ավելի մոտ է միության կոլեգիալության գաղափարին: Պատմականորեն, տարբեր մակարդակներում գոյություն են ունեցել *գահերեցության* դրսևորումներ *Առաքելական կանոնների* 34-րդ կանոնի համաձայն, որն արտահայտում է այնպիսի մի գաղափար, որ Եկեղեցին ունեցել է առաջին դարերի ընթացքում, ընդ որում՝ շատ Եկեղեցիներ դեռևս պահպանում են այն, - թեպետ ոչ բոլորը, - որևէ երկրի եպիսկոպոսների մեջ ընտրյալ եպիսկոպոսը որոշումներ էր կայացնում միայն մյուս եպիսկոպոսների հետ համաձայնության գալուց հետո, իսկ վերջիններս էլ իրենց հերթին ոչ մի կարևոր որոշում չէին կայացնում առանց ընտրյալ եպիսկոպոսի համաձայնության⁵⁶: Նույնիսկ առաջին դարերի ընթացքում, գահերեցական բազմապիսի ծառայությունները տուժել են Եկեղեցու առաջնորդների միջև մրցակցությունից: Աստիճանաբար, Հռոմի եպիսկոպոսը պահանջել է որոշում կայացնելու առաջնություն (իրավասություն) և ուսուցանելու իշխանություն, որը տարածվում էր Աստծո ամբողջ ժողովրդի վրա՝ հիմնվելով այդ տեղական Եկեղեցու և Պետրոս ու Պողոս առաքյալների միջև հարաբերության վրա: Թեպետ այդ առաջնությունը ճանաչվել է առաջին դարերի բազում Եկեղեցիների կողմից, նրա հիմնական դերն ու իրազորման եղանակը բազմաթիվ տարածայնությունների տեղիք են տվել: Այս վերջին տարիներին, էկումենիկ շարժումը նպաստել է ստեղծելու ավելի հաշտարար մթնոլորտ, որտեղ քննարկվել է մի ծառայության հարց՝ ի նպաստ ամբողջ Եկեղեցու միության:

56. Մասամբ երկկողմանի և բազմակողմանի հանդիպումներում արդեն իսկ արձանագրված հաջողությունների շնորհիվ, «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի Հինգերորդ համաշխարհային վեհաժողովը առաջադրել է «քրիստոնեական միասնության համընդհանուր ծառայության» հարցը⁵⁷: Իր *Ut unum sint* կոչվող կոնդակում Հովհաննես Պողոս Բ պապը մեջբերել է այս փաստաթուղթը, երբ

⁵⁶ Այս Կանոնը զետեղված է հետևյալ կայքում. <http://www.newadvent.org/fathers/3820.htm>.

⁵⁷ «Report of Section II: Confessing the One Faith to God's Glory», paragraphe 31.2, in Best, Thomas et Gassmann, Günther (dir.): *On the Way to Fuller Koinonia*, WCC, Geneva, 1994, p. 243.

Եկեղեցիների առաջնորդներին և նրանց աստվածաբաններին հորդորել է իր հետ մեկտեղ սկսել այս ծառայությանը վերաբերող «եղբայրական ու համբերատար երկխոսություն»⁵⁸: Հետագա քննարկումների ժամանակ, չնայած որոշ թեմաների շուրջ համառ անհամաձայնությանը, այլ Եկեղեցիների որոշ անդամներ հայտարարեցին իրենց պատրաստակամությունը՝ քննարկելու, թե նման ծառայությունը ինչպես կարող է առաջ մղել տեղական եկեղեցիների միությունն ամբողջ աշխարհում՝ խթանելով հանդերձ, փոխանակ սպառնալու, - իրենց վկայության առանձնահատկությունները: Հաշվի առնելով այս հարցի շուրջ էկումենիկ շարժման զգայունությունը, կարևոր է տարանջատել գահերեցական ծառայության էությունը բոլոր այլ առանձնահատուկ եղանակներից ու ձևերից, որոնցով այդ ծառայությունն իրականացել և այսօր էլ իրականանում է: Բոլորը պատրաստ են ընդունելու, որ գահերեցական անձնական նման ծառայությունը, ինչ ձևով էլ այն ներկայանա, պետք է իրականացվի համայնքային և կոլեգիալ պայմաններում:

57. Դեռևս շատ աշխատանք կա անելու այս թեմայի շուրջ համաձայնության գալու համար: Ներկայումս որոշ քրիստոնյաներ չեն ընդունում, որ գահերեցական համաշխարհային ծառայությունը անհրաժեշտ և անգամ ցանկալի է, եթե անգամ բազմաթիվ երկկողմ հանդիպումների ժամանակ ընդունվել է քրիստոնյա ամբողջ համայնքի միությանը միտված ծառայության արժեքը և կամ եթե նմանատիպ ծառայությունը համապատասխանում է իր Եկեղեցու համար Քրիստոսի կամքին ⁵⁹: Այս համաձայնության բացակայության

⁵⁸Հովհաննես-Պողոս II. *Ut unum sint* (1995), paragraphe 96: *Petrine Ministry* վերնագրով զեկույցը համադրությունն ու վերլուծությունն է զանազան էկումենիկ երկխոսությունների, որոնք մինչև 2001 թ. անդրադարձել են առաջնորդությանը վերաբերող ծառայությանը, ինչպես նաև՝ Հովհաննես-Պողոս պապի կողմից այս ծառայության շուրջ երկխոսելու նպատակով արված հրավերի կապացույթամբ ստացված արձագանքների: Այս զեկույցում հիմնական հարցերը խմբավորված են չորս ենթավերնագրերի տակ. «Աստվածաշնչական հիմքեր» - «*De jure divino*» [իմանալ, թե արդյոք հնարավոր է հիմնել Աստծո կամքի վերաբերյալ այդպիսի ծառայություն] – «Համընդհանուր իրավասություն» [Եկեղեցում ազդեցության կամ իշխանության իրագործումը] – «Պապական անսխալականություն»: Այս նախնական զեկույցը կարելի է գտնել *Information Service* n° 109-ում (2002/I-II), pp. 29-42: Այն ցույց է տալիս, որ «պետրոսյան ծառայության» գնահատականը շատ է փոփոխվում՝ կախված մասնավոր այն ավանդույթից, որին պատկանում է տվյալ քրիստոնյա համայնքը:

⁵⁹ Տե՛ս անգլիկան-կաթոլիկ Միջազգային հանձնաժողովի զեկույցը. “The Gift of Authority,” in *Growth in Agreement III*, 60-81, և ուղղափառ-կաթոլիկ Միջազգային երկխոսության “The Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church.” փաստաթուղթը:

փաստն արձանագրվում է ոչ միայն Եկեղեցական որոշ ընտանիքների միջև, այլև որոշ Եկեղեցիների ծոցում: Կարևոր է կումենիկ քննարկումներ են տեղի ունեցել՝ Եկեղեցու ընդհանուր միությանը միտված ծառայության ապացույցներ գտնելու Նոր Կտակարանում, օրինակ՝ այնպիսիք, ինչպիսիք Սուրբ Պետրոսի կամ Սուրբ Պողոսի ծառայություններն են: Սակայն դեռևս առկա են անհամաձայնություններ նրանց համապատասխան ծառայությունների կարևորության ու իմաստի հարցում և թե դրանք ինչ կարող են բովանդակել Աստծու այն մտադրության վերաբերյալ, որ լինի ծառայության որոշակի ձև՝ ի սպաս ամբողջությամբ վերցված Եկեղեցու միության ու առաքելության:

Միության համաշխարհային ծառայություն

Եթե, համաձայն Քրիստոսի կամքի, այսօրվա բաժանությունները հաղթարվեն, ապա ինչ կերպ է պետք դիտարկել և իրականացնել այնպիսի մի ծառայություն, որի նպատակը Եկեղեցու միությանը նպաստելը և այդ միությանը համաշխարհային մակարդակով աջակցելն է:

ԳԼՈՒԽ IV. Եկեղեցին աշխարհում և աշխարհի համար

Ա. Աստծո ծրագիրը արարչագործության մեջ. Արքայություն

58. Հիսուսի առաքելության իմաստն ամփոփված է այս նախադասության մեջ. «Քանի որ Աստուած այնքան սիրեց աշխարհը, որ մինչև իսկ իր միածին Որդուն տուեց» (Հովհ. Գ:16): Այսպիսով, Աստծո հանդեպ աշխարհի առաջին և էական վերաբերմունքը սերն է, - ամեն երեխայի, կնոջ, տղամարդու, ով երբևէ դարձել է մարդկության պատմության մաս, - բայց և՛ ամբողջ արարչագործության համար: Աստծո արքայությունը, որ Հիսուսը քարոզեց Աստծո Խոսքը բացահայտելով առակներով և այն հանդիսավոր կերպով հաստատելով իր գորավոր գործերով, հատկապես՝ իր զատկական մահվան խորհրդով և իր հարությանը, ամբողջ աշխարհի վերջնական ճակատագիրն է: Աստված Եկեղեցին ցանկացավ ոչ թե իր համար, այլ որպեսզի այն ծառայեցնի աշխարհը վերափոխելու աստվածային ծրագրին: Այս առումով, ծառայությունը (*diakonia*) բխում է հենց Եկեղեցու էությունից: «Եկեղեցին և աշխարհը» փաստաթուղթը այդ ծառայությունը նկարագրում է հետևյալ կերպ. «Որպես Քրիստոսի մարմին՝ Եկեղեցին մասնակից է աստվածային խորհրդին: Որպես խորհուրդ՝ այն Քրիստոսին բացահայտում է աշխարհին՝ քարոզելով Ավետարանը, կատարելով խորհուրդները (որ իրենք էլ որակվում են որպես «խորհուրդներ»), ցույց տալով իր պարզաձև կյանքի նոր բնույթը: Դրանով Եկեղեցին կանխագործում է նրա մեջ արդեն իսկ ներկա Արքայությունը⁶⁰»:

59. Աշխարհում Եկեղեցու առաքելության էությունը Հիսուս Քրիստոսով փրկության Ավետիսը խոսքով և գործերով բոլորին քարոզելն է (Մարկ. ԺԶ:15): Այս առումով, ավետարանումը Եկեղեցու կարևորագույն խնդիրներից մեկն է՝ ի հնազանդություն Հիսուս Քրիստոսի պատվիրանին (Մատթ. ԻԸ:18-20): Եկեղեցին Քրիստոսի կողմից կանչված է Սուրբ Հոգով վկայելու Հոր կողմից իրագործված հաշտության, բժշկության և արարչագործության վերափոխման մասին: Հետևաբար, ավետարանման հիմնական կողմերից մեկը արդարության և խաղաղության խթանումն է:

⁶⁰ *Church and World: The Unity of the Church and the Renewal of Human Community*, Geneva, WCC, 1990, Chapter III, §21, page 27.

60. Այսօր, քրիստոնյաներն ավելի են գիտակցում իրենց կրոններից տարբերվող զանազան կրոնների լայն գամմայի, դրանց բովանդակած դրական ճշմարտությունների ու արժեքների փաստը⁶¹: Դա քրիստոնյաներին մղում է հիշելու Ավետարանի այն հատվածները, որոնցում Հիսուսն ինքը դրականորեն է խոսում նրանց մասին, ովքեր «օտարներ» կամ «ուրիշներ» էին իրեն լսողների համար (Մատթ. Ը:11-12, Ղուկ, Է:9, ԺԳ:28-30): Քրիստոնյաներն ընդունում են, որ կրոնական ազատությունը մարդկային արժանապատվության հիմնարար հատկանիշներից մեկն է, և, գթությամբ, որին Հիսուսն ինքը կոչ է անում, քրիստոնյաները փորձում են հարգել այդ արժանապատվությունը և երկխոսել մյուսների հետ, ոչ միայն քրիստոնեական հավատքի հարստությունները փոխանցելու, այլև ճշմարտության ու բարության բոլոր այն տարրերը գնահատելու նպատակով, որոնք կարող են առկա լինել մյուս կրոններում: Անցյալում, երբ Ավետարանը քարոզվում էր նրանց, ովքեր դեռևս չէին լսել այն, միշտ չէ, որ նրանց կրոնների հետ համաձայնեցվել է հարգալից վերաբերմունքը, որին արժանի էին: Ավետարանումը, միշտ պետք է հարգալից լինի բոլոր նրանց հանդեպ, ովքեր ունեն այլ համոզմունքներ: Նոր Կտակարանում բացահայտված ճշմարտության ուրախ լուրը փոխանցելը և ուրիշներին Քրիստոսով կյանքի լրության կոչ անելը հարգալից սիրո արտահայտություն է⁶²: Կրոնական բազմակարծության հարաճուն գիտակցման

⁶¹ Այս թեմային վերաբերող հարցերի համար տե՛ս “Religious Plurality and Christian Self-Understanding” (2006), գիտահետազոտական մի գործընթացի արդյունք, որ մեկնարկել է ի պատասխան 2002 թ. ԵՀԽ-ի գործադիր կոմիտեի նիստի առիթով արված առաջարկը և ուղղված է երեք խմբերի՝ Հավատք և կարգ, Միջկրոնական երկխոսություն և հարաբերություններ և Առաքելություն ու ավետարանում: Այն կարելի է գտնել հետևյալ հասցեում. <http://www.oikoumene.org/fr/documentation/documents/assemblee-du-coe/porto-alegre-2006/3-documents-preparatoires-et-documents-de-base/identite-chretienne-et-pluralite-religieuse.html>. Այդ հայտարարությունը ներգրվում է առաքելության և աշխարհի կրոնների միջև հարաբերությանն առնչվող այն քննարկման շրջանակներում, որ տեղի է ունեցել 1989 թ. Սան Անտոնիոյում գումարված Առաքելություն և ավետարանում Հանձնաժողովի կոնֆերանսի ժամանակ: Քանի որ այս թեմաները այնքան էլ հեռու չեն այս գլխում շոշափված թեմաներից, այս երեք բաժիններից յուրաքանչյուրում խոսք կգնա միջկրոնական հարաբերությունների մասին:

⁶² Եվրոպական Եկեղեցիների Կոնֆերանսի և Եվրոպայի եպիսկոպոսների Կոնֆերանսի Խորհրդի *Charta oecumenica*-ի (2001) II պարբերությունում ասվում է. «Մենք պարտավորվում ենք ընդունել, որ յուրաքանչյուր անձ ազատ խղճով կարող է ընտրել իր կրոնական և եկեղեցական նվիրվածությունը: Ոչ ոքի չպետք է բարոյական ճնշմամբ կամ նյութական խրախուսմամբ հարկադրել դավանափոխ լինելու: Նմանապես, ոչ ոքի չպետք է խանգարել սեփական որոշմամբ դավանափոխ լինելու»: Տե՛ս նաև Christian Witness in a Multi-Religious World: Recommendations for Conduct՝ փաստաթուղթը՝ ընդունված 2011 թ. հունվար 28-ին միջկրոնական երկխոսության հայրապետական Խորհրդի, Եկեղեցիների համաշխարհային Խորհրդի և համաշխարհային ավետարանական Միության կողմից –

ներկայիս համատեքստում Քրիստոսին բացահայտորեն չհավատացող մարդկանց համար փրկության հնարավորությունը և հարաբերությունները միջկրոնական երկխոսության ու այն քարոզի միջև, որ Հիսուսը սեր է, ավելի ու ավելի հաճախ են դառնում քրիստոնյաների միջև վերլուծությունների ու բանավեճերի թեմաներ:

Էկումենիկ պատասխան կրոնական բազմակարծությանը

Վերոհիշյալ հարցերի շուրջ լուրջ անհամաձայնություններ են շարունակում գոյություն ունենալ թե որոշ Եկեղեցիներում, և թե նրանց միջև: Նոր Կտակարանը ուսուցանում է, որ Աստված ցանկանում է ամբողջ մարդկության փրկությունը (Ս Տիմ. Բ:4) և, միննույն ժամանակ, որ Հիսուսը աշխարհի միակ փրկիչն է (Ս Տիմ. Բ:5, Գործք Դ:12): Ի՞նչ հետևություններ կարելի է անել փրկության հանարավորության վերաբերյալ այս աստվածաշնչյան ուսուցումներից, նրանց համար, ովքեր չեն հավատում Քրիստոսին: Ոմանց համար, միայն Աստծուն հայտնի ձևերով, Քրիստոսով փրկությունը՝ Սուրբ Հոգու գործությամբ հնարավոր է նրա համար, ով բացահայտորեն չի կիսում քրիստոնեական հավատքը: Այլք էլ չեն պատկերացնում, թե այս տեսակետն ինչպես է բավարար չափով համապատասխանում աստվածաշնչյան այն հատվածներին, որոնցում խոսվում է փրկության համար հավատքի և մկրտության անհրաժեշտության մասին: Այս տեսակետի շուրջ գոյություն ունեցող տարբերությունները հետևանքներ կունենան Եկեղեցու առաքելությունը հասկանալու և այն կիրառելու կերպի վրա: Ամբողջ աշխարհում տարբեր կրոնների կենսունակության հարաձուն գիտակցման ներկայիս համատեքստում Եկեղեցիներն ինչպե՞ս կարող են առավել մեծ համաձայնության հասնել այս հարցերի շուրջ և խոսքով ու գործով ավելի արդյունավետ կերպով համագործակցել Ավետարանի վկայության մեջ:

Բ. Ավետարանի բարոյական մարտահարավերը

61. Քրիստոնյաները կոչված են ապաշխարելու մեղքերի համար, ներելու մյուսներին և վարելու զոհական ծառայողական կյանք. աշակերտ լինելը ենթադրում է բարոյական պարտավորվածություն: Սակայն, ինչպես Սուրբ Պողոսն է նշում իր ուսուցման մեջ, մարդիկ արդարացվում են ոչ թե օրենքի

գործերով, այլ հավատքով ձեռք բերած շնորհով (Հռոմ Գ:21-26, Գաղ. Բ:19-21): Այսպես, քրիստոնյա համայնքը ապրում է աստվածային շնորհի և ներման ոլորտում, որն էլ համարվում է հավատացյալների բարոյական կյանքի աղբյուրը և ձևավորում է այն: Միության վերականգնման հեռանկարում միանգամայն կարևոր է, որպեսզի երկու համայնքները, որոնց բաժանությունը նշանավորել է Բողոքական Բարենորոգման սկիզբը, կարողանան համաձայնության գալ հավատքով արդարացմանը վերաբերող վարդապետության հիմնական կողմերի շուրջ, ինչը հենց անհամաձայնության գլխավոր կետն էր նրանց բաժանության պահին⁶³: Հավատքի և շնորհի հիմքի վրա են բարոյական պարտավորությունն ու համատեղ գործը դառնում հնարավոր և պիտի որ հաստատվեն որպես Եկեղեցու կյանքին ու էությունը ներհատուկ գործոններ:

62. Քրիստոնյաների՝ որպես աշակերտների, բարոյագիտության արմատները արարիչ ու մարգարե Աստծո մեջ են, և այն ձև է ստանում այն չափով, որ չափով համայնքը ձգտում է հասկանալ Աստծո կամքը տեղային ու ժամանակային տարբեր հանգամանքներում: Եկեղեցին անտարբեր չի մնում ամբողջությամբ վերցված մարդկության բարոյական պայքարների հանդեպ: Այլ կրոնների հետևորդների, ինչպես նաև բարի կամքի տեր ցանկացած մարդու հետ քրիստոնյաները պետք է խթանեն ոչ միայն անհատական բարոյական արժեքները, որոնք էական են մարդկային անձի ճշմարիտ իրականացման համար, այլև արդարության, խաղաղության և շրջակա միջավայրի պահպանության սոցիալական արժեքները, քանի որ Ավետարանի պատգամը վերաբերում է մարդկային գոյության թե՛ անձնական և թե՛ համայնական կողմերին: Այս առումով, *koinonia*-ն իր մեջ ընդգրկում է ոչ միայն մեկ հավատքի խոստովանությունը և մեկ միասնական պատարագի կատարումը, այլև Ավետարանի ներշնչանքի և ցուցումների վրա հիմնված բարոյական ընդհանուր արժեքները: Չնայած այսօրվա բաժանվածության վիճակին՝ Եկեղեցիները այն աստիճան են առաջ ընթացել միմյանց հետ եղբայրական միության ճանապարհին, որ գիտակցում են, որ այն ինչ մի Եկեղեցի անում է, ազդում է մյուս Եկեղեցիների կյանքի վրա, և հետևաբար, նրանք ավելի ու ավելի են գիտակցում, որ անհրաժեշտ է փոխադարձաբար հաշիվ տալ իրար բարոյագիտության ոլորտում իրենց մտորումների և որոշումների մասին: Որքան ավելի են Եկեղեցիները խորանում փոխադարձ հարցադրման և

⁶³ Տե՛ս լյութերականների և կաթոլիկների *համատեղ հայտարարությունը արդարացման վարդապետության վերաբերյալ*:

հաստատման ճանապարհին, այնքան ավելի են արտահայտչականություն հաղորդում այն բանին, ինչ կհսում են Քրիստոսով:

63. Եթե բարոյական հարցերին առնչվող լարվածությունները մտապես խնդիրներ են առաջադրել Եկեղեցուն, ապա փիլիսոփայական, սոցիալական և մշակութային ոլորտներում զարգացումները այսօրվա աշխարհին հանգեցրել են վերանայելու զանազան բարոյական նորմեր, ինչն էլ բարոյական սկզբունքների և հարցերի շուրջ հրահրում է նորանոր հակամարտություններ, որոնք էլ իրենց ազդեցությունն են թողնում Եկեղեցիների միության վրա: Մինևույն ժամանակ, բարոյական հարցերը կապված են քրիստոնեական մարդաբանության հետ, և երբ խոսքը վերաբերում է հոգևոր խորհրդածության նոր վիճակների գնահատմանը, առաջնությունը տրվում է Ավետարանին: Պատահում է այնպես, որ որոշ քրիստոնյաներ և Եկեղեցիներ հայտնվում են բաժանվածության վիճակում, եթե ոչ՝ անգամ հակառակ ճամբարներում՝ ասելու համար, թե որոնք են բարոյականության անձնական կամ խմբակային սկզբունքները, որոնք ներդաշնակ են Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանին: Ավելին, ոմանք համարում են, որ, իրենց էությամբ, բարոյական հարցերը Եկեղեցու բաժանման պատճառներ չեն, մինչդեռ մյուսները միանգամայն հակառակ համոզման են:

Բարոյական հարցերը և Եկեղեցու միությունը

Էկումենիկ երկխոսությունը բազմակողմ և երկկողմ մակարդակներում սկսել է ուրվագծել հոգևոր ուսմունքի և գործունեության կարևորություն ներկայացնող պարամետրերից մի քանիսը քրիստոնյաների միության համար⁶⁴: Եթե ուզում ենք, որ ներկայիս և ապագա էկումենիկ երկխոսությունը ծառայի թե՛ Եկեղեցու առաքելությանը և թե՛ նրա միասնությանը, ապա կարևոր է, որ այդ երկխոսությունը բացահայտորեն քննարկի այնպիսի խնդիրներ, որ մեր ժամանակների բարոյական հարցերը ստեղծում են հանուն համաձայնության: Մենք Եկեղեցիներին կոչ ենք անում փոխադարձ ուշադրության և աջակցության ոգով խորամուխ լինել այս թեմաների մեջ. Եկեղեցիները,

⁶⁴ Օրինակ՝ անգլիկան-կաթոլիկ Հանձնաժողովի հայտարարությունը. *Life in Christ: Morals, Communion and the Church* (1993) in *Growth in Agreement II*, pp. 344-370 և ԵՀԽ-ի և կաթոլիկ Եկեղեցու երկսեռ աշխատանքային խմբի փաստաթուղթը. *The Ecumenical Dialogue on Moral Issues: Potential Sources of Common Witness or of Divisions* (1995) in *The Ecumenical Review* 48(2), april 1996, pp. 143-154: Եկեղեցիներում բարոյական կողմնորոշմանը վերաբերող վերջին աշխատանքների համար տե՛ս *The Standing Commission on Faith and Order Meeting in Holy Etchmiadzin, Armenia*, WCC, Geneva 2011, pp. 9-10 et 18-20:

ուղղորդվելով Սուրբ Հոգով, ինչպե՞ս կարող են միասին նշմարել, թե այսօր ինչ է նշանակում՝ հասկանալ և ապրել Հիսուսի ուսուցմանն ու վարքագծին հավատարիմ: Եկեղեցիները, երբ նետվում են այդ գործի մեջ, ինչպե՞ս կարող են քարոզի և իմաստուն խորհրդի համապատասխան օրինակներ առաջարկել այն հասարակություններին, որոնցում կոչված են ծառայելու:

Գ. Եկեղեցին հասարակության մեջ

64. Աշխարհը, որ «Աստված այդքան սիրեց» ցնցված է խնդիրներով և ողբերգություններով, որոնք բարձրաձայն պահանջում են քրիստոնյաների կարեկից նվիրվածությունը: Աշխարհի փոփոխության համար իրենց մեծ ցանկության աղբյուրը Աստծո հետ նրանց միությունն է Հիսուս Քրիստոսով: Նրանք հավատում են, որ Աստված, ով արդարություն է, ողորմություն և բացարձակ սեր, կարող է գործել իրենց միջոցով, Սուրբ Հոգու գործությամբ: Նրանք ապրում են աշակերտների պես Նրա, ով մտահոգվել է կույրերի, կաղերի և բորոտների ճակատագրով, ով ընդունել է աղքատներին և մերժվածներին և ով դեմ է դուրս եկել իշխանություններին, երբ վերջիններս այնքան էլ չէին հարգում մարդկային արժանապատվությունը կամ Աստծո կամքը: Հրամայական է, որ Եկեղեցին օգնի նրանց, ովքեր հասարակության մեջ չունեն ոչ մի իշխանություն իրենց լսել տալու, երբեմն Եկեղեցին պետք է ձայն դառնա նրա համար, ով զուրկ է դրանից: Հենց իրենց հավատքի պատճառով քրիստոնյա համայնքները չեն կարող անարձագանք մնալ բնական աղետների, որոնց զոհ են դառնում իրենց եղբայրներն ու քույրերը, ոչ էլ՝ առողջությանը սպառնացող այնպիսի համաճարակների դեպքում, ինչպիսիք են ՄԻԱՎ-ն ու ՁԻԱՀ-ը: Բացի այդ, հավատքը մղում է գործելու հոգուտ արդար հասարակական կարգի, որում այս երկրի բարիքները կարող են բաժանվել արդարացիորեն, աղքատների չարչարանքները՝ թեթևանալ, և մի օր՝ բացարձակ աղքատությունը վերանալ: Տնտեսական վիթխարի անհավասարությունները, որոնք ուժասպառ են անում մարդկային ընտանիքին, այն անհավասարությունները, որոնք այսօր հաճախ իրենց կնիքն են դնում մոլորակի Հյուսիսի և Հարավի միջև տարբերության վրա, Եկեղեցիների համար պետք է մշտական մտահոգության առարկա լինեն: Որպես «Խաղաղության իշխանի» աշակերտներ, քրիստոնյաները դառնում են խաղաղության փաստաբաններ՝ հատկապես ջանալով վերացնել պատերազմի պատճառները (հիմնականներն են, հատկապես, տնտեսական անարդարությունն է, ռասիզմը, էթնիկական և կրոնական ատելությունը, չափազանցված ազգայնամոլությունը, տարաձայնությունները լուծելու

նպատակով կիրառված ճնշումն ու բռնությունը): Հիսուսն ասել է, որ ինքը եկել է, որպեսզի մարդիկ ունենան առատ կյանք (Հովհ. Ժ:10): Նրա աշակերտներն ընդունում են մարդկային կյանքն ու արժանապատվությունը պաշտպանելու պատասխանատվությունը: Այդ պարտավորությունները հավասարապես վերաբերում են թե՛ Եկեղեցիներին և թե՛ անհատապես՝ հավատացյալներին: Յուրաքանչյուր համատեքստ կտրամադրի սեփական տեղեկությունները, որպեսզի մասնավոր հանգամանքների ամբողջության մեջ նշմարի քրիստոնեական համապատասխան պատասխանը: Նույնիսկ այժմ, որոշ քրիստոնյա համայնքներ կարող են միասին զբաղվել այդ ճանաչման գործով, - և իրոք անում են դա, - ու միավորում են իրենց ջանքերը, որպեսզի թեթևացնեն մարդկանց չարչարանքները և օգնեն այնպիսի մի հասարակության ստեղծմանը, որը կնպաստի մարդկային արժանապատվությունը⁶⁵: Քրիստոնյաները կձգտեն խթանել Աստծո արքայության արժեքները՝ համագործակցելով այլ կրոնների հետևորդների և անգամ այն անձանց հետ, ովքեր չեն չունեն կրոնական որևէ հավատք:

65. Պատմական, մշակութային և ժողովրդագրական բազմաթիվ գործոններ պայմանավորում են Եկեղեցու և Պետության, ինչպես նաև Եկեղեցու և հասարակության միջև հարաբերությունները: Այդ հարաբերության՝ համատեքստային հանգամանքների վրա հիմնված տարբեր մոդելներ կարող են լինել Եկեղեցու կաթոլիկության օրինական արտահայտություններ: Միանգամայն նպատակահարմար է, որ հավատացյալները դրական դեր խաղան քաղաքացիական կյանքում: Սակայն պատահել է այնպես, որ հավատացյալները միավորվել են աշխարհական իշխանությունների դեմ՝ մեղսագործ ու անարդար գործողությունները արդարացնելու և անգամ քաջալերելու համար: Հիսուսը բացահայտորեն կոչ է արել իր աշակերտներին՝ լինելու «երկրի աղը» և «աշխարհի լույսը» (Մատթ. Ե:13-16) և սա քրիստոնյաներին մղել է միավորվելու քաղաքական ու տնտեսական իշխանությունների հետ՝ խթանելու համար Աստծո Արքայության արժեքները և ընդդիմանալու այնպիսի քաղաքականությունների և նախաձեռնությունների, որոնք հակասում են դրանց: Սա ենթադրում է քննադատական վերլուծության

⁶⁵ Տե՛ս, օրինակ, բողոքականների-կաթոլիկների երկխոսության համատեղ փաստաթուղթը. “The Church as Community of Common Witness to the Kingdom of God”, որի երկրորդ գլուխը ներկայացնում է այս Եկեղեցիների համագործակցությունը՝ Կանադայում բնիկների իրավունքների, Հարավային Աֆրիկայում՝ ռասայական խտրականության և Հյուսիսային Իռլանդիայում խաղաղության վերաբերյալ, և որի երրորդ գլուխը նկարագրում է յուրաքանչյուր համայնքում կիրառված տարբերակիչ կառույցները – in PCPCU: *Information Service* n° 125 (2007/III), pp. 121-138, և *Reformed World* 57(2/3), June-September 2007, pp. 105-207:

ենթարկել անարդար կառույցները, վեր հանել դրանք և աշխատել դրանց վերափոխման ուղղությամբ, բայց և սատարել քաղաքացիական իշխանությունների այն նախաձեռնությունները, որոնք ուղղված են արդարությանը, խաղաղությանը, շրջակա միջավայրի պահպանությանը և աղքատներին ու ճնշվածներին աջակցելուն: Այս կերպ, քրիստոնյաները կարող են ներգրվել այն մարզաբեների ավանդության մեջ, ովքեր քարոզել են ամեն տեսակ անարդարության դեմ Աստծո դատաստանի մասին: Շատ հավանական է, որ դա նրանց կենթարկի հալածանքի և տառապանքի: Դառնալով ծառա՝ Քրիստոսը խաչի վրա նվիրաբերել է իր կյանքը և հենց ինքն է կանխասել, որ իր աշակերտները պետք է ակնկալեն նմանօրինակ ճակատագիր: Եկեղեցու վկայությունը (*marturia*) թե՛ անհատների և թե՛ համայնքի համար ենթադրում է խաչի ճանապարհ՝ ընդհուպ մինչև նահատակություն (Մատթ. Ժ:16-33):

66. Եկեղեցին բաղկացած է հասարակական-տնտեսական բոլոր դասերի պատկանող անձանցից. հարուստ, թե աղքատ՝ բոլորը ունեն փրկության կարիք, որ կարող է տալ միայն Աստված: Հետևելով Հիսուսի օրինակին, Եկեղեցին միանգամայն առանձնահատուկ ձևով կոչված և լիազորված է կիսելու այն անձանց ճակատագրերը, ովքեր տանջվում են, զբաղվելու նրանցով, ովքեր կարիքի մեջ են կամ մեկուսացված: Եկեղեցին քարոզում է Ավետարանի հույսի և սփոփանքի խոսքը, նա գործում է կարեկցանքով և ողորմությամբ (Ղուկ. Դ:18-19): Նա լիազորված է բժշկելու և կարգավորելու մարդկային խզված հարաբերությունները, ինչպես նաև ծառայելու Աստծուն՝ ատելության կամ տարաձայնությունների պատճառով բաժանված անձանց հաշտեցման ծառայությամբ (Բ Կորնթ. Ե:18-21): Բարի կամքի տեր բոլոր մարդկաց հետ, Եկեղեցին փորձում է հոգալ արարչագործության համար, - որը հառաչում է ցավերի մեջ՝ տենչալով մասնակցել Աստծո զավակների ազատությանը (Հռոմ. Ը:20-22), - հակադրվելով չարաշահումներին ու կործանմանը, որի գոհն է երկիրը և, մասնակից լինելով արարչագործության ու մարդկության խզված հարաբերությունների աստվածային բժշկությանը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

67. Քրիստոսի Մարմնի միության էությունը *koinonia*-ի պարզևի մեջ է, այն հաղորդության, որ Աստված ողորմաճաբար պարզևում է մարդկանց: Գնալով ավելի ու ավելի է պարտադրվում համաձայնություն. որպես հաղորդություն Սուրբ Երրորդության հետ, *koinonia*-ն դրսևորվում է փոխկապակցված երեք ձևերով. միություն հավատքի մեջ, միություն հաղորդության կյանքում և միություն ծառայության մեջ (իր բոլոր ձևերով՝ ներառյալ նաև ծառայության և առաքելության մեջ): Պատարագը, հատկապես՝ Սուրբ հաղորդության կատարումը, որպես ակտիվ հարացոյց է ծառայում այն բանի համար, ինչին մեր դարաշրջանում նմանվում է այդ *koinonia*-ն: Պատարագում Աստծո ժողովուրդը իրոք գտնվում է Աստծո հետ հաղորդության մեջ, իսկ եղբայրական համայնքում՝ բոլոր ժամանակների ու վայրերի քրիստոնյաների: Նման է նրան, ով դեկավարում է, քարոզում Ավետիսը, խոստովանում իր հավատքը, աղոթում, ուսուցանում և սովորում, գովասանքներ ու գոհաբանական մաղթանքներ պարզևում, ընդունում Տիրոջ Մարմինն ու Արյունը և ուղարկվում առաքելության⁶⁶: Սուրբ Հովհան Ոսկեբերանը խոսել է երկու խորանի մասին. մեկը՝ եկեղեցում, մյուսը՝ աղքատների, տառապյալների և աղետյալների համար⁶⁷: Պատարագով գորացված և սնված Եկեղեցին պետք է շարունակի Քրիստոսի կենդանարար առաքելությունը մարգարեական և աշխարհի հանդեպ կարեկից ծառայությամբ և մարդկանց կողմից ստեղծված անարդարության ու ճնշման, անվստահության ու հակամարտության ցանկացած դրսևորման դեմ պայքարում:

68. Էկումենիկ շարժման բարիքներից մեկը եղել է աշակերտների կարգավիճակի, բացահայտումը, որը հատուկ է Եկեղեցիներին՝ եթե անգամ նրանք դեռևս չեն ապրում կատարյալ հաղորդության մեջ: Մեր խզումներն ու բաժանությունները հակասում են իր աշակերտների միության համար Քրիստոսի կամքին և խոչընդոտում են Եկեղեցու առաքելությանը: Ահա թե ինչու, քրիստոնյաների միջև միության վերականգնումը, Սուրբ Հոգու առաջնորդությամբ, նույնքան անհետաձգելի խնդիր է: Հաղորդության մեջ աճն

⁶⁶ Նախորդ նախադասությունները կրկնում և ծավալուն կերպով վերարտադրում են 2008 թ. մարտ ամսին Բրեկլումում (Գերմանիա) կայացած 9-րդ Ֆորումի երկկողմ երկխոսությունների հայտարարությունը: Այս Ֆորումում ընդունված հայտարարության համար, տե՛ս *The Ecumenical Review* 61(3), octobre 2009, pp. 343-347, և <http://www.oikoumene.org/fileadmin/files/wcc-main/documents/p2/breklum-statement.pdf>:

⁶⁷ St John Chrysostom, Homily 50, 3-4 on Matthew, in J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, 58, 508-509.

իրականանում է հավատացյալների այն ավելի մեծ համայնքում, որն ընդգրկում է նաև անցյալն ու ապագան, որպեսզի ներառի սրբերի ամբողջ հաղորդությունը: Եկեղեցու վերջնական ճակատագիրը Հոր, Որդու և Սուրբ Հոգու *koinonia/հաղորդության մեջ* ներառվելն է, որպեսզի մաս կազմի նոր արարչագործության՝ փառք տալով Աստծուն և հավիտյանս ուրախանալով նրա մեջ (Հայտ. ԻԱ:1-4, ԻԲ:1-5):

69. «Աստուած իր Որդուն չուղարկեց աշխարհ, որ դատապարտի աշխարհը, այլ՝ որպեսզի աշխարհը նրանով փրկուի» (Հովհ. Գ:17): Նոր Կտակարանը եզրափակվում է Աստծո փառքով վերափոխված նոր երկնքի և նոր երկրի տեսիլքով (Հայտ. ԻԱ:1-ԻԲ:5): Այդ նոր տիեզերքը մեզ խոստացված է պատմության ավարտի համար, բայց այն արդեն իսկ կանխավ ներկա է, մինչդեռ այժմ, ժամանակի մեջ հավատքով և հույսով ուխտագնացության ընթացքում, Եկեղեցին կանչում է սիրով ու պաշտամունքով. «Ե՛կ, Տէր Յիսուս Քրիստոս» (Հայտ. ԻԲ:20): Քրիստոսը սիրում է Եկեղեցին, ինչպես ամուսինը սիրում է իր կնոջը (Եփես. Ե:25) և սպասելով Երկնքի Արքայության մեջ գառան հարսանեկան ընթրիքին (Հայտ. ԺԹ:7)՝ նրա հետ կիսում իր առաքելությունը, այն է՝ լույս ու բժշկություն բերել մարդկանց՝ մինչ նա վերադառնա փառքով:

Պատմական ծանոթագրություն

Եկեղեցու ձևավորման գործընթացը. դեպի ընդհանուր տեսլական

Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհուրդը ներկայանում է որպես «այն Եկեղեցիների եղբայրական համայնք, որոնք Տեր Հիսուս Քրիստոսին ընդունում են որպես Աստված և Փրկիչ՝ համաձայն Սուրբ Գրքի, և ջանում միասնական պատասխան տալ իրենց համընդհանուր կոչմանը հանուն միակ Աստծո՝ Հոր, Որդու և Սուրբ Հոգու փառքի»⁶⁸: Այդ «միասնական կոչումը» Եկեղեցիներին մղում է միասին փնտրել համակարծրություն և առավել մեծ համաձայնություն եկեղեցաբանական այն հարցերի շուրջ, որոնք դեռևս բաժանության առիթ են են նրանց համար, օրինակ՝ ի՞նչ է Եկեղեցին: Ո՞րն է Եկեղեցու դերը Աստծո տիեզերական ծրագրում, որի էությունը ամեն բան ամփոփելն է Հիսուս Քրիստոսի մեջ:

Անցած դարերի ընթացքում, Եկեղեցիների՝ այս հարցերի պատասխանը նշանավորվել է այն փատով, որ նրանք ապրում և աստվածաբանությամբ են զբաղվում եկեղեցական բաժանության վիճակում, ինչը նորմալ երևույթ չէ: Ուստի զարմանալի չէ, որ եկեղեցաբանությանը հատկացված մեծ ուշադրությունը, - Եկեղեցուն վերաբերող աստվածաբանական հարցը,- սերտորեն կապված է ժամանակակից էկումենիկ շարժման պատմությանը:

Օրինակ, 1927 թ., «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի Առաջին համաշխարհային համաժողովը կենտրոնացել է աստվածաբանական յոթ հարցերի վրա⁶⁹: Դրանցից մեկը վերաբերում էր Եկեղեցու բնությանը, երկրորդը քննության էր առնում հարաբերությունը միակ Եկեղեցու, որ մենք ընդունում ենք, և պատմության մեջ մեզ հայտնի բաժանված Եկեղեցիներին միջև: Այդ ժողովի

⁶⁸ “Constitution and Rules of the World Council of Churches,” in L. N. Rivera-Pagán (ed.), *God in Your Grace: Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches*, Geneva, WCC, 2007, 448.

⁶⁹ *Հմտ.՝* Bate, H. N. (dir.): *Faith and Order – Proceedings of the World Conference – Lausanne, August 3-21, 1927*. George H. Doran Company, New York 1927, en part. pp. 463-466. *Reports of the World Conference on Faith and Order – Lausanne Switzerland August 3 to 21, 1927*, Faith and Order Secretariat, Boston 1928, pp. 19-24.

եզրակացություններին Եկեղեցիների արձագանքների հիման վրա⁷⁰, այն անձինք, ովքեր զբաղվում էին «Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի Երկրորդ համաշխարհային համաժողովի կազմակերպման գործով, 1937 թ., առաջարկել էին, որ այդ համաժողովի ընդհանուր թեման լինե՛ր՝ «Եկեղեցին Աստծո ծրագրում»⁷¹: Եթե այս Երկրորդ համաշխարհային համաժողովը ճշգրտորեն չհետևեց այս թեմային, այդուհանդերձ նրա հինգ բաժիններից երկուսը քննության առան եկեղեցաբանական սկզբունքային հարցեր. «Քրիստոսի Եկեղեցին և Աստծո Խոսքը» և «Սրբերի հաղորդությունը»⁷²: 1937թ. Եկեղեցիների Համաշխարհային համաժողովն ավարտվեց այն համոզմունքով, որ Եկեղեցու բնությանը վերաբերող հարցերը Եկեղեցիներին դեռևս բաժանող խնդիրների մեծ մասի ակունքում են⁷³:

1948 թ., Քրիստոսով միասնության ճանաչումը ծնունդ տվեց դեռևս բաժանված դավանությունների եղբայրական մի համայնքի, ինչն արտահայտվեց Եկեղեցիների Համաշխարհային խորհրդի ստեղծմամբ: ԵՀԽ-ի Առաջին Համաժողովի հաշվետվության մեջ հստակորեն հայտարարվեց, որ թեպետ Եկեղեցիները մեկ են ի Քրիստոս, նրանք հիմնավորապես բաժանված են Եկեղեցու վերաբերյալ առկա փոխադարձաբար անհամատեղելի երկու հասկացությունների միջև. մեկն ունի ավելի «ակտիվ», իսկ մյուսը՝ ավելի «պասիվ» պատկերացում՝ աշխարհում Աստծո փրկարարական գործունեության մեջ Եկեղեցու դերի վերաբերյալ⁷⁴: Այս նոր և բարդ էկումենիկ համատեքստում, - որում իրապես ապրված քրիստոսաբանության վերաբերյալ առկա համաձայնությունը Եկեղեցիներին օգնում էր, բաժանված մնալով հանդերձ, մեկը մյուսի մոտ ընդունել միակ Եկեղեցու վերապրուկներ՝ եկեղեցականության և եկեղեցաբանության ոլորտներում,- ԵՀԽ-ի «Հավատք և Կարգ» հանձնախումբը 1952 թ. գումարեց իր Երրորդ համաշխարհային համաժողովը:

⁷⁰ Արձագանքների ընտրանիի համար, տե՛ս Dodgson, L. (dir.): *Convictions – A Selection from the Responses of the Churches to the Report of the World Conference on Faith and Order, Held at Lausanne in 1927*, Student Christian Movement Press, London 1934.

⁷¹ Dodgson, L. (dir.): *The Second World Conference on Faith and Order held at Edinburgh, August 3-18, 1937*, Student Christian Movement Press, London 1938, p. 5.

⁷² Նույն տեղում, էջ 228-235, 236-238.

⁷³ Հմմտ.՝ Tomkins, O. *The Church in the Purpose of God. An Introduction to the Work of the Commission on Faith and Order of the World Council of Churches*, Faith and Order, Geneva 1950, p. 34.

⁷⁴ Հմմտ.՝ “The Universal Church in God’s Design,” in W. A. Visser ‘t Hooft (ed.), *The First Assembly of the World Council of Churches Held at Amsterdam August 22nd to September 4th, 1948*, London, SCM Press Ltd, 1949, 51-57.

Տրամաբանորեն, - ասենք ևս մեկ անգամ,- այդ Երրորդ Համաշխարհային Համաժողովի համար պատրաստված աստվածաբանական երեք հաշվետու զեկույցներից առաջինի⁷⁵ հիմքում էկումենիկ համեմատական եկեղեցագիտության ընդհանուր իրականացում էր: Այդ աշխատանքի արդյունքներն ի մի են բերված *The Nature of the Church*⁷⁶ գրքում, որն էլ հանգեցնում է Համաժողովի վերջնական հաշվետվության երրորդ գլխին՝ «Քրիստոսը և նրա Եկեղեցին»⁷⁷ վերնագրով: Հենց սա էլ եղավ աշխատանքային զեկույցի թեման⁷⁸, որ տասնմեկ տարի անց ներկայացվեց «Հավատք և Կարգ»-ի Համաշխարհային չորրորդ համաժողովի I բաժնում՝ *Եկեղեցին Աստծո նախագծում*⁷⁹ վերնագրով:

Էկումենիկ եկեղեցաբանության վերաբերյալ այս շեշտադրմանը կարելի է կրկին հանդիպել ԵՀԽ-ի համաժողովների ժամանակ միության վերաբերյալ ստացված հայտարարություններում, որոնք են. Նոր Դելիի հայտարարությունը (1961 թ.)՝ մեկ վայրում բոլորի միության վերաբերյալ⁸⁰, Նայրոբիի հայտարարությունը (1975 թ.)՝ միակ Եկեղեցու՝ որպես ժողովական համայնքի մասին⁸¹, Կանբերայի հայտարարությունը (1991թ.)՝ որպես *koinonia*/հաղորդություն Եկեղեցու միասնության վերաբերյալ,⁸² և Պորտու Ալեգրիեյում *Կոչված՝ լինելու մեկ Եկեղեցի* հայտարարությունը (2006թ.)⁸³:

⁷⁵ *The Church – A Report of a Theological Commission of the Faith and Order Commission of the World Council of Churches in preparation for the Third World Conference on Faith and Order to be held at Lund, Sweden in 1952*, Faith and Order, London 1951.

⁷⁶ Flew, R. N. (dir.) *The Nature of the Church – Papers presented to the Theological Commission appointed by the Continuation Committee of the World Conference on Faith and Order*, SCM Press, London 1952.

⁷⁷ *Report of the Third World Conference on Faith and Order, Lund, Sweden: August 15-28, 1952*, Faith and Order, London 1952, pp. 7-11.

⁷⁸ *Christ and the Church: Report of the Theological Commission for the Fourth World Conference on Faith and Order*, WCC, Geneva 1963.

⁷⁹ Rodger, P. C. et Vischer, L. (dir.) *The Fourth World Conference on Faith and Order – Montreal 1963*, Association Press, New York 1964, pp. 41-49.

⁸⁰ W. A. Visser ‘t Hooft (ed.), *The New Delhi Report: The Third Assembly of the World Council of Churches, 1961*, London, SCM Press, 1962, 116.

⁸¹ D. M. Paton (ed.), *Breaking Barriers: Nairobi 1975 – The Official Report of the Fifth Assembly of the World Council of Churches, Nairobi, 23 November-10 December, 1975*, London-Grand Rapids, SPCK-Eerdmans, 1976, 60.

⁸² Kinnamon, M. (dir.) *Signs of the Spirit – Official Report Seventh Assembly – Canberra, Australia, 7-20 February 1991*, WCC-Eerdmans, Geneva-Grand Rapids 1991, pp. 172-174.

⁸³ Rivera-Pagán L. N. (dir.) *God, in your Grace: Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches, WCC, Geneva 2007*, pp. 255-261.

Բոլոր այս հայտարարությունները եղել են կուտակային փուլեր, որոնք տանում են դեպի եկեղեցաբանության վերաբերյալ համակարծիքություն և ավելի մեծ համաձայնություն: Մղվելով «բոլորը նույն վայրում» հասկացության էկումենիկ տեսլականով, բոլորը՝ Սուրբ Հոգով առաջնորդված դեպի լիակատար տեսանելի միություն առաքելական հավատքի մեջ, հաղորդության կյանքում, ծառայության և առաքելության մեջ, «Հավատք և Կարգ» հանձնաժողովը Նոր Դելիի Համաժողովին (1961թ.) հաջորդած տարիներին իր աշխատանքների զգալի մասը նվիրել է *Մկրտություն, Հաղորդություն, Ծառայություն* համակետ փաստաթղթին⁸⁴:

Եկեղեցաբանության վերաբերյալ «Հավատք և Կարգ»-ի մտորումների մեջ կարևոր պահ էր նրա Հինգերորդ համաշխարհային համաժողովը, որը տեղի ունեցավ Կոմպոստելա քաղաքի /Իսպանիա/ Սուրբ Հակոբ տաճարում՝ 1993 թ.: Մի շարք գործոններ սահմանել են ընթացքը այդ համաժողովի, որի թեման էր՝ «Դեպի *koinonia*՝ հավատքով, կյանքով և վկայությամբ»: Այս գործոններից առաջինը եղել է *Մկրտություն, Հաղորդություն, Ծառայություն* գրքի վերաբերյալ Եկեղեցիների արձագանքների մեկնաբանությունը՝ պաշտոնական արձագանքների հրատարակված վեցհատորյակը⁸⁵: ՄՀԾ-ի 186 արձագանքների մանրակրկիտ վերլուծությունն ավարտվեց եկեղեցաբանական մի շարք այնպիսի կարևոր թեմաների ցանկով, որոնք պահանջում էին լրացուցիչ ուսումնասիրություններ. Եկեղեցու դերը Աստծո փրկագործական ծրագրում, *koinonia-ն*, Եկեղեցին որպես Աստծո Խոսքի նվիրատվություն (*creatura verbi*), Եկեղեցին որպես առեղծված կամ Աստծո սիրո խորհուրդ աշխարհի համար, Եկեղեցին որպես Աստծո ուխտավոր ժողովուրդ, Եկեղեցին որպես գալիք Աստծո Արքայության մարգարեական նշան և սպասավոր⁸⁶: Երկրորդ գործոնը, որ շրջանակ է ծառայել 1993թ. Համաժողովի քննարկումների համար, «Հավատք և Կարգ»-ի *Դեպի այսօրվա առաքելական հավատքի միասնական արտահայտություն*⁸⁷ ուսումնասիրության գործընթացի եզրակացություններն էին. ուսումնասիրություն, որն ի հայտ էր բերում քաջալերող համաձայնություն վարդապետական դավանանքի ողջ բովանդակության և հատկապես այն բանի վերաբերյալ, ինչ այն դավանում է

⁸⁴ *Baptism, Eucharist and Ministry*, Geneva, WCC, 1982.

⁸⁵ Հմմտ.՝ *Churches Respond to BEM*, WCC, Geneva 1986-1988, volumes I-VI.

⁸⁶ Հմմտ.՝ *Baptism, Eucharist and Ministry: 1982-1990 Report on the Process and Responses*, Geneva, WCC, 1990, 147-151.

⁸⁷ Հմմտ.՝ *Confessing the One Faith: An Ecumenical Explication of the Apostolic Faith as It Is Confessed in the Nicene-Constantinopolitan Creed (381)*, Faith and Order Paper 153, Geneva-Eugene, WCC-Wipf & Stock, 2010.

Եկեղեցու մասին: Երրորդ գործունը *Եկեղեցու միությանը և մարդկային համայնքի նորոգումը*⁸⁸ ուսումնասիրության գործընթացն էր, որը ընդգծում էր Եկեղեցու բնությունը՝ որպես նշան և գործիք աշխարհի համար Աստծո փրկագործական նախագծում: Եվ չորրորդը եկեղեցաբանական այն հարցերն էին, որ բարձրացվեցին *Արդարություն, խաղաղություն և արարչագործության պահպանում*⁸⁹ համաժողովի ընթացքում: Բացի այդ, երկկողմ բանակցություններում հաղորդության եկեղեցաբանության աճող կշիռը արտահայտվել էր էկումենիկ նոր թափով: 1980-ական թթ. այս շարժումները համատեղվեցին «Հավատք և Կարգ» լիագումար հանձնաժողովի կողմից 1989թ. ընդունված որոշման մեջ՝ սկսելու մի նոր ուսումնասիրություն այն բանի վերաբերյալ, ինչն այդ ժամանակ անվանում էին *Եկեղեցու բնությունը և առաքելությունը. էկումենիկ հեռանկարներ եկեղեցաբանության մասին*⁹⁰: Հինգերորդ համաշխարհային համաժողովի թեման իսկ՝ «Դեպի *koinonia*՝ հավատքով, կյանքով և վկայությամբ», արտացոլում էր 1980-ական թթ. ուսումնասիրության բոլոր այդ գործընթացները: Եթե *Եկեղեցի. Դեպի միասնական տեսչական* փաստաթուղթը ներգրվում է Եկեղեցու վերաբերյալ «Հավատք և Կարգ»-ի խորհրդածությունների երկար հետազոտում, ապա «Հավատք և Կարգ»-ի Հինգերորդ համաշխարհային համաժողովը 1993 թ. նոր թափ է հաղորդել այդ աշխատանքին:

«Հավատք և Կարգ» հանձնախմբի երկար տարիների ուսումնասիրության և երկխոսության ավարտին, եկեղեցաբանության վերաբերյալ ուսումնասիրության առաջին արդյունքը հրատարակվեց 1998 թ.՝ *Եկեղեցու բնությունն ու նպատակը*⁹¹: Դա նախնական տեքստ էր՝ ինչպես ճշգրտում է ենթավերնագիրը. *Դեպի միասնական հայտարարություն*: Այս փաստաթուղթը բաղկացած է վեց գլխից. «Սուրբ Երրորդության Եկեղեցին», «Եկեղեցին պատմության մեջ», «Եկեղեցին որպես *koinonia* (հաղորդություն)»,

⁸⁸ Հմմտ.՝ *Church and World: The Unity of the Church and the Renewal of Human Community*, Faith and Order Paper 151, Geneva, WCC, 1990.

⁸⁹ «Final Document: Entering into Covenant Solidarity for Justice, Peace and the Integrity of Creation», in Niles, D. P. (dir.): *Between the Flood and the Rainbow: Interpreting the Conciliar Process of Mutual Commitment (Covenant) to Justice, Peace and the Integrity of Creation*, WCC, Geneva 1992, pp. 164-190; հմմտ.՝ Best, T. F. & Robra, M. (dir.) *Ecclesiology and Ethics: Ecumenical Ethical Engagement, Moral Formation, and the Nature of the Church*, WCC, Geneva 1997.

⁹⁰ Հմմտ.՝ Gassmann, G. : «The Nature and Mission of the Church: Ecumenical Perspectives», in Best, T. F. (dir.): *Faith and Order 1985-1989 – The Commission Meeting at Budapest 1989*, WCC, Geneva 1990, հատկապես՝ pp. 202-204, 219.

⁹¹ *The Nature and Purpose of the Church: A Stage on the Way to a Common Statement*, Geneva, WCC, 1998.

«Հաղորդակցության կյանքը», «Ծառայությունը աշխարհում և աշխարհի համար» և «Համաձայն մեր կոչմանը. նույն նպատակին ուղղված մեկնաբանություններից անցնել փոխադարձ ճանաչման»: Այս փաստաթղթին արձագանքել են Եկեղեցիներ, Էկումենիկ կազմակերպություններ, եկեղեցական տարածաշրջանային խորհուրդներ, համալսարանական հաստատություններ և անհատ մարդիկ: Բազմաթիվ դրական մեկնաբանություններ ուղեկցվել են մի քանի կառուցողական դիտողություններով: Օրինակ, պարզվեց, որ *Եկեղեցու բնությունը և նպատակը* աշխատության մեջ ինտեգրացիայի հարցը պետք է ավելի մանրամասնորեն մշակվեր: Ինչպե՞ս կարելի էր անդրադառնալ որպես միաբանություն Եկեղեցու թեմային՝ Սուրբ Երրորդության Եկեղեցու թեմայից անկախ: Ավելին, գտան, որ որոշ թեմաներ բացակայում էին. օրինակ՝ ոչ մի բաժին նվիրված չէր ուսուցման ոլորտում իշխանության թեմային, և կամ պարզվեց, որ առաքելության թեման անբավարար կերպով էր արծարծված: Բացի դրանից, Սանտյագոյի Համաաշխարհային համաժողովը կոչ էր արել ուսումնասիրելու «քրիստոնյաների միասնության համընդհանուր մի ծառայության»⁹² հարցը», որի մասին փաստաթղթում խոսք չկար: Մեկ այլ կարևոր կետ. Էկումենիկ հանձնառության վերաբերյալ 1995 թ. հրապարակված *Ut unum sint* կոնդակում, որտեղ Հռոմի Պապ Հովհաննես Պողոս II պապը հորդորում էր երկխոսել Հռոմի եպիսկոպոսի ծառայության վերաբերյալ, նա մեջբերում է խորհուրդը, որ «Հավատք և Կարգ» հանձնաժողովը տվել էր Սանտյագոյում⁹³:

Եկեղեցիներից արձագանքները ստանալուց հետո, Հանձնաժողովը ձեռնամուխ եղավ վերանայելու եկեղեցաբանությանը վերաբերող իր փաստաթուղթը և հրատարակեց *Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը*⁹⁴ վերնագրով մի նոր նախագիծ, որը ներկայացվեց ԵՂԽ-ի՝ 2006 թ. Պորտու Ալեգրիեյում կայացած համաժողովի քննարկմանը: Որպեսզի փորձ արվեր հաշվի առնելու բազմապիսի արձագանքներում բովանդակվող առաջարկները, այն կազմված էր չորս գլխից. «Սուրբ Երրորդության Եկեղեցին», «Եկեղեցին պատմության մեջ», «Հաղորդակցության կյանքը այս աշխարհում և հանուն այս աշխարհի» և «Աշխարհում և հանուն աշխարհի»: Առաջին գլուխը կրկնում էր աստվածաշնչյան այնպիսի տարրեր բովանդակող մի մեծ հաստված, որոնք

⁹² T. F. Best and G. Gassmann (eds.), *On the Way to Fuller Koinonia: Official Report of the Fifth World Conference on Faith and Order*, Geneva, WCC, 1994, 243.

⁹³ *Encyclical Letter Ut Unum Sint of the Holy Father, John Paul II, on Commitment to Ecumenism*, Rome, Libreria Editrice Vaticana, 1995, §89.

⁹⁴ *The Nature and Mission of the Church: A Stage on the Way to a Common Statement*, Faith and Order Paper 198, WCC, Geneva, 2005.

առնչվում են Եկեղեցու բնությանը՝ որպես Աստծո ժողովուրդ, Քրիստոսի Մարմին և Սուրբ Հոգու տաճար, աստվածաշնչյան այնպիսի տարրերով, որոնք վկայում են որպես հաղորդություն (*koinonia*) Եկեղեցու, ինչպես նաև որպես Թագավորության ծառա Եկեղեցու առաքելության մասին: Բացի այդ, այս գլուխը կրկնում էր նաև Եկեղեցու՝ Մեկ, Սուրբ, Կաթոլիկ և Առաքելական լինելու վերաբերյալ Հավատո հանգանակի հավաստումը: Երկրորդ գլուխը, որ նվիրված է պատմությանը, ներկայացնում էր այն խնդիրները, որոնք վշտացնում էին Եկեղեցիներին իրենց այսօրվա բաժանության վիճակում: Ինչպես ներդաշնակել բազմազանությունը միասնության հետ և ի՞նչն է կազմում օրինական բազմազանություն: Ինչպիսի՞ պատկերացում ունեն Եկեղեցիներն այն մասին, թե ինչ է իրենից ներկայացնում տեղական Եկեղեցին և թե այն ինչպես է կապված մյուս բոլոր Եկեղեցիների հետ: Որո՞նք են պատմական և արդիական հարցերը, որոնք բաժանում են քրիստոնյաներին: Երրորդ գլուխը ներկայացնում էր Եկեղեցիների միջև միաբանության հաղորդակցության համար անհրաժեշտ տարրեր, ինչպիսիք են՝ առաքելական հավատքը, մկրտությունը, հաղորդությունը, ծառայությունը, *episkopé*-ն, եկեղեցական ժողովներն ու սինոդները, որոնց այսուհետ ավելացել են համընդհանուր առաջնորդության և իշխանության թեմաները: Վերջին գլխում հակիրճ կերպով ուսումնասիրվել էր Եկեղեցու ծառայությունն աշխարհում, որի էությունը տառապյալներին օգնելն է, հարստահարվածներին պաշտպանելը, Ավետարանի բարոյագիտական ուղերձը վկայելը, հանուն արդարության, խաղաղության և շրջակա միջավայրի պահպանության համար գործելը և, ընդհանուր առմամբ, փորձ անելը՝ ստեղծելու մարդկային այնպիսի հասարակություն, որն ավելի ներդաշնակ լինի Աստծո Արքայության արժեքների հետ:

Եկեղեցաբանության վերաբերյալ գրված այս վերանայված փաստաթուղթը որպես ենթավերնագիր բովանդակում էր նաև «դեպի միասնական հայտարարություն» ճշգրտումը, որը նույնպես ուղարվել է Եկեղեցիներին՝ նրանցից արձագանքներ ստանալու նպատակով: Մտացվել է ավելի քան ութսուն արձագանք, թեպետ ընդամենը երեսունն էին հատուկ գալիս Եկեղեցիներից: Եկեղեցիների, համալսարանական ու էկումենիկ հաստատությունների և հատկապես միսիոներական գործակալությունների արձագանքների մեծ մասում փոխադարձ շնորհավորանքներ էին բովանդակվում այն բանի առնչությամբ, որ մեծ կարևորություն է տրվում Եկեղեցու առաքելությանը, այն աստիճան, որ դա նշված է վերնագրում: Այլ մեկնաբանություններում, ոմանք վախենում էին, որ այդ երկու,- բնություն և առաքելություն,- բառերի գործածությունը կարող են մթազնել այն փաստը, որ Եկեղեցին իր բնությամբ իսկ միսիոներական է: Եկեղեցաբանության շուրջ

աշխատող խմբին օգնելու համար, որպեսզի արժևորի *Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը* փաստաթղթի վերաբերյալ արձագանքները, «Հավատք և Կարգ»-ի քարտուղարությունը ամեն արձագանքի համար պատրաստել է մանրամասն ամփոփագիր և նախնական վերլուծություն:

Երբ ձեռնամուխ եղան *Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը* փաստաթղթի գնահատման աշխատանքին, որդեգրվեցին երեք առանձնակիորեն կարևոր միջոցներ: Առաջին, «Հավատք և Կարգ» հանձնաժողովը, տարբեր Եկեղեցիներ ներկայացնող 120 անդամներով, 2009 թ. հոկտեմբերին հավաքվել է Կրետեում: Այդ հավաքին մասնակցում էին մեծ թվով մարդիկ, ովքեր առաջին անգամ էին մասնակցում «Հավատք և Կարգ»-ի համաժողովին, իսկ համաժողովը կազմակերպված էր այնպես, որպեսզի Հանձնաժողովի անդամներին հնարավորություն ընձեռեր իրենց լավագույն նպաստը բերելու «Հավատք և Կարգ»-ի աշխատանքային երեք նախագծերին և հատկապես՝ եկեղեցաբանությանը վերաբերող ուսումնասիրությանը: *Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը* փաստաթուղթը երկար քննարկվել է մի քանի լիազումար նիստերի ընթացքում⁹⁵: Լիազումար համաժողովի կարևոր առաջարկություններից մեկը եղավ փաստաթուղթը կրճատելը և ավելի կոնտեքստուալ դարձնելը, որպեսզի այն ավելի լավ արտացոլի Եկեղեցիների կյանքն ամբողջ աշխարհում և ավելի մատչելի լինի հնարավորինս լայն շրջանակի ընթերցողների համար: Տասներկու աշխատանքային խմբեր քննարկել են *Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը* փաստաթուղթը և ձեռնամուխ եղել դրա մանրակրկիտ գնահատմանը⁹⁶:

Երկրորդ, 2010 թվականի հունիս ամսին, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում (Հայաստան), «Հավատք և Կարգ» ի մշտական հանձնաժողովը որոշեց, որ քանզի *Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը* փաստաթղթի վերաբերյալ արձագանքները խնամքով վերլուծվել են, իսկ Կրետեում կայացած լիազումար հանձնաժողովում ընդունված տեքստը՝ գնահատանքի առարկա դարձել, ժամանակն էր ձեռնամուխ լինելու աշխատության վերջնական տարբերակ ստեղծելու գործին: Նշանակվեց խմբագրական կոմիտե, որի կազմում անգլիկան, կաթոլիկ, լյութերական, մեթոդական աստվածաբաններ էին, ուղղափառ և բողոքական Եկեղեցիների ներկայացուցիչներ. երկու համանախագահները սերում էին, համապատասխանաբար, մեթոդական և բողոքական ավանդույթից:

⁹⁵ Հմմտ.՝ Gibaut John (dir.): *Called to be the One Church: Faith and Order at Crete*, WCC, Geneva 2012, pp. 147-193.

⁹⁶ Հմմտ.՝ *Նույն տեղում*, էջ. 207-231.

Երրորդ, Հանձնաժողովը գիտակցում էր *Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը* փաստաթղթի վերաբերյալ Եկեղեցիների արձագանքների ուսումնասիրության ժամանակ հաստատված լուրջ բացը. խորքային ոչ մի պատասխան դեռևս չէր տրվել ուղղափառ քաղկեդոնական և ոչ քաղկեդոնական Եկեղեցիների կողմից: Այդ իսկ պատճառով, Այիա Նապայում՝ Կիպրոսում, 2011 թ. մարտ ամսին կազմակերպվեց միջուղափառ կարևոր համաժողով, որին մասնակցում էին տասը Ուղղափառ եկեղեցիներից և արևելյան երեք ուղղափառ Եկեղեցիներից ուղարկված 40 աստվածաբաններ: Այս համաժողովը գնահատական երկար զեկույց է գրել *Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը* փաստաթղթի վերաբերյալ: Այն մասնավորապես կատարել է կարևոր առաջարկ. մկրտությանը, հաղորդությանը և ծառայությանը վերաբերող հատվածները ավելի հստակորեն ներառել Եկեղեցու կյանքի համար էական նշանակություն ունեցող շարադրանքում: Այս համաժողովն ու նրա զեկույցը կարևոր տեղ են գրավել եկեղեցաբանության վերաբերյալ աշխատանքային խմբի հաջորդ ժողովի ընթացքում և միանգամայն առանձնահատուկ դեր խաղացել այն գործընթացում, որն ավարտվեց նոր տեքստով:

Եկեղեցիների արձագանքների շուրջ լուրջ վերլուծություն է 2010 թ. նոյեմբերի վերջին շարունակվել Ժնևում՝ խմբագրական կոմիտեի առաջին ժողովի ընթացքում: Այս գործընթացը վերսկսվել է միջուղափառ համաժողովից հետո՝ 2011 թ. մարտի սկզբին: Եկեղեցաբանության վերաբերյալ աշխատանքային խմբի հանդիպումներից մեկի ժամանակ, որ տեղի ունեցավ Կոլումբուսում (Օհայո՝ Միացյալ Նահանգներ) նույն ամսվա ավարտին, շարադրվեց փաստաթղթի մի նոր տարբերակ ու ներկայացվեց «Հավատք և Կարգ» մշտական հանձնաժողովին, որի նիստը գումարվեց Գաղզադայում (Բուսալիա)՝ 2011 թ. հուլիսին: Հանձնաժողովի անդամները այս թեմայի շուրջ արեցին շատ մեկնաբանություններ, որոնք հիմնականում միանգամայն նպաստավոր էին: Սակայն առաջարկվել է, որ փաստաթուղթն ավելի ընդգծի այն, թե ինչպես ենք առաջ ընթացել ավելի մեծ համաձայնության հասնելու համար, հատկապես՝ ծառայության ոլորտում և մասնավորապես՝ երկկողմ հանդիպումների համատեղ հայտարարություններում, ինչպես նաև «Հավատք և Կարգ»-ի վերջին փաստաթղթերում, ինչպիսին է, օրինակ. *Մեկ մկրտություն. դեպի փոխադարձ ճանաչում* աշխատանքային փաստաթուղթը⁹⁷:

⁹⁷ *One Baptism: Towards Mutual Recognition*, WCC, Geneva 2011.

Այդ պահանջին ընթացք է տրվել. որոշ ձևակերպումներ ավելի են ամրապնդվել՝ լրացվելով ծանոթագրություններով, որոնք հիմնավորում են համաձայնության ասպարեզում իրականացված առաջընթացը: Հետագայում խմբագրական կոմիտեն մեկ այլ տարբերակ է պատրաստել Բոսնյի էկումենիկ ուսումնական կենտրոնում (Շվեյցարիա)՝ 2011 թ. դեկտեմբերին: Այս աշխատանքում, խմբագրական խորհրդին մեծապես օգնել են ԵՀԽ-ի «Առաքելություն և Ավետարանչություն հանձնաժողով»-ի քարտուղարության ներկայացրած վերլուծությունները: Ստացված փաստաթուղթն, այնուհետև, նոր գնահատման է ներկայացվել էկումենիկ չորս արտաքին փորձագետների. խմբագրական կոմիտեն ուսումնասիրել է նրանց առաջարկները և դրանք ներառել փաստաթղթի մեջ: Վերջինս ներկայացվել է եկեղեցաբանության շուրջ աշխատող խմբին մի ժողովի ժամանակ, որ տեղի է ունեցել 2012 թ. մարտի վերջին՝ Ֆրայզինգում (Գերմանիա): Հիմնվելով Ֆրայզինգի ժողովի քննարկումների և արձագանքների վրա, եկեղեցաբանության շուրջ աշխատող աշխատանքային խումբն ի վերջո շարադրել է «Հավատք և Կարգ»-ի մշտական հանձնաժողովին ներկայացվելիք փաստաթղթի վերջնական տարբերակը:

2012 թ. հունիսի 21-ին Պենանգում (Մալայզիա) այդ վերջին տարբերակը ներկայացվեց Մշտական հանձնաժողովին, որն էլ այն միաձայն հաստատեց որպես համակետ փաստաթուղթ՝ *Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական* վերնագրով: Այստեղ ներկայացված տեքստն, ուստի, չի համարվում մեկ այլ համատեղ հայտարարություն ակնկալող փուլ. դա համատեղ այն հայտարարությունն է, որին ձգտում էին դրա նախորդ տարբերակները՝ *Եկեղեցու բնությունն ու նպատակը* և *Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը: Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական* փաստաթուղթը նշանավորում է Եկեղեցու վերաբերյալ «Հավատք և Կարգ»-ի վերլուծությունների առանձնահատուկ մի փուլի ավարտ: Հանձնաժողովը գտնում է, որ իր վերլուծություններն այն աստիճան են հասունացել, որ այս փաստաթուղթը կարող է համարվել համակետ փաստաթուղթ, այսինքն՝ այնպիսի փաստաթուղթ, որն ունի նույն կարգավիճակն ու բնույթը, ինչ 1982 թ. *Մկրտություն, Հաղորդություն և Ծառայություն*-ը: Որպես այդպիսին է այն ուղարկվել Եկեղեցիներին, որպեսզի ծառայի որպես ընդհանուր հղման կետ՝ նրանց հնարավորություն ընձեռելով իրար հետ ճշգրտել կամ զանազանել իրենց սեփական եկեղեցաբանական գույզամիտությունները և այդպիսով նրանց օգնելով շարունակել իրենց ուխտագնացությունը դեպի այն միությունը, որի համար Քրիստոսն աղոթում էր: 2012 թ. սեպտեմբերի սկզբին Կրետեում տեղի ունեցած ժողովի ժամանակ, Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի Կենտրոնական կոմիտեն ստացավ *Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական*

Վաստաթուղթը ու այն երաշխավորեց անդամ Եկեղեցիներին՝ քննարկման և պաշտոնական արձագանքների համար: